

OBJEKT TRESTNÉHO ČINU POŠKOZOVÁNÍ VĚŘITELE PODLE § 256 TrZ

VÁCLAV PRŮCHA

I. ÚVOD

Trestný čin poškozování věřitele podle § 256 zákona č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů, dále jen „TrZ“, spadá z hlediska systematiky zvláštní části tohoto zákona do jeho hlavy IX. označené jako *Trestné činy proti majetku*. Mimo tuto kategorizaci vycházející *de lege lata* bývá trestný čin poškozování věřitele již tradičně právní doktrínou (ale stejně tak i právní praxí) řazen mezi tzv. *úpadkové trestné činy*, resp. dle starší terminologie *úpadkové delikty*.¹ Ačkoliv ze všech úpadkových trestných činů (úpadkových deliktů) se lze v praxi zřejmě nejčastěji setkat právě s trestným činem poškozování věřitele podle § 256 TrZ (resp. s jeho modifikovanou variantou obsaženou v ustanovení § 256a TrZ a označovanou jako trestný čin zvýhodňování věřitele), není, jak dokazují statistiky, četnost výskytu tohoto trestného činu ani zdaleka srovnatelná s jinými (do jisté míry tradičními) trestnými činy proti majetku podle hlavy IX. zvláštní části trestního zákona, jakými jsou např. trestný čin krádeže podle § 247 TrZ, zpronevěry podle § 248 TrZ či podvodu podle § 250 TrZ.

Tento relativně sporadický výskyt trestného činu poškozování věřitele podle § 256 TrZ v běžné právní praxi ovšem nikterak nesnižuje význam právní úpravy, která skutkovou podstatu tohoto trestného činu zakotvuje, a tedy ani míru pozornosti, kterou je jí třeba z právněteoretického hlediska věnovat. Uvedená skutková podstata se totiž vyznačuje poměrně složitou konstrukcí, a to vzhledem ke své bezprostřední návaznosti na celou řadu právních odvětví a právních institutů z oblasti mimotrestní právní úpravy (zejména z oblasti práva obligačního – srov. dále). V důsledku toho pak může apli-

¹ K pojmu „úpadkové delikty“ srov. např. Dolenský, A. *Úpadkové delikty*. Obchodní právo č. 4/1994, str. 2 až 8, nebo Novotný, O. a kol. *Trestní právo hmotné*. Díl druhý. 3. vydání. Praha: Codex, 1997, str. 70. Dále srov. např. Šámal, P. – Půry, F. – Rizman, S. *Trestní zákon*. Komentář. 5. vydání. Praha: C. H. Beck, 2003, str. 648.

Srov. též rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 17. 8. 2005, spis. zn. 5 Tdo 995/2005.

K pojmu „úpadkové trestné činy“ srov. např. Šámal, P. – Půry, F. – Sotolář, A. – Štenglová, I. *Podnikání a ekonomická kriminalita v České republice*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2001, str. 497 až 523.

Dále srov. Průcha, V. *K problematice vymezení některých zákonných znaků trestného činu zvýhodňování věřitele podle § 256a trestního zákona*. Trestní právo č. 3/2005, str. 5.

kace zákonného ustanovení § 256 TrZ, v němž je tato skutková podstata normativně vyjádřena, v praxi působit (a nutno podotknout, že nezřídka také působí) orgánům činným v trestním řízení (ale nejen jim) určité potíže, přičemž jistou roli v tomto směru bezesporu může sehrávat vedle jiných faktorů rovněž okolnost, že ani z hlediska teoretického (doktrinárního) dosud nebyly detailně zpracovány veškeré pro právní praxi relevantní aspekty této problematiky.

Smyslem zde předkládaného příspěvku je nabídnout právní veřejnosti poněkud odlišný pohled na podstatu trestného činu poškozování věřitele podle § 256 TrZ, než jaký je zaujímán a formou odborných publikací prezentován převažující částí recentní trestněprávní doktríny, která následně významnou měrou ovlivňuje také způsob řešení konkrétních interpretačních a aplikačních problémů ze strany právní praxe v rámci projednávání a rozhodování jednotlivých trestních kauz. To však neznamená, že cílem tohoto pojednání má být předložení jakési komplexní analýzy problematiky právní úpravy trestného činu poškozování věřitele podle § 256 TrZ, a to případně i z hledisek *de lege ferenda*. Veškerý v tomto příspěvku obsažený výklad se zaměřuje pouze na otázku vymezení individuálního objektu tohoto trestného činu *de lege lata*, a to z důvodu, že vyřešení naznačené otázky je nutným předpokladem jak pro pochopení smyslu, účelu a funkce skutkové podstaty tohoto trestného činu, tak i pro následné řešení dalších otázek s problematikou zmíněné skutkové podstaty bezprostředně souvisejících.

II. OBJEKT TRESTNÉHO ČINU OBECNĚ

Objektem trestného činu rozumí současná trestněprávní nauka takové společenské vztahy, zájmy či hodnoty, jimž pro jejich důležitost zákonodárce považuje za nutné poskytovat adekvátní právní ochranu prostředky trestního práva.² Objekt trestného činu (někdy označovaný též jako „právní statek“) bývá českou právní naukou již tradičně řazen mezi formální (zákonné) znaky skutkové podstaty trestného činu, ačkoli v zákoně zpravidla výslovně vyjádřen není.³ Z nedostatku explicitního zákonného vyjádření tohoto formálního znaku potom ovšem vyplývá potřeba obsah takového zákonného znaku dovozovat (a to někdy i nesnadno) interpretací jazykového vyjádření zbývajících, v zákoně explicitně uvedených, typových znaků příslušného trestného činu, v důsledku čehož podle některých názorů chybí ona určitost, jíž se obecně mají znaky skutkové podstaty trestného činu vyznačovat.⁴ Na konkrétní podobě vyjádření zbývajících typových znaků trestného činu v tom kterém zákonném ustanovení pak bude záviset také odpověď na otázku, zda nedostatečná určitost objektu trestného činu nebude z hlediska obecných požadavků právního státu reprezentovaných především požadavky vyplývajícími z principu právní jistoty zakládat protiústavnost a tím i neaplikovatelnost takového zákonného ustanovení (srov. přiměřeně nález

² Srov. Novotný, O. a kol. *Trestní právo hmotné*. Díl první. 3. vydání. Praha: Codex, 1997, str. 76.

³ Srov. Novotný, Fr. a kol. *Trestní kodexy. Trestní zákon, trestní řád a související předpisy (komentář)*. Praha: Euromunion, 1998, str. 21.

⁴ Blíže srov. Novotný, Fr. a kol. *Trestní kodexy. Trestní zákon, trestní řád a související předpisy (komentář)*. Praha: Euromunion, 1998, str. 21.

Ústavního soudu ČR ze dne 12. 4. 1994, spis. zn. Pl. ÚS 43/93, publikovaný ve Sbírce nálezů a usnesení Ústavního soudu ČR, svazku č. 1, pod č. 16).⁵

Hlavní praktický přínos objektu trestného činu lze obecně spatřovat především v dvou směrech, a to jednak v tom, že se uplatňuje jako základní klasifikační kritérium pro systematiku zvláštní části trestního zákona, a dále pak v tom, že podstatnou měrou determinuje konstrukci jednotlivých skutkových podstat v rámci zvláštní části trestního zákona systémově řazených.⁶ Ačkoli trestněprávní nauka rozlišuje podle stupně obecnosti hned tři (resp. někdy dokonce čtyři) základní kategorie objektu trestného činu – a to *objekt obecný* (rodový), *objekt druhový* (skupinový) a *objekt individuální* (resp. někdy též jako čtvrtou kategorií tzv. *objekt konkrétní*),⁷ v souvislosti s výkladem problematiky konkrétní skutkové podstaty trestného činu, v tomto případě trestného činu poškozování věřitele podle § 256 TrZ, se jako nejdůležitější z celé této škály jeví objekt individuální, neboť pouze ten – na rozdíl od zbylých kategorií objektu trestného činu – je právě oním již zmiňovaným formálním znakem skutkové podstaty trestného činu.⁸ Jako takový se individuální objekt trestného činu vždy významnou měrou uplatňuje v procesu interpretace zákonného ustanovení zahrnujícího danou skutkovou podstatu trestného činu, jakož i v procesu následné aplikace interpretací zjištěného obsahu příslušné právní normy na konkrétní (tj. v posuzované trestní věci zjištěný) skutkový stav.

III. INDIVIDUÁLNÍ OBJEKT TRESTNÉHO ČINU POŠKOZOVÁNÍ VĚŘITELE PODLE § 256 TrZ – RŮZNÉ PŘÍSTUPY

Pokud jde o individuální objekt trestného činu poškozování věřitele podle § 256 TrZ, bylo ještě v relativně nedávné době možné se nejčastěji setkat s jeho doktrinárním vymezením v podobě „*práva věřitele na uspokojení jeho pohledávky*“.⁹ Takto právní naukou definovaný individuální objekt zmíněného trestného činu byl povětšinou posléze přejímán i soudní (resp. obecně právní) praxí (srov. např. rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR ze dne 23. 11. 1989, spis. zn. 6 Tz 33/89,¹⁰ rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 30. 3. 2000, spis. zn. 4 Tz 49/2000,¹¹ nebo rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 24. 7. 2002, spis. zn. 5 Tdo 65/2002¹²). Základní otázka, kterou si nelze v této spojitosti nepoložit, zní, zda je takovéto vymezení individuálního objektu trestného činu poškozování věřitele podle § 256 TrZ objektivně způsobilé v plném rozsahu plnit ony základní funkce individuálního objektu trestného činu, o nichž byla

⁵ Nález byl vyhlášen ve Sbírce zákonů pod č. 91/1994.

Podobně srov. též např. Novotný, O. a kol. *Trestní právo hmotné*. Díl druhý. 3. vydání. Praha: Codex, 1997, str. 80.

⁶ Obdobně srov. Novotný, Fr. a kol. *Trestní kodexy. Trestní zákon, trestní řád a související předpisy (komentář)*. Praha: Eurounion, 1998, str. 20.

⁷ Srov. Novotný, O. a kol. *Trestní právo hmotné*. Díl druhý. 3. vydání. Praha: Codex, 1997, str. 77.

⁸ Blíže srov. Novotný, O. a kol. *Trestní právo hmotné*. Díl druhý. 3. vydání. Praha: Codex, 1997, str. 79.

⁹ Srov. např.: Novotný, O. a kol. *Trestní právo hmotné*. Díl druhý. 3. vydání. Praha: Codex, 1997, str. 70. Srov. Šámal, P. – Púry, F. – Rizman, S. *Trestní zákon. Komentář*. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 1998, str. 1195.

¹⁰ Rozhodnutí bylo publikováno ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. Rt 41/90.

¹¹ Rozhodnutí bylo publikováno v Soudních rozhledech pod č. 90/2000-I.

¹² Rozhodnutí bylo publikováno ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. Rt 53/2003.

dosud řeč, neboli – jinými slovy vyjádřeno – zda takto pojaté vymezení dostatečně vystihuje skutečnou podstatu, smysl a účel zákonného ustanovení § 256 TrZ.

Podle obecné teorie práva vyjadřuje pojem subjektivní právo pojem párový k pojmu právní povinnost, takže „stejně jako je nemyslitelné subjektivní právo bez odpovídající mu povinnosti, je nemyslitelná subjektivní povinnost vůči nikomu, tj. povinnost, které by neodpovídalo žádné subjektivní právo někoho jiného“.¹³ Proto i „právo věřitele na uspokojení jeho pohledávky“ musí bezpodmínečně korespondovat určitá právní povinnost, v daném případě „povinnost věřitelovu pohledávku uspokojit“. Jestliže „uspokojením věřitele se rozumí poskytnutí takového plnění ve prospěch věřitele, které je obsahem závazkového právního vztahu mezi ním a dlužníkem podle důvodu vzniku tohoto vztahu“¹⁴, pak „právem věřitele na uspokojení jeho pohledávky“ se jeví jako nezbytné rozumět „právo věřitele na to, aby mu bylo poskytnuto dlužné plnění“ (podobně srov. též § 488 a násl. zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů, dále jen „ObčZ“). Je-li uvedený předpoklad správný, pak jakékoli porušení dlužníkovy právní povinnosti poskytnout svému věřiteli plnění tvořící předmět dlužníkovy závazku bude také současně představovat porušení práva věřitele na uspokojení jeho pohledávky. Dovedeno do důsledků, jestliže by trestní zákon v ustanovení § 256 TrZ skutečně chránil právo věřitele na uspokojení jeho pohledávky v tom významu, jak byl právě popsán, musel by současně trestní sankcí v tomto ustanovení vyjádřenou (čili i trestem odnětí svobody) postihovat jednání porušující shora uvedené právo – tedy mimo jiné též omisivní jednání věřitelova dlužníka spočívající v pouhém nesplnění jeho výhradně smluvního závazku, bez ohledu na charakter důvodů, které dlužníku ve splnění tohoto jeho závazku případně objektivně brání. Takový právní závěr by ovšem zjevně protičel výslovné dikci ustanovení čl. 8 odst. 2 věty druhé Listiny základních práv a svobod,¹⁵ dále jen „Listina“, podle něhož „nikdo nesmí být zbaven svobody pouze pro neschopnost dostát smluvnímu závazku“.¹⁶ Podle mého názoru je tudíž zřejmé, že vymezení individuálního objektu trestného činu poškozování věřitele podle § 256 TrZ jako práva věřitele na uspokojení jeho pohledávky bez dalšího nemůže, nemá-li se v některých případech dostat do kolize s právní normou vyššího stupně právní síly, plně vystihovat skutečný smysl této skutkové podstaty – *argumentum reductionis ad absurdum*.

Pouze zdánlivě by snad určité východisko mohlo skýtat pojetí práva věřitele na uspokojení jeho pohledávky v širším smyslu, než jak bylo právě vyloženo, tedy jako jakéhosi komplexního práva představujícího relativně uzavřený konglomerát jednotlivých dílčích práv věřitele bezprostředně souvisejících s jeho právem na uspokojení pohledávky v užším smyslu a jednotlivě i ve svém souhrnu směřujících k tomu, aby se věřiteli v konečném důsledku dostalo onoho plnění, jež je předmětem jeho pohledávky (a tím i dlužníkovy závazku), tedy práv přímo či nepřímo směřujících k faktickému uspokojení věřitelovy pohledávky. Do takto chápaného souboru poměrně různorodých práv by tudíž patřilo zejména *právo věřitele na uspokojení jeho pohledávky* v užším smyslu jako

¹³ Knapp, V. *Teorie práva*. Praha: C. H. Beck, 1995, str. 195.

¹⁴ Šámal, P. – Púry, F. – Rizman, S. *Trestní zákon*. Komentář. 5. vydání. Praha: C. H. Beck, 2003, str. 1416.

¹⁵ Usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky, ve znění ústavního zákona č. 162/1998 Sb.

¹⁶ Blíže k problematice ustanovení čl. 8 odst. 2 Listiny srov. např. Pavlíček, V. a kol. *Ústava a ústavní řád České republiky*. Komentář. Díl druhý. Práva a svobody. 2. vydání. Praha: Linde, 1999, str. 88 až 89.

právní důvod případného přijetí plnění od dlužníka, dále *právo věřitele uplatnit svou pohledávku u soudu, právo věřitele podat návrh na soudní výkon rozhodnutí, právo věřitele na to, aby dlužník úmyslně nezkracoval možnost jeho plného uspokojení dispozicí se svým majetkem* pro případ, že by se věřitel v budoucnu rozhodl dlužné plnění pořadem práva vymáhat, ale pravděpodobně také *právo věřitele svou pohledávku nevymáhat*, anebo dokonce *právo věřitele dlužníkovi jeho dluh prominout* (srov. např. § 574 odst. 1 ObčZ), neboť *právo věřitele na uspokojení jeho pohledávky* (jako specifická forma právní možnosti určitého chování) *eo ipso* neznamená právní povinnost věřitele trvat na uspokojení své pohledávky (ve významu právní nutnosti určitého chování).

Ani takovéto řešení nelze podle mého názoru akceptovat, a to hned z několika poměrně zásadních důvodů. Především mám určité pochybnosti o tom, zda by právě popsaná teoretická konstrukce *práva věřitele na uspokojení jeho pohledávky* jakožto komplexu jednotlivých jinak relativně samostatných oprávnění měla dostatečnou oporu v platné právní úpravě, vedle toho však mám i důvodné pochybnosti o metodologické správnosti, terminologické vhodnosti a současně i věcné opodstatněnosti používání stejného označení pro soubor práv jako pro jednotlivé dílčí právo do takového souboru pojaté (míněn je vzájemný vztah *práva věřitele na uspokojení jeho pohledávky* v širším smyslu k *právu věřitele na uspokojení jeho pohledávky* v užším smyslu). Dalším významným a současně neoddiskutovatelným problémem tohoto způsobu řešení by zůstával fakt, že ustanovení § 256 TrZ (jak lze dovodit z jeho doslovného znění) rozhodně nechrání veškerá věřitelova subjektivní práva, jež by za předpokladu, že právo věřitele na uspokojení jeho pohledávky lze skutečně chápat jako výše popsaný soubor (komplex) práv, do takového souboru obligatorně náležela s ohledem na svůj bezprostřední význam pro konečné uspokojení věřitelovy pohledávky (přímo z dikce § 256 TrZ je zřejmé, že toto ustanovení bezprostředně nechrání například *právo věřitele uplatnit svou pohledávku u soudu*, byť úspěšná realizace tohoto práva v praxi zpravidla bude jednou z hlavních podmínek věřitelova následného uspokojení).

Vzhledem k tomu, co bylo až dosud řečeno, je podle mého názoru nutné uzavřít, že právu věřitele na uspokojení jeho pohledávky chápanému jako právo na to, aby dlužník splnil svůj závazek – poskytl věřiteli dlužné plnění, může ustanovení § 256 TrZ poskytovat ochranu nanejvýš nepřímou, konkrétně pak tím, že bude chránit možnost uspokojení věřitelovy pohledávky před takovými formami jednání, jimiž by v konečných důsledcích tato možnost mohla být v praxi nejčastěji zmařena. Za těchto okolností ovšem podle mého soudu nemůže zmíněné pojetí náležitě vystihovat skutečnou podstatu uvedeného trestného činu, což se zákonitě musí promítnout i do poměrně výrazně limitovaných možností praktického využití zmíněného pojetí individuálního objektu trestného činu poškozování věřitele v procesu interpretace a následné aplikace zákonného ustanovení § 256 TrZ. Z uvedeného důvodu považuji za poměrně dosti problematickou snahu stavět *právo věřitele na uspokojení jeho pohledávky* do role obecné hodnoty představující individuální objekt trestného činu poškozování věřitele podle § 256 TrZ.

Vedle již zmíněné koncepce individuálního objektu trestného činu poškozování věřitele podle § 256 TrZ jako „*práva věřitele na uspokojení jeho pohledávky*“ se lze (zejména poslední dobou) setkávat i s jinými pojetími tohoto objektu, např. s vymezením uvedeného individuálního objektu jako „*ochrany majetkových práv věřitelů*“, a to jak

v odborné literatuře,¹⁷ tak i v právní praxi.¹⁸ Takto obecné vymezení ovšem dle mého názoru už vůbec nenabízí potřebnou odpověď na otázky typu, zda určitým konkrétním jednáním byly naplněny zákonné znaky právě trestného činu poškozování věřitele podle § 256 TrZ, anebo zda jím byly naplněny znaky trestného činu jiného (identické vymezení by totiž bez dalšího mohlo za těchto podmínek plnit stejně dobře i roli individuálního objektu většiny zbylých úpadkových trestných činů),¹⁹ stejně jako nedává dostatečnou odpověď ani na otázku, jaká míra zásahu do této „ochrany majetkových práv věřitelů“ již bude s ohledem na svou povahu porušením této ochrany, a jako taková bude odůvodňovat právní kvalifikaci skutku jako dokonaného trestného činu poškozování věřitele podle § 256 TrZ, a jaká míra takového zásahu naproti tomu bude v praxi představovat pouhé ohrožení této ochrany, jež bude zakládat trestní odpovědnost toliko za některé z vývojových stadií shora označeného trestného činu. Podle mého mínění je proto možné uzavřít, že rovněž vymezení individuálního objektu trestného činu poškozování věřitele podle § 256 TrZ jako „ochrany majetkových práv věřitelů“ bude v praxi jen velmi obtížně bezzbytku plnit ony základní funkce institutu individuálního objektu trestného činu, o nichž byla řeč v souvislosti s obecným výkladem problematiky objektu trestného činu.

Po krátkém přiblížení dvou nejčastěji uváděných příkladů vymezení individuálního objektu trestného činu poškozování věřitele podle § 256 TrZ bych se chtěl pokusit, aniž bych ovšem zásadně odmítal i případná jiná možná vymezení, nabídnout poněkud odlišné pojetí tohoto objektu, které osobně sledávám jako ponejvíce reflektující nejen vlastní obsah citovaného zákonného ustanovení, ale i skutečný smysl a účel legislativního zakotvení jemu odpovídající skutkové podstaty. Z pohledu přístupu, který se zde chci nyní pokusit nabídnout, lze individuální objekt trestného činu poškozování věřitele podle § 256 TrZ charakterizovat jako „právo věřitele na zachování faktické možnosti uspokojení jeho pohledávky z dlužníkovy majetku“. V následujících partiích tohoto výkladu bude zevrubnější pozornost věnována právě jednotlivým definičním znakům onoho posléze uvedeného vymezení.

IV. PRÁVO VĚŘITELE

4.1 PRÁVO

Společenským zájmem, který představuje individuální objekt každého trestného činu, může být za určitých okolností zájem jednotlivce, pokud mu společnost

¹⁷ Srov. např. Šámal, P. – Púry, F. – Rizman, S. *Trestní zákon. Komentář*. 5. vydání. Praha: C. H. Beck, 2003, str. 1414.

¹⁸ Srov. např. rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 24. 3. 2005, spis. zn. 8 Tdo 272/2005, či rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 20. 10. 2005, spis. zn. 5 Tdo 1250/2005.

¹⁹ Srov. zejména trestný čin zvýhodňování věřitele podle § 256a TrZ, trestný čin předlužení podle § 256c TrZ a trestný čin porušení povinnosti v řízení o konkursu podle § 126 odst. 2 TrZ.

V této souvislosti srov. též rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 8. 12. 2004, spis. zn. 8 Tdo 1333/2004, podle něhož „Objektem trestného činu zvýhodňování věřitele podle § 256a TrZ je ochrana majetkových práv věřitelů, jež vyplývají z legitimně ustavených závazkových vztahů.“

Dále srov. např. Šámal, P. – Púry, F. – Rizman, S. *Trestní zákon. Komentář*. 5. vydání. Praha: C. H. Beck, 2003, str. 1442: „Trestný čin předlužení podle § 256c TrZ patří rovněž mezi tzv. úpadkové delikty. Objekt tohoto trestného činu je stejně jako u ostatních trestných činů podobného charakteru (§ 256 TrZ, § 256a TrZ, popř. § 256b TrZ) ochrana majetkových práv věřitelů.“

příkládá zvláštní význam, a z tohoto důvodu mu poskytuje kvalifikovanou právní ochranu.²⁰ To je i případ skutkové podstaty trestného činu poškozování věřitele podle § 256 TrZ, kdy určitý věřitelův (převážně ekonomickými důvody motivovaný) individuální zájem na tom, aby za předpokladu, že jeho pohledávka nebude ze strany dlužníka dobrovolně uspokojena, mu zůstala zachována faktická možnost jejího vydobytí náhradním způsobem, je ve své typizované podobě prostřednictvím generalizace povýšen na obecný zájem společnosti, a jako takový přímo ustanovením § 256 TrZ institucionalizován do podoby subjektivního práva věřitele na zachování faktické možnosti uspokojení jeho pohledávky z dlužníkovy majetku.

Práve v subjektivním smyslu tohoto slova se přitom běžně rozumí „*míra faktické možnosti chování subjektu, která je objektivním právem (zákonem) chráněna proti neoprávněnému rušení někým jiným, včetně státu samého*“.²¹ V souladu s obecnou teorií práva se z hlediska aletické koncepce každé subjektivní právo vyznačuje třemi složkami, a to za prvé právem chovat se určitým způsobem, které má své zákonné meze (je to vlastně míra možnosti chování), za druhé právem požadovat určité chování od jiného právního subjektu, a to minimálně aby se tento jiný subjekt zdržel rušení oprávněného chování, a konečně za třetí právem požadovat od státu právní ochranu v případě, že by oprávněné chování bylo neoprávněně rušeno, popř. bylo takovému chování neoprávněně bráněno.²² V návaznosti na tento zevrubný přehled základních složek (jakéhokoli) subjektivního práva se nyní podíváme poněkud podrobněji na jednotlivé složky věřitelova subjektivního práva na zachování faktické možnosti uspokojení jeho pohledávky z dlužníkovy majetku, třebaže v opačném pořadí než jak byly tyto složky právě vyjmenovány.

Nejprve tedy ke složce reprezentované právem na právní ochranu ze strany státu před případným protiprávním zásahem do subjektivního práva oprávněného subjektu (věřitele). Tím, že stát vytvořením skutkové podstaty trestného činu poškozování věřitele podle § 256 TrZ konstituoval věřitelovo subjektivní právo na zachování faktické možnosti uspokojení jeho pohledávky z dlužníkovy majetku, převzal závazek toto věřitelovo subjektivní právo chránit, přičemž forma, způsob a prostředky této právní ochrany (jako ochrany trestněprávní) budou do značné míry spoluurčovány povahou právní (rozumí se trestněprávní) úpravy, jejímž prostřednictvím bylo toto věřitelovo subjektivní právo konstituováno (srov. § 1 TrZ, podle kterého „*Účelem trestního zákona je chránit zájmy společnosti, ústavní zřízení České republiky, práva a oprávněné zájmy fyzických a právnických osob.*“), ve spojení s § 2 TrZ, podle něhož „*Prostředky k dosažení účelu trestního zákona jsou pohrůžka tresty, ukládání a výkon trestů a ochranná opatření.*“). S přihlédnutím k nynější koncepci trestného činu jako výlučně veřejnožalobního deliktu je dále možné dovodit, že zmíněná trestněprávní ochrana náleží tomuto věřitelovu subjektivnímu právu bez toho, že by se věřitel jako subjekt

²⁰ Srov. Solnař, V. *Základy trestní odpovědnosti*. Praha: Academia, 1972, str. 114 až 115: „*Zájmy rozumíme takové vztahy státu, jiných organizací a jednotlivců (nositelů nebo subjektů zájmů), které vedou subjekty zájmů k tomu, že přikládají objektům zájmů pro sebe zvláštní význam a věnují jim proto zvláštní pozornost. ... chráněny jsou však jen takové zájmy, jimž společnost přikládá zvláštní význam. V tomto smyslu jsou proto i zájmy jednotlivců zájmy společenskými, pokud je společnost chrání.*“

²¹ Viz Knapp, V. *Teorie práva*. Praha: C. H. Beck, 1995, str. 194.

²² Srov. Knapp, V. *Teorie práva*. Praha: C. H. Beck, 1995, str. 194.

oprávněný musel zmíněné trestněprávní ochrany nějakým právně relevantním způsobem domáhat (např. podáním určitého kvalifikovaného návrhu na zahájení řízení). Jinými slovy řečeno, ani případná nečinnost věřitele, pokud jde o dovolávání se ochrany tohoto práva před jeho porušováním ze strany povinného subjektu, nezabavuje stát povinnosti toto subjektivní právo příslušnými právními prostředky chránit.²³ Poněkud odlišná je naproti tomu situace u *práva věřitele na uspokojení jeho pohledávky*, které je primárně konstituováno právními normami z oblasti mimotrestní právní úpravy (srov. zejména § 488 a násl. ObčZ), jemuž zákonné ustanovení § 256 TrZ poskytuje ochranu toliko nepřímou tím, že bezprostředně chrání *věřitelovo právo na zachování faktické možnosti uspokojení jeho pohledávky z dlužníkovy majetku*. To značí, že přímá ochrana věřitelova práva na uspokojení jeho pohledávky náleží příslušným normám z oblasti mimotrestní právní úpravy, přičemž v tomto případě bývá pravidlem, že věřitel se právní ochrany proti porušování tohoto svého práva musí právně kvalifikovaným způsobem sám domáhat (např. podáním žaloby na plnění splatného závazku).

Z pohledu druhé složky, tj. složky reprezentované právem požadovat určité chování od jiného právního subjektu, má *právo věřitele na zachování faktické možnosti uspokojení jeho pohledávky z dlužníkovy majetku* charakter práva absolutního, tj. práva působícího *erga omnes*, neboť jemu odpovídající právní povinnost zavazuje předem blíže neurčený okruh právních subjektů, tedy nejen věřitelova dlužníka ve smyslu § 256 odst. 1 TrZ, ale i další osoby od dlužníka odlišné (srov. § 256 odst. 2 TrZ). I v tomto směru se tudíž pojetí individuálního objektu trestného činu poškozování věřitele podle § 256 TrZ jako *věřitelova práva na zachování faktické možnosti uspokojení jeho pohledávky z dlužníkovy majetku* významně liší od pojetí tohoto objektu jako *věřitelova práva na uspokojení jeho pohledávky*, kteréžto posléze zmiňované právo lze naopak téměř vždy chápat pouze jako právo relativní, působící toliko *inter partes* ve vztahu k určitému konkrétnímu subjektu právní povinnosti, jímž je věřitelův dlužník (srov. § 256 odst. 1 TrZ). V důsledku toho potom ovšem takto chápaným individuálním objektem zůstává v jistém smyslu nezaštitěna druhá z obou zákonem předpokládaných alternativ trestného činu poškozování věřitele, která je vyjádřena v ustanovení § 256 odst. 2 TrZ.

Konečně pokud se týká poslední složky subjektivního práva, jíž je právo oprávněného subjektu chovat se určitým toliko zákonem limitovaným způsobem, čili složky subjektivního práva představující míru možnosti určitého chování, pak lze uvést, že věřitel jako subjekt oprávněný svého *práva na zachování faktické možnosti uspokojení své pohledávky z dlužníkovy majetku* využít může, ale také nemusí (nemá povinnost

²³ Srov. § 1 odst. 1 zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů, dále jen „TrŘ“, podle kterého „Účelem trestního řádu je upravit postup orgánů činných v trestním řízení tak, aby trestné činy byly náležitě zjištěny a jejich pachatelé podle zákona spravedlivě potrestáni. Řízení přitom musí působit k upevňování zákonnosti, k předcházení a zamezování trestné činnosti, k výchově občanů v duchu důsledného zachovávání zákonů a pravidel občanského soužití i čestného plnění povinností ke státu a společnosti.“, ve spojení s ustanovením § 2 odst. 4 větou první TrŘ, podle něhož „Jestliže tento zákon nestanoví něco jiného, postupují orgány činné v trestním řízení z úřední povinnosti.“, ustanovením § 2 odst. 3 TrŘ, podle kterého „Státní zástupce je povinen stíhat všechny trestné činy, o nichž se dozví, pokud zákon nebo vyhlášená mezinárodní smlouva, kterou je Česká republika vázána, nestanoví jinak.“, a ustanovením § 2 odst. 8 TrŘ, podle něhož „Trestní stíhání před soudy je možné jen na základě obžaloby nebo návrhu na potrestání, které podává státní zástupce. Veřejnou žalobu v řízení před soudem zastupuje státní zástupce.“.

tak učinit). Z toho mimo jiné vyplývá, že věřitel je zásadně oprávněn se tohoto svého práva a spolu s ním i tomuto právu odpovídající trestněprávní ochrany v konkrétním případě právně relevantním způsobem vzdát (a to i pouhou konkludentní formou) prostřednictvím rezolutivního právního úkonu – srov. zásadu *Quisque potest renuntiare iuri suo*. Praktickým důsledkem takového případného vzdání se práva ze strany věřitele je potom ovšem beztrestnost následného jednání (ať již spáchaného dlužníkem či kteroukoli jinou osobou) směřujícího ke zmaření faktické možnosti uspokojení věřitelovy pohledávky z dlužníkovy majetku, a to z důvodu absence skutečností naplňujících znak protiprávnosti ve smyslu zákonného ustanovení § 256 TrZ (tj. pro absenci porušení právní povinnosti nerušit oprávněný subjekt – věřitele ve výkonu jeho práva na zachování faktické možnosti uspokojení jeho pohledávky z dlužníkovy majetku). Za těchto podmínek totiž nelze jednání osoby, která úmyslně zmaří faktickou možnost věřitele dosáhnout uspokojení své pohledávky z dlužníkovy majetku, z pohledu věřitele považovat za jednání bezprávné – srov. zásadu *Volenti non fit iniuria*. Právní teorie již tradičně označuje takové vzdání se práva ze strany věřitele jako „svolení poškozeného“, a považuje jej za jednu z okolností vylučujících protiprávnost činu v trestním zákoně výslovně neuvedenou.²⁴ Každé vzdání se tohoto práva ze strany věřitele pak co do možností revokace představuje úkon v zásadě nezvratný (srov. zásadu *Ad iura renuntiata non datur regressus*), kterýžto závěr ostatně plně koresponduje základním požadavkům vyplývajícím z principu právní jistoty a současně i nejobecněji chápaného principu zákazu retroaktivity trestněprávních norem (rozumí se v tom smyslu, že jednání, které bylo v době svého uskutečnění z hlediska práva přípustné, nemůže zpětně získat charakter jednání protiprávního s odůvodněním, že následně zanikla skutečnost, která dříve vylučovala jeho protiprávnost). S určitými prvky této poslední složky věřitelova subjektivního práva na zachování faktické možnosti uspokojení jeho pohledávky z dlužníkovy majetku se lze setkat i v oblasti trestního práva procesního, konkrétně u právního institutu *souhlasu poškozeného s trestním stíháním*, kdy pro trestný čin poškozování věřitele podle § 256 TrZ spáchaný ve vztahu k poškozenému věřiteli osobou, vůči níž by měl tento věřitel jako svědek právo odepřít výpověď, lze trestní stíhání zahájit a v již zahájeném trestním stíhání pokračovat pouze se souhlasem tohoto poškozeného věřitele – srov. § 163 odst. 1 TrŘ.

4.2 VĚŘITEL

Pojem „věřitel“ (stejně jako s ním korelativní pojem „dlužník“) jsou vedle termínů „pohledávka“ a „závazek“ hlavními pojmy závazkového práva. Výrazem závazkové právo je zde míněna relativně ucelená specifická výšeč té části právního řádu, kterou bývá zvykem označovat jako oblast soukromoprávní. Z hlediska platného práva je základ celé závazkové (obligační) právní úpravy situován do části osmé hlavy první oddílu prvního občanského zákoníku, konkrétně pak do ustanovení § 488 a § 494 ObčZ. Podle § 488 ObčZ „Závazkový vztahem je právní vztah, ze kterého

²⁴ Blíže k institutu „svolení poškozeného“ jako jedné z okolností vylučujících protiprávnost srov. např. Novotný, O. a kol. *Trestní právo hmotné*. Díl první. 3. vydání. Praha: Codex, 1997, str. 149 až 150.

věřiteli vzniká právo na plnění (pohledávka) od dlužníka a dlužníkovi vzniká povinnost splnit závazek.“. Podle § 494 ObčZ „Z platného závazku je dlužník povinen něco dát, konat, něčeho se zdržet nebo něco trpět a věřitel je oprávněn to od něj požadovat.“. Podobně jako právě citovaná zákonná ustanovení vymezuje pojmy „věřitel“ a „dlužník“ také občanskoprávní nauka, která „věřitele“ charakterizuje jako „subjekt závazkového právního vztahu, který má pohledávku“, zatímco „dlužníkem“ se podle ní rozumí „subjekt, který má povinnost tuto pohledávku splnit, tj. ten, který je dlužen, neboli ten, který má dluh“.²⁵ Na tuto základní občanskoprávní úpravu závazkového práva navazují další právní úpravy spadající do oblasti soukromého práva, jako např. právní úprava obchodních závazkových právních vztahů podle části třetí zákona č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník, ve znění pozdějších předpisů, dále jen „ObchZ“, pracovních závazkových právních vztahů podle zákona č. 65/1965 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů, dále jen „ZPr“, apod.

Vedle již zmíněných závazkových právních vztahů jako zvláštní kategorie soukromoprávních vztahů počítá platná právní úprava i s určitým druhem právních vztahů veřejnoprávní povahy, které mohou v některých případech do značné míry představovat obdobu oněch soukromoprávních závazkových vztahů, nebo s nimi dokonce vykazovat řadu shodných rysů. Také v případě těchto veřejnoprávních vztahů totiž zpravidla vystupuje jeden účastník (právní subjekt) jako povinný k určitému plnění, a naopak jiný účastník (právní subjekt) jako oprávněný k přijetí takového plnění, přičemž v některých případech dokonce právní úprava reglementující tyto veřejnoprávní vztahy používá k označení jejich účastníků obdobné terminologie jako úprava soukromoprávní. Jedná se např. o zákon č. 337/1992 Sb., o správě daní a poplatků, ve znění pozdějších předpisů, dále jen „ZSDP“, který ve svém § 57 odst. 1 používá pojem „daňový dlužník“, nebo zákon č. 13/1993 Sb., celní zákon, ve znění pozdějších předpisů, dále jen „CelZ“, který např. ve svém § 282 operuje s pojmem „dlužník“ (obdobně srov. též pojem „dluh“, resp. „celní dluh“ ve smyslu § 254 a násl. CelZ).

Podstata problému spočívá v tom, zda též účastníky zmíněných veřejnoprávních vztahů, které s ohledem na svou veřejnoprávní povahu zásadně nepodléhají režimu občanského zákoníku, lze považovat za „věřitele“ a „dlužníka“, a současně zda ze stejného důvodu lze jejich právo na plnění a jemu korespondující povinnost plnit považovat za „pohledávku“ a jí odpovídající „závazek“ ve smyslu příslušných zákonných znaků skutkové podstaty trestného činu poškozování věřitele podle § 256 TrZ. Otázka může být nastolena i tak, zda – za prvé – ustanovení § 256 TrZ s ohledem na své výslovné znění dopadá výhradně na účastníky tradičních závazkových právních vztahů jakožto vztahů soukromoprávní povahy (srov. § 488 a násl. ObčZ), či – za druhé – zda má být současně aplikováno i na vybrané účastníky právních vztahů veřejnoprávní povahy, pakliže zvláštní právní předpisy reglementující tyto veřejnoprávní vztahy používají pro jejich účastníky explicitního označení „dlužník“ či „věřitel“ (srov. zejména již zmíněné ustanovení § 57 odst. 1 ZSDP či § 282 a další CelZ), anebo – za třetí – zda zákonné ustanovení § 256 TrZ míří na všechny právní vztahy, u nichž jeden z účastníků vystupuje jako subjekt oprávněný požadovat určité plnění po dalším

²⁵ Srov. Kolektiv autorů. *Občanské právo hmotné*. Svazek II. 2. vydání. Praha: Codex Bohemia, 1998, str. 38.

z účastníků, který je naopak povinen požadované plnění oprávněnému účastníku poskytnout, pokud z určité konkrétní mimotrestní zákonné právní úpravy lze alespoň *implicitě* dovodit zákonné označení těchto účastníků jako „věřitele“ a „dlužníka“.

Pokud jde o stanovisko soudní praxe, lze jej pravděpodobně nejnázorněji demonstrovat na rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 14. 7. 1999, vydaném pod spis. zn. 7 Tz 107/99, v němž tento soud dovodil, že věřitelem ve smyslu § 256 TrZ je „osoba, která má vůči pachateli, popř. vůči jiné osobě právo na plnění na základě existujícího závazkového právního vztahu, bez ohledu na to, zda důvodem vzniku takového vztahu je smlouva nebo jiná v zákoně uvedená skutečnost, např. způsobení škody, rozhodnutí státního orgánu, daňová povinnost (§ 488 a násl. ObčZ, § 494 ObčZ, § 261 a násl. ObchZ, § 246 a násl. ZPr, § 57 odst. 1 ZSDP)“. Z kontextu, v němž Nejvyšší soud ČR takto judikoval (bezúplatným převodem dlužníkovu majetku mělo být v posuzovaném případě zmařeno vrácení dotace poskytnuté ze státního rozpočtu), je možné usuzovat, že Nejvyšší soud ČR zde zaujal právní názor, podle něhož např. i daňová povinnost z hlediska subjektu daně představuje závazek tvořící předmět závazkového právního vztahu, to jest vztahu podléhajícího režimu zákonného ustanovení § 488 a násl. ObčZ.

Třebaže podle § 489 ObčZ skutečně platí, že „Závazky vznikají z právních úkonů, zejména ze smluv, jakož i ze způsobené škody, z bezdůvodného obohacení nebo z jiných skutečností uvedených v zákoně.“, nelze se podle mého názoru s takovýmto výkladem, jaký v citovaném rozhodnutí podal Nejvyšší soud ČR, bezvýhradně ztotožnit. Jako poněkud sporný moment se může důvodně jevit fakt, že ačkoli v tomto rozhodnutí použitá právní argumentace dozajista vychází z určitých konkrétních zákonných ustanovení (srov. zejména již citované ustanovení § 489 ObčZ), nebere dostatečný zřetel na spojitost těchto ustanovení s jinými zákonnými ustanoveními téhož právního předpisu (občanského zákoníku), ani na obecné právní zásady, jimiž se tento předpis řídí. Na mysli mám především zásadu rovnosti účastníků soukromoprávních (a tedy i závazkových) vztahů *de lege lata* vyjádřenou v zákonném ustanovení § 2 odst. 2 a 3 ObčZ, v souvislosti s níž je podle mého názoru nutno interpretovat i ta ustanovení občanského zákoníku, z nichž vychází zmíněná právní argumentace Nejvyššího soudu ČR. Právě s tímto principem rovnosti plně ovládajícím závazkové právní vztahy jsou ovšem ony veřejnoprávní vztahy, o nichž je zde řeč (např. právní vztahy, jejichž obsahem je daňová pohledávka a proti ní stojící daňová povinnost), v příkrém rozporu, neboť pro tyto právní vztahy je naopak charakteristický princip uplatňující se v oblasti veřejného práva, podle něhož jeden z účastníků těchto vztahů má vždy nadřazené (dominantní – vrchnostenské) postavení vůči druhému účastníku těchto vztahů,²⁶ a proto je podle mého názoru dostatečně opodstatněné tvrzení, že tyto veřejnoprávní vztahy již z principu nemohou bez dalšího podléhat režimu zákonného ustanovení § 488 a násl. ObčZ.

Otázkou zůstává, do jaké míry byla citovaným rozhodnutím Nejvyššího soudu ČR ze dne 14. 7. 1999, spis. zn. 7 Tz 107/99, resp. právním názorem v něm zaujatým,

²⁶ Např. v daňovém řízení je správce daně mimo jiné oprávněn ukládat daňovému dlužníku pokuty ve smyslu § 37 ZSDP či vést proti daňovému dlužníku k vymožení daňového nedoplatku daňovou exekucí podle § 73 a násl. ZSDP.

následně ovlivněna i soudobá trestněprávní doktrína, podle níž „*Věřitelem je osoba, která má vůči pachateli, popř. vůči jiné osobě, právo na plnění zejména na základě existujícího závazkového právního vztahu, bez ohledu na to, zda důvodem vzniku takového vztahu je smlouva (občanskoprávní, obchodní, pracovní) nebo jiná v zákoně uvedená skutečnost, např. způsobení škody, daňová či celní povinnost.*“²⁷ Nicméně bez ohledu na míru tohoto eventuálního ovlivnění lze v případě právního názoru trestněprávní doktríny hovořit o určitém významovém posunu v chápání původu pojmů „věřitel“ a „dlužník“, neboť předešlá část argumentace je dále rozvíjena konstatováním, že „*Přestože občanskoprávní teorie a praxe považuje za závazkové právní vztahy (v nichž vystupují věřitelé a dlužníci) jen takové, které jsou založeny normami soukromého práva, není důvodu pochybovat o tom, že ustanovení § 256 TrZ (a stejně tak § 256a TrZ) mají širší dosah a umožňují sankcionovat i porušení jiných než soukromoprávních vztahů (např. jednání daňových dlužníků, jednání osob povinných platit pojistné na zdravotní pojištění a pojistné na sociální zabezpečení – srov. Rt 30/2001). Trestní odpovědnost za trestné činy poškozování věřitele (zvýhodňování věřitele) totiž není omezena na občanskoprávní závazkové vztahy, ale skutkové podstaty ustanovení § 256 TrZ a § 256a TrZ používají obecných pojmů věřitel, popřípadě dlužník, které se vyskytují i v právních normách veřejného práva, např. v § 57 odst. 1 ZSDP je to daňový dlužník, v § 238 odst. 3, § 239 odst. 4, § 240 odst. 3, § 241 odst. 3 a dalších CelZ je to dlužník (celní).*“²⁸

Ani tato právní argumentace ovšem dle mého názoru nemusí být zcela bezproblémová a v praxi může vyvolávat řadu otázek, na něž, jak se zdá, bude zřejmě obtížné nalézt dostatečně uspokojivou odpověď. Z citovaného tvrzení především není zcela zřejmé, z čeho konkrétně by měla být existence obecných pojmů „věřitel“ a „dlužník“ (resp. těmto pojmům odpovídajících obecných právních institutů) dovozována, tedy který konkrétní právní předpis (zákonné či vyšší právní síly) by uvedené pojmy v takto obecné rovině měl vymezovat, v důsledku čehož se může jevit jako velmi obtížné zjistit též konkrétní kritéria pro stanovení obsahu a následně i rozsahu uvedených právních pojmů. Praktickými konsekvencemi těchto nejasností pak mohou být nežádoucí spory o to, zda určitý právní subjekt nacházející se v postavení povinného účastníka konkrétního právního vztahu bude možné považovat za dlužníka ve smyslu § 256 TrZ, a obdobně zda ve smyslu téhož zákonného ustanovení bude možné jiný právní subjekt zastávající pozici oprávněného účastníka takového právního vztahu označit za věřitele. S ohledem na ústavněprávní zásadu *nullum crimen sine lege* obsaženou v čl. 39 Listiny se přitom jeví jako záhodné, aby tuto základní podmínku trestnosti potenciálního pachatele trestného činu poškozování věřitele podle § 256 TrZ jasně vymezoval přímo zákon.

Zmíněná právní argumentace používaná trestněprávní doktrínou se ostatně dostává i do rozporu s teorií občanského práva hmotného, která nejen, že důsledně odlišuje tyto veřejnoprávní vztahy od soukromoprávních závazkových vztahů, ale zároveň i poměrně

²⁷ Šámal, P. – Púry, F. – Rizman, S. *Trestní zákon*. Komentář. 5. vydání. Praha: C. H. Beck, 2003, str. 1415.

²⁸ Šámal, P. – Púry, F. – Rizman, S. *Trestní zákon*. Komentář. 5. vydání. Praha: C. H. Beck, 2003, str. 1416. Poznámka: V současné době již ustanovení, na která je v citované pasáži výslovně odkazováno, celní zákon neobsahuje. Na podstatě věci to však nic nemění, neboť pojem „dlužník“, o který se v tomto případě jedná, lze v zákoně č. 13/1993 Sb., celní zákon, v platném znění, nalézt v řadě jiných ustanovení, srov. např. ustanovení § 256 a násl. CelZ.

kategoricky odmítá vytváření jakýchsi obecných pojmů „věřitel“ a „dlužník“, resp. jakéhosi obecného pojmu „závazkový právní vztah“ (srov. např. Kolektiv autorů, *Občanské právo hmotné*. Svazek II. 2. vydání. Praha: Codex Bohemia, 1998, str. 40: „... jakož i některé další veřejnoprávní povinnosti (např. povinnost platit daně, povinnost platit různé poplatky, povinnost zaplatit pokutu uloženou soudem či správním orgánem atd.), určitou podobnost se závazkovými právními vztahy mají. Přesto se však od soukromoprávních závazkových právních vztahů odlišují do té míry, že by vytvoření nějakého obecného pojmu „závazkový právní vztah“, který by zahrnoval i právní vztahy veřejnoprávní, nebylo teoreticky opodstatněno; nebylo by to patrně užitečné ani z praktického hlediska. Tyto vztahy veřejného práva jsou upraveny zvláštními hmotněprávními i procesněprávními předpisy, které berou zřetel právě k tomu, že jde o vztahy veřejného práva. Zvláště důležité v této souvislosti je, že rozhodování o právech a povinnostech z těchto vztahů nespadá do pravomoci civilních soudů. Z uvedeného výkladu lze tedy dovodit, že závazkové právo je součástí toliko práva soukromého.“).

Nic z toho, co bylo až dosud řečeno, nemá samozřejmě znamenat, že by se ustanovení § 256 TrZ nevztahovalo také na situace, kdy jak subjekt povinný k určitému plnění, tak i subjekt ve vztahu k tomuto plnění oprávněný, budou účastníky určitého veřejnoprávního vztahu, který nebude závazkovým právním vztahem a nebude se řídit režimem § 488 a násl. ObčZ. Pro účely výkladu zákonného ustanovení § 256 TrZ lze korelativním pojmům „věřitel“ a „dlužník“ a s nimi bezprostředně souvisejícím pojmům „pohledávka“ a „dluh“ (resp. „závazek“) skutečně připisovat poněkud širší význam, než jaký jim přiznává stávající soukromoprávní úprava vyjádřená zejména ustanovením § 488 a násl. ObčZ. Konkrétně řečeno mám za to, že příslušným zákonným znakům trestného činu poškozování věřitele podle § 256 TrZ jsou podřaditelné prvky takových právních vztahů (tj. účastníci a jejich vzájemná práva a povinnosti), u nichž jeden z účastníků vystupuje jako subjekt oprávněný požadovat určité plnění, zatímco další naproti tomu figuruje jako subjekt povinný toto plnění oprávněnému za zákonem stanovených podmínek poskytnout, pokud z konkrétní mimotrestní zákonné právní úpravy lze pro účastníky těchto právních vztahů dovodit zákonné označení „věřitel“ či „dlužník“.

Při hledání mimotrestní právní úpravy, s jejíž pomocí by bylo možné dovodit zákonné označení „věřitel“ či „dlužník“ i pro účastníky těchto veřejnoprávních vztahů, je podle mne nutné vycházet především z úzké návaznosti zákonného ustanovení § 256 TrZ (resp. skutkové podstaty trestného činu poškozování věřitele v tomto ustanovení vyjádřené) na právní úpravu soudního výkonu rozhodnutí obsaženou v části VI. zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, dále jen „OSŘ“. Tato návaznost byla již v minulosti deklarována mimo jiné např. důvodovou zprávou k zákonu č. 253/1997 Sb.,²⁹ jenž skutkovou podstatu trestného činu poškozování věřitele podle § 256 TrZ s účinností od 1. 1. 1998 rozšířil o další formu trestného jednání zakomponovanou do tehdy nově vytvořeného ustanovení § 256 odst. 1 písm. d) TrZ, kdy podle této důvodové zprávy „*Skutková podstata trestného činu poškozování*

²⁹ Zákon č. 253/1997 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů.

vání věřitele se doplňuje tak, aby zahrnovala i jednání spočívající v odmítnutí pachatele splnit zákonnou povinnost učinit před soudem úplné a pravdivé prohlášení o svém majetku. Tato skutková podstata navazuje na stávající úpravu postupu soudu ve vykonávacím řízení v rámci občanského soudního řízení.“. Popisovaná návaznost je podle všeho dána především skutečností, že soudní výkon rozhodnutí podle části VI. občanského soudního řádu v současné době představuje základní a v zásadě i univerzální prostředek nuceného náhradního uspokojení prakticky veškerých vymahatelných právních nároků znějících na majetkové plnění, a to bez ohledu na jejich případný soukromoprávní či veřejnoprávní charakter anebo jejich soukromoprávní či veřejnoprávní základ.³⁰ Vzhledem k této obecné návaznosti skutkové podstaty trestného činu poškozování věřitele podle § 256 TrZ [a nikoli pouze formy jednání nyní trestného podle § 256 odst. 1 písm. d) TrZ] na zákonnou úpravu soudního vykonávacího řízení by podle mne mělo být možné dovést plnohodnotnou aplikovatelnost příslušných zákonných znaků této skutkové podstaty na všechny subjekty vystupující jako účastníci právních vztahů, jejichž předmětem je majetkové plnění (obecně vzato) vymahatelné za podmínek blíže vymezených v části VI. občanského soudního řádu právě cestou soudního výkonu rozhodnutí.

Podle části VI. občanského soudního řádu lze soudní výkon rozhodnutí – vedle rozhodnutí, která byla vydána soudem v občanském soudním řízení – vést také k vymození plnění přiznaných oprávněnému některým z dalších titulů pro výkon rozhodnutí [dle dřívější terminologie exekučních titulů, srov. však nyní zákon č. 120/2001 Sb., o soudních exekutorech a exekuční činnosti (exekuční řád) a o změně dalších zákonů, v platném znění], jejichž v zásadě neuzavřený výčet podává ustanovení § 274 OSŘ. Každé právo oprávněného na plnění, které lze na podkladě některého z titulů obsažených v § 274 OSŘ prostřednictvím soudního výkonu rozhodnutí vymáhat, označuje občanský soudní řád pojmem „pohledávka“, a to i v případech, kdy se zjevně nemůže jednat o klasickou pohledávku ve smyslu hmotného obligacího práva – tedy o pohledávku podléhající režimu § 488 a násl. ObčZ – s ohledem na veřejnoprávní povahu právního vztahu, jehož je taková pohledávka (právo na plnění) obsahem. Přímou z dikce části VI. občanského soudního řádu lze dále dovodit také širší význam pojmu „věřitel“, když z tohoto hlediska uvedený výraz podle všeho označuje kterýkoli právní subjekt, jemuž náleží pohledávka v právě popsaném (tj. poněkud širším) smyslu, a jehož ryze procesní postavení zákon označuje speciálním termínem „oprávněný“ – srov. např. ustanovení § 267a odst. 2 OSŘ, podle kterého „Rozhodnutí o návrhu podle odstavce 1 je účinné proti všem oprávněným, proti jiným věřitelům povinného, kteří se účastní řízení o výkon rozhodnutí...“ (arg. slovy „jiným věřitelům“ – tedy každý „oprávněný“ je ve smyslu tohoto zákonného ustanovení považován za „věřitele“), nebo ustanovení § 336f odst. 1 části věty první OSŘ, podle něhož „Věřitel, který má

³⁰ S tímto konstatováním není v rozporu skutečnost, že zvláštní způsob nuceného uspokojení věřitelovy pohledávky z majetku dlužníka, který je v úpadku, upravuje (ve vztahu k občanskému soudnímu řádu speciální) zákon č. 328/1991 Sb., o konkursu a vyrovnání, v platném znění, dále jen „ZKV“. Jak vyplývá z § 66a odst. 1 ZKV, „Pro konkurs a vyrovnání se použijí přiměřeně ustanovení občanského soudního řádu, nestanoví-li tento zákon jinak.“, a proto při absenci zvláštní právní úpravy v zákoně o konkursu a vyrovnání bude vždy třeba aplikovat obecná ustanovení občanského soudního řádu včetně právních principů v těchto ustanoveních obsažených.

proti povinnému pohledávku přiznanou rozhodnutím, smírem nebo jiným titulem uvedeným v § 274 (vymahatelnou pohledávku) anebo pohledávku zajištěnou zástavním právem ...“.

Jak vidno, pro účely výkladu právní úpravy soudního výkonu rozhodnutí lze přímo *ex lege* pojmem „věřitel“ rozumět *subjekt oprávněný požadovat plnění, které lze vymáhat cestou soudního výkonu rozhodnutí*, a pojmem „pohledávka“ pak *právo takového věřitele na plnění vymahatelné tímto způsobem*, bez ohledu na to, zda případně takovýto věřitel je účastníkem a jeho pohledávka obsahem právního vztahu veřejnoprávní povahy (např. právního vztahu podléhajícího režimu daňových předpisů) či naopak právního vztahu povahy soukromoprávní. S ohledem na výše popsanou návaznost trestněprávního ustanovení § 256 TrZ a právní úpravy soudního výkonu rozhodnutí podle části VI. občanského soudního řádu můžeme tedy uzavřít, že pojmy „věřitel“ a „pohledávka“ by měly mít pro účely výkladu § 256 TrZ stejně široký rozsah, jaký je jim přímo občanským soudním řádem (tedy zákonem) přiznáván pro účely soudního vykonávacího řízení, jehož úspěšný průběh má právě toto zákonné ustanovení (§ 256 TrZ) garantovat. Jelikož s pojmem „věřitel“ je vždy neodmyslitelně spjat párový pojem „dlužník“ (existence věřitele bez existence dlužníka není možná), stejně jako jsou z povahy věci neoddělitelně spojeny párové pojmy „pohledávka“ a „dluh“ (resp. „závazek“), můžeme prostřednictvím extenzivního výkladu s využitím zákonné úpravy obsažené v části VI. občanského soudního řádu dovodit i širší význam pojmů „dlužník“ a „závazek“ označujících příslušné zákonné znaky skutkové podstaty trestného činu poškozování věřitele podle § 256 TrZ. V této souvislosti nebude rovněž od věci podpůrně poukázat na metodu historického výkladu a připomenout, že také zákon č. 142/1950 Sb., o řízení ve věcech občanskoprávních (občanský soudní řád), ve znění pozdějších předpisů, za jehož účinnosti vstoupil v platnost a později i v účinnost nynější trestní zákon (tj. zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů) včetně ustanovení § 256 zakotvujícího skutkovou podstatu trestného činu poškozování věřitele, používal pro účastníky exekučního řízení podle své části třetí zákonného označení „vymáhající věřitel“ a „dlužník“ – srov. § 427 a násl. zákona č. 142/1950 Sb.

Sluší se připomenout, že v principu shodné právní úvahy lze vysledovat i v judikatorní činnosti někdejšího Nejvyššího soudu ČSR, jenž např. ve svém rozhodnutí ze dne 22. 9. 1927, spis. zn. Zm I 483/27,³¹ při vymezení (hmotněprávních) pojmů „věřitel“ a „pohledávka“ v souvislosti s výkladem zákona č. 78/1883 ř. z., o trestech na zmaření exekuce, také vycházel z navazující právní úpravy exekučního řízení (srov. právní věty „*Věřitelem jest každý, komu přísluší proti jiné osobě (dlužníkovi) pohledávka, která může být vymáhána ze jmění dlužníka.*“ a „*Pohledávkou jest jakýkoli nárok, který může být i proti vůli dlužníka z jeho jmění uskutečněn.*“), přičemž právě poukazem na možnost nuceného uspokojení věřitelovy pohledávky z dlužníkovy majetku odůvodnil, proč účinnost zákonného ustanovení § 1 zákona č. 78/1883 ř. z., o trestech na zmaření exekuce, nelze omezovat pouze na ochranu pohledávek rázu soukromoprávního, ale proč je třeba právnímu režimu tohoto zákonného ustanovení podříditi i právní nároky

³¹ Rozhodnutí bylo publikováno in: Vážný. 1927, IX: 642 až 644.

z oblasti tzv. vrchnostenského práva státu (podobně srov. např. i rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR ze dne 2. 7. 1935, spis. zn. Zm I 720/35,³² podle něhož „*Věřitelem ve smyslu zákona o maření exekuce je, komu přísluší proti jiné osobě pohledávka, která může být vymáhána ze jmění dlužníkovy.*“).

Dosud řečené samozřejmě není míněno tak, že by z procesněprávní úpravy obsažené v části VI. občanského soudního řádu měla vyplývat obsahová náplň pojmů „věřitel“ a „dlužník“ (resp. s nimi souvisejících pojmů „pohledávka“ a „závazek“) ve smyslu označení zákonných znaků trestného činu poškozování věřitele podle § 256 TrZ. Otázkou, zda je určitý subjekt vzhledem ke svému právnímu postavení oprávněn od jiného subjektu něco požadovat a současně zda je tento jiný právní subjekt povinen požadované plnění oprávněnému subjektu poskytnout, řeší zvláštní právní předpisy reglementující právní vztah těchto subjektů (např. občanský zákoník, obchodní zákoník apod.). Úloha zmíněné procesněprávní úpravy je v naznačeném směru redukována toliko na vymezení užšího okruhu takových právních vztahů, u nichž oprávněný subjekt – obecně vzato – může požadované plnění na povinném subjektu vymoci i proti jeho vůli, a to zejména prostřednictvím soudního výkonu rozhodnutí jako v zásadě univerzálního prostředku nuceného náhradního uspokojování veškerých vymahatelných právních nároků. Z hlediska generelního vymezení podmínek trestní odpovědnosti pachatele trestného činu poškozování věřitele podle § 256 TrZ je ovšem významné, že tímto způsobem výkladu dochází k vymezení obsahu a rozsahu zákonných znaků uvedeného trestného činu relativně transparentním způsobem, který plně respektuje elementární požadavky v tomto směru vyplývající z ústavněprávní zásady *nullum crimen sine lege* vyjádřené v ustanovení čl. 39 Listiny.³³ Zcela bez významu nemusí být zároveň ani fakt, že takovýto způsob interpretace plně respektuje v oblasti občanskoprávní nauky nepochybně převažující pohled na právní povahu a význam elementárních pojmů (institutů) závazkového práva, kdy širší význam těmto pojmům přiznává výlučně v závislosti na konkrétní zákonné právní úpravě, a navíc nikoli všeobecně, ale pouze pro poměrně přesně specifikovaný účel (výklad zákonných znaků trestného činu poškozování věřitele podle § 256 TrZ).

V. ZACHOVÁNÍ FAKTICKÉ MOŽNOSTI USPOKOJENÍ VĚŘITELOVY POHLEDÁVKY

5.1 POHLEDÁVKA

O významu pojmu „pohledávka“ a možnostech jeho interpretace byla učiněna stručná zmínka již v rámci pojednání zaměřeného na vymezení pojmu „věřitel“ jakožto zákonného označení jednoho ze znaků skutkové podstaty trestného činu poškozování věřitele podle § 256 TrZ. V návaznosti na to, co již bylo řečeno, už zbývá pouze

³² Rozhodnutí bylo publikováno in: Vážný, 1935, XVII: 295 až 298.

³³ Blíže k principu „*nullum crimen sine lege*“ v hospodářském trestním právu srov. např. Novotný O. *O otázkách hospodářského trestního práva*. Právní praxe č. 6/1997, zejména str. 380 až 383.

doplnit, že „pohledávkou“ jakožto dalším z definičních znaků individuálního objektu trestného činu poškozování věřitele podle § 256 TrZ (a současně i zákonným znakem skutkové podstaty tohoto trestného činu) je třeba rozumět *subjektivní právo na majetkové plnění, které – obecně vzato – může být oprávněné osobě* (tj. věřiteli v právě vyloženém širším smyslu) *přiznáno některým z titulů pro soudní výkon rozhodnutí, jejichž výčet obsahuje zákonné ustanovení § 274 OSŘ*. Podmínkou pro to, aby v konkrétním případě mohl být určitému subjektivnímu právu přisouzen charakter „pohledávky“ v tomto širším smyslu, ovšem není faktické přiznání tohoto práva oprávněnému subjektu *ad hoc* konkrétním titulem pro soudní výkon rozhodnutí ve smyslu § 274 OSŘ, ale postačí toliko obecná (tj. zákonem předpokládaná) možnost takového přiznání. „Majetkovým plněním“ je pak třeba rozumět *poskytnutí penězi ocenitelné³⁴ hodnoty způsobilé být předmětem věřitelova vlastnického práva (věřitelova majetku)*.³⁵ Konkrétní forma tohoto majetkového plnění (např. peněžní hotovost, cenné papíry³⁶ a jiné věci movité, majetkové podíly, stavby, pozemky, know-how či jiný předmět tzv. duševního vlastnictví,³⁷ podnik apod.) determinovaná právním důvodem vzniku dlužníkovy závazku (věřitelovy pohledávky) je však z tohoto hlediska zásadně irelevantní. Majetkové plnění v právě uvedeném významu má tedy vždy povahu plnění generického.

5.2 USPOKOJENÍ POGLEDÁVKY

Třebaže trestní zákon ve svém ustanovení § 256 explicitně hovoří pouze o „zmaření uspokojení věřitele“, a nikoliv o „zmaření uspokojení věřitelovy pohledávky“, je dáno povahou věci, že tímto „uspokojením věřitele“ je míněno výhradně „uspokojení věřitelovy pohledávky“.³⁸ Dříve než přistoupíme k dalšímu výkladu, je třeba upozornit na dvě základní významové roviny pojmu „uspokojení věřitelovy

³⁴ Důraz na ocenitelnost (resp. vyjádřitelnost) této majetkové hodnoty v penězích vychází z ekonomického pojetí peněz jako *zvláštního druhu univerzálního zboží*, srov. např. rozhodnutí Vrchního soudu v Olomouci ze dne 18. 3. 1997, spis. zn. 1 To 8/97, publikované v Právních rozhledech pod č. 8/1997, či Bakeš M., a kol. *Finanční právo*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 1999, str. 57 až 58.

Podobně srov. i rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 2. 11. 2005, spis. zn. 5 Tdo 1319/2005, které peníze označuje za *všeobecný ekvivalent* pro objektivní vyjádření škody jakožto újmy nastalé v majetkové sféře poškozeného subjektu.

³⁵ „Majetkem“, resp. „majetkovým plněním“ v právě naznačeném významu tedy není kupříkladu „práce“ jakožto určitá činnost (aktivita), třebaže i práce má nepochybně svou peněží vyjádřitelnou hodnotu, která se bezprostředně promítá do odměny za vykonanou práci (mzdy).

³⁶ Srov. např. zákon č. 591/1992 Sb., o cenných papírech, v platném znění, zákon č. 191/1950 Sb., zákon směnečný a šekový, ve znění zákona č. 29/2000 Sb., zákon č. 190/2004 Sb., o dluhopisech, v platném znění, zákon č. 307/2000 Sb., o zemědělských skladních listech a zemědělských veřejných skladech a o změně některých souvisejících zákonů, v platném znění.

³⁷ Srov. např. zákon č. 441/2003 Sb., o ochranných známkách a o změně zákona č. 6/2002 Sb., o soudech, soudcích, přísedících a státní správě soudů a o změně některých dalších zákonů (zákon o soudech a soudcích), ve znění pozdějších předpisů, (zákon o ochranných známkách), v platném znění, zákon č. 527/1990 Sb., o vynálezech a zlepšovacích návrzích, v platném znění, zákon č. 207/2000 Sb., o ochraně průmyslových vzorů a o změně zákona č. 527/1990 Sb., o vynálezech, průmyslových vzorech a zlepšovacích návrzích, ve znění pozdějších předpisů, v platném znění, zákon č. 478/1992 Sb., o užitných vzorech, v platném znění, zákon č. 529/1991 Sb., o ochraně topografií polovodičových výrobků, v platném znění.

³⁸ Přiměřeně srov. Dolenský, A. *Úpadkové delikty*. Obchodní právo č. 4/1994, str. 2: „... Věřitelova pohledávka už vznikla a trestná činnost záleží v tom, že někdo (dlužník nebo jiná osoba) dlužníkovu majetek, z něhož by se mohl věřitel uspokojit, fakticky nebo zdánlivě zmenšuje. Exekuce zatím vedena není. Tento případ byl dříve označován jako podvodný úpadek, ale dlužník nemusí být v úpadku, ba dokonce tu nemusí být více věřitelů.“

pohledávky“. První významová rovina se týká vymezení obsahové náplně tohoto pojmu z hledisek zákonného ustanovení § 256 TrZ, zatímco druhá z těchto významových rovin zahrnuje vymezení dvou hlavních forem možného „uspokojení věřitelovy pohledávky“ a následnou specifikaci té z nich, k jejíž ochraně má právé skutková podstata trestného činu poškozování věřitele podle § 256 TrZ sloužit. Nutno v této souvislosti předeslat, že ujasnění si významu definičního znaku „uspokojení věřitelovy pohledávky“ (a tím i zákonného znaku „uspokojení dlužníkovy věřitele“) má kardinální význam pro pochopení podstaty a funkce zákonného ustanovení § 256 TrZ, a tím i pro volbu metodicky korektního postupu při interpretaci a následné aplikaci tohoto zákonného ustanovení v běžné právní praxi.

5.2.1 Materiální aspekt pojmu „uspokojení pohledávky“

Z hlediska materiálního (obsahového) je pod pojmem „uspokojení věřitelovy pohledávky“ podle mého názoru třeba nejobecněji rozumět *poskytnutí majetkového plnění svou reálnou hodnotou odpovídajícího dlužnému plnění ve prospěch dlužníkovy věřitele*. Striktně vzato jím tedy v tomto případě nelze rozumět pouze poskytnutí takového plnění, které je předmětem věřitelovy pohledávky podle právního důvodu vzniku této pohledávky (srov. zásadu *Solutio est praestatio eius, quod in obligatione est*),³⁹ nýbrž je nutné jej chápat i jako poskytnutí jakéhokoli jiného majetkového plnění, pakliže jeho skutečná hodnota vyjádřená v peněžních jednotkách částkou, za níž je možno toto majetkové plnění (aktivum) reálně zpeněžit (prodat), odpovídá skutečné hodnotě dlužného plnění, které je dlužník v souladu s právním důvodem vzniku svého závazku povinen věřiteli poskytnout. Uvedené pojetí příznávající pojmu „uspokojení věřitelovy pohledávky“ poněkud širší význam, než bývá s tímto pojmem obvykle spojován normami z oblasti mimotrestní právní úpravy, vychází ze dvou základních skutečností.

Jednou z těchto základních skutečností je normativní text zákonného ustanovení § 256 TrZ, z jehož jazykového vyjádření lze dovodit bezprostřední spojitost mezi „zmařením uspokojení dlužníkovy věřitele“ (a tím i samotným „uspokojením dlužníkovy věřitele“) na straně jedné, a „majetkem věřitelova dlužníka“ na straně druhé. Výše označené trestněprávní ustanovení *expressis verbis* hovoří pouze o (dlužníkově) „majetku“, aniž by explicitně odkazovalo na nějakou jeho *konkrétní část způsobilou představovat předmět plnění dlužníkovy závazku podle právního důvodu vzniku věřitelovy pohledávky* (jímž může být např. věc individuálně určená a tudíž v tomto směru nenahraditelná jinými majetkovými aktivy), stejně jako ani nerozlišuje *konkrétní formu tohoto majetku* či jeho *složení* (např. byť jen nepřímým odkazem na aktiva vyznačující se relativně vysokým stupněm likvidity). Přímou z textu tohoto zákonného ustanovení se proto naznačuje, že trestnost pachatele podle § 256 TrZ zakládá pouze reálné či fingované dotčení (dlužníkovy) „majetku“ jako celku, nikoli pouze samotné

³⁹ Srov. však Šámal, P. – Púry, F. – Rizman, S. *Trestní zákon. Komentář*. 5. vydání. Praha: C. H. Beck, 2003, str. 1416: „Uspokojením věřitele se rozumí poskytnutí takového plnění ve prospěch věřitele, které je obsahem závazkového právního vztahu mezi ním a dlužníkem podle důvodu vzniku tohoto vztahu (např. zaplacení kupní ceny, vrácení půjčených peněz nebo cenných papírů, poskytnutí náhrady škody, vyplacení vkladu z účtu u banky, zaplacení směnečné sumy – srov. § 494 ObčZ).“

dotčení jeho konkrétních součástí vyznačujících se určitou specifickou formou (např. celkového objemu dlužnickových likvidních prostředků), pakliže věřiteli zůstává zachována možnost dosáhnout uspokojení své pohledávky (tzn. získat majetkové plnění v hodnotě odpovídající hodnotě dlužného plnění) z jiných částí takového majetku.⁴⁰

Druhou základní skutečností, z níž uvedené širší pojetí pojmu „uspokojení věřitelovy pohledávky“ vychází, je zcela specifická povaha veškeré trestněprávní reglementace jakožto nejzazšího prostředku (*ultima ratio*) majícího sloužit k ochraně těch nejdůležitějších celospolečenských zájmů (hodnot). Není-li totiž zásadně rozhodující forma majetku, ale pouze reálná hodnota vyjádřená tou kterou konkrétní formou majetku, pak ani za předpokladu protiprávnosti určitého jednání mařícího uspokojení věřitelovy pohledávky ve vztahu k plnění, které je předmětem dlužnickova závazku podle právního důvodu vzniku věřitelovy pohledávky (např. individuálně určená věc), není důvod takové jednání kriminalizovat, jestliže jeho následkem není zmaření věřitelovy možnosti získat z dlužnickova majetku jakékoli jiné majetkové plnění v téže reálné hodnotě. Za těchto podmínek se jeví příslušná mimotrestní právní odpovědnost (např. odpovědnost občanskoprávní, správní apod.) jako zcela postačující a přiměřená pro represivní jakož i preventivní působení na potenciálního aktéra takového jednání. Vyvozovat za těchto podmínek navíc i trestněprávní odpovědnost jednajících osoby by při absenci zvláštního důvodu pro takový postup bylo v intencích zásady subsidiarity (minimalizace) trestní represe podle mého názoru jen ztěžší ospravedlnitelné (takovým zvláštním důvodem může být např. snaha v první řadě zabránit přednostnímu uspokojování – čili zvýhodňování – některých věřitelů téhož dlužníka na úkor jeho zbývajících věřitelů – srov. § 256a TrZ; blíže viz Průcha, V. *K problematice vymezení některých zákonných znaků trestného činu zvýhodňování věřitele podle § 256a trestního zákona*. Trestní právo č. 3/2005, str. 5 až 16).

Příklad č. 1: Předmětem závazku dlužníka D. je na základě smlouvy uzavřené s věřitelem V. povinnost převést vlastnické právo ke konkrétní individuálně určené věci v hodnotě 50 000 Kč. Dlužník D., aniž by splnil svůj závazek vůči věřiteli V., zničí věc, která měla být předmětem plnění jeho závazku, v úmyslu znemožnit uspokojení svého věřitele V. Předpokládejme, že za této situace dlužník D. disponuje vlastní peněžní hotovostí v částce 100 000 Kč a dalším majetkem v úhrnné hodnotě 1 000 000 Kč. Pokud bychom zákonný znak „uspokojení“ ve smyslu § 256 TrZ interpretovali skutečně jako poskytnutí takového plnění, které je předmětem dlužnickova závazku podle právního důvodu vzniku tohoto závazku, pak by dlužník D. svým jednáním nepochybně zmařil uspokojení věřitele V. Jestliže však převod vlastnického práva k individuálně určené věci v tomto případě budeme s ohledem na doslovné znění zákonného ustanovení § 256 TrZ nahlížet v obecnější rovině pouze jako poskytnutí majetkového (tj. druhově určeného) plnění v hodnotě 50 000 Kč, pak nemůže být pochyb, že jednání dlužníka D. nemělo a ani nemohlo mít za následek zmaření uspokojení věřitele V. ve smyslu zákonného ustanovení § 256 TrZ, neboť tento věřitel má možnost majetkové plnění v hodnotě 50 000 Kč získat z jiných částí dlužnickova majetku (obdobně srov. např. rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 23. 11. 1989, spis. zn. 6 Tz 33/89, publikované ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. Rt 41/90).

⁴⁰ Přiměřeně srov. např. rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 23. 11. 1989, spis. zn. 6 Tz 33/89, publikované ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. 41/90.

Konstatování, že „uspokojením věřitelovy pohledávky“ ve smyslu definičního znaku individuálního objektu trestného činu poškozování věřitele podle § 256 TrZ je nutné rozumět poskytnutí jakéhokoli majetkového plnění s odpovídající reálnou prodejní hodnotou, ovšem současně vylučuje možnost subsumovat uvedenému definičnímu znaku výhradně jen případy *poskytnutí peněžitého plnění ve prospěch dlužníkovy věřitele v částce odpovídající hodnotě dlužného plnění podle právního důvodu vzniku dlužníkovy závazku*.⁴¹ Pokud by „uspokojením věřitelovy pohledávky“ v kontextu zde pojednávané problematiky mělo být rozuměno výlučně poskytnutí peněžitého plnění (jako specifické formy majetkového plnění), musela by tato skutečnost alespoň nepřímo vyplývat z příslušné zákonné právní úpravy. Tak tomu ovšem v případech skutkové podstaty trestného činu poškozování věřitele podle § 256 TrZ není. Pro legitimitu takové restriktivní interpretace předmětné právní úpravy by navíc musel existovat nějaký konkrétní důvod, neboť praktickým důsledkem akceptace restriktivního výkladu by bylo zúžení rozsahu trestněprávní ochrany, kterou má tato právní úprava věřitelům jinak poskytovat. Osobně však žádný důvod pro takovou restrikci neshledávám.

5.2.2 Formální aspekt pojmu „uspokojení pohledávky“

Až dosud tedy bylo podrobněji pojednáno o tom, co lze po obsahové stránce podřadit pojmu „uspokojení věřitelovy pohledávky“. Přitom však neméně důležitým zůstává rovněž rozlišování dvou základních forem možného uspokojení věřitelovy pohledávky, jimiž se rozumí jednak forma *dobrovolného*, a jednak forma *nedobrovolného uspokojení*, kdy pro druhou z těchto forem bývá zvykem *promiscue* používat též označení „nucené náhradní uspokojení“. Rozlišování obou těchto základních forem má stěžejní praktický význam v souvislosti s vymezením podmínek trestní odpovědnosti pachatele trestného činu poškozování věřitele podle § 256 TrZ. Především je třeba zmínit, že skutková podstata uvedeného trestného činu chrání zásadně pouze *nucené náhradní uspokojení* věřitelovy pohledávky, a to z důvodu, že tzv. dobrovolné uspokojení věřitelovy pohledávky již z povahy této své „dobrovolnosti“ nevyžaduje ke svému zajištění státního donucení uskutečňovaného prostřednictvím příslušné trestněprávní úpravy. Takovéto donucení je však naproti tomu plně legitimní za předpokladu, že věřiteli z příslušného právního titulu dobrovolně plněno není a on je (resp. bude) nucen svou pohledávku vymáhat náhradním nuceným způsobem. Dále pak je třeba zmínit i vzájemný vztah obou základních forem možného uspokojení věřitelovy pohledávky, kdy ono náhradní nucené uspokojení je vždy subsidiární vůči dobrovolnému uspokojení jako uspokojení primárnímu (srov. přiměřeně zásadu *lex prima derogat legi subsidiariae*). Z právě řečeného logicky vyplývá, že je-li jakékoli dobrovolné uspokojení věřitelovy pohledávky (k tomu, co všechno se rozumí tímto dobrovolným uspokojením, srov. níže) realizováno dříve než konkrétní jednání, které má být předmětem posouzení z hlediska § 256 TrZ, pak bude vždy vyloučena možnost naplnění skutkové podstaty trestného činu poškozování věřitele podle § 256 TrZ (resp.

⁴¹ Podobně např. rozhodnutí Městského soudu v Praze ze dne 12. 9. 2001, spis. zn. 7 To 337/2001, publikované v Trestněprávní revue pod č. 2/2002, podle něhož „Z hlediska trestní odpovědnosti podle § 256 odst. 1 písm. d) TrZ není podstatné, zda je obsahem závazkového právního vztahu peněžité plnění nebo plnění jiné.“

jejího znaku v podobě „zmaření věřitelova uspokojení“). Jestliže naopak do doby uskutečnění konkrétního jednání, které má být předmětem posouzení z hlediska § 256 TrZ, nedošlo k takovému dobrovolnému uspokojení věřitelovy pohledávky, pak nelze uplatnění této skutkové podstaty vyloučit.

Dobrovolné uspokojení. Začneme výkladem problematiky „dobrovolného uspokojení věřitelovy pohledávky“. Je nepochybně žádoucí, a mělo by tedy být i pravidlem, že dlužník splní svůj dluh dobrovolně, řádně a včas. Tímto dobrovolným plněním poskytnutým podle právního důvodu vzniku dlužníkovu závazku v souladu se zásadou *Solutio est praestatio eius, quod in obligatione est dlužníkův závazek ze zákona zaniká*, a spolu s ním zaniká i tomuto závazku odpovídající věřitelova pohledávka (srov. např. § 559 odst. 1 ObčZ – „*Splněním dluh zanikne.*“). Zánikem věřitelovy pohledávky z důvodu splnění dlužníkovu závazku pak logicky odpadá i jakýkoli právní důvod pro uplatňování trestněprávní normy vyjádřené skutkovou podstatou trestného činu poškozování věřitele podle § 256 TrZ, a proto se touto formou „uspokojení věřitelovy pohledávky“ nebudeme v následujícím výkladu nijak podrobněji zabírat.

Bližší pozornost si však z pohledu námi řešené problematiky zcela nepochybně zaslouží takové varianty dobrovolného uspokojení věřitelovy pohledávky, které na rozdíl od právě popsaného případu dobrovolného uspokojení věřitelovy pohledávky samy o sobě (tj. bez přistoupení další právně významné skutečnosti) *de iure* nevedou k zániku dlužníkovu závazku, a tím ani k zániku věřitelovy pohledávky. Tyto případy uváděné případy dobrovolného uspokojení věřitelovy pohledávky se zpravidla vyznačují *podmíněností poskytnutého plnění* a *nezřídka i odlišnou formou majetkového plnění*, které je v jejich rámci ve prospěch dlužníkovu věřitele poskytováno, a to oproti formě dlužného plnění determinované právním důvodem vzniku dlužníkovu závazku. Praktickým příkladem takového *dobrovolného uspokojení věřitelovy pohledávky* mohou být případy zvláštního zajištění budoucího uspokojení věřitelovy pohledávky formou preventivního poskytnutí reálného majetkového plnění. Zejména se může jednat o majetkové plnění, které bude ve prospěch věřitele poskytnuto prostřednictvím tzv. *zajišťovacího převodu práva* ve smyslu § 553 ObčZ, prostřednictvím zajišťovacího institutu *postoupení pohledávky* ve smyslu § 554 ObčZ, skrze *finanční zajištění* sjednané jako *zástavní právo k finančnímu nástroji* ve smyslu § 323b ObchZ, *finanční zajištění* sjednané jako *zástavní právo k pohledávce z vkladu* ve smyslu § 323d ObchZ, stejně jako plnění poskytnuté dlužníkovu věřiteli prostřednictvím *zajišťovacího převodu finančního nástroje* ve smyslu § 323f ObchZ nebo *zajišťovacího převodu finančních prostředků* podle § 323h ObchZ, či majetkové plnění poskytnuté věřiteli k zajištění celního dluhu *převodem příslušné částky na účet celního orgánu* ve smyslu § 256 odst. 1 písm. a) CelZ.⁴² Za příklad takového dobrovolného uspokojení věřitelovy pohledávky ovšem naproti tomu nelze považovat jiné formy zajištění budoucího uspokojení věřitelovy pohledávky, jejichž podstatou nebude reálné poskytnutí majetkového plnění ve prospěch dlužníkovu věřitele, typicky zajištění v podobě tzv. osobních záruk (srov. např. zajištění poskytnuté věřiteli formou sjednání *ručitelského závazku*,

⁴² Podobně srov. např. zajištění celního dluhu *předložením šeku, jehož proplacení je zaručeno bankou*, ve smyslu § 256 odst. 2 písm. a) CelZ, či *předložením jiného dokladu uznaného celním orgánem jako prostředek platby* ve smyslu § 256 odst. 2 písm. b) CelZ.

jehož podstatu tvoří pouze příslib ručitele za předem stanovených podmínek uspokojit věřitelovu pohledávku, nikoli však reálné poskytnutí konkrétního majetkového plnění⁴³. Jak již bylo naznačeno, také v těchto případech dobrovolného uspokojení věřitelovy pohledávky (uskutečněného prostřednictvím preventivního poskytnutí reálného majetkového plnění svou hodnotou odpovídajícího dlužnému plnění), které bez dalšího nebude mít za následek zánik věřitelovy pohledávky a tím ani zánik dlužníkovy závazku, bude z povahy věci vyloučena možnost naplnění zákonného znaku „zmaření věřitelova uspokojení“ ve smyslu § 256 TrZ.

Nedobrovolné uspokojení. V pořadí druhou základní formou „uspokojení věřitelovy pohledávky“ je tzv. „nedobrovolné uspokojení“ označované též jako „nucené náhradní uspokojení“, kterým se rozumí *opatření majetkového plnění svou reálnou hodnotou odpovídajícího plnění dlužnému podle právního důvodu vzniku dlužníkovy závazku, a to s využitím prostředků objektivním právem aprobované formy donucení*. Konkrétní forma objektivním právem aprobovaného donucení, vymezení prostředků takového donucení a předpokladů pro jeho použití vyplývá z příslušné zákonné právní úpravy reglementující podmínky a způsob takového nedobrovolného (nuceného náhradního) uspokojení, přičemž v čele této zákonné úpravy v současné době stojí právní úprava soudního výkonu rozhodnutí obsažená v části šesté zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů.⁴⁴ Jak již bylo konstatováno, nedobrovolné (nucené náhradní) uspokojení věřitelovy pohledávky, které plní primárně funkci substituce za absentující dobrovolné uspokojení věřitelovy pohledávky, je vůči tomuto dobrovolnému uspokojení věřitelovy pohledávky povahy subsidiární, přičemž zásadně pouze toto nedobrovolné (nucené náhradní) uspokojení věřitelovy pohledávky je předmětem trestněprávní ochrany zajišťované prostřednictvím skutkové podstaty trestného činu poškozování věřitele podle § 256 TrZ.⁴⁵

Důvod, proč právě nedobrovolné (nucené náhradní) uspokojení věřitelovy pohledávky reglementované příslušnou mimotrestní právní úpravou má být předmětem trestněprávní ochrany podle § 256 TrZ, úzce souvisí se základní funkcí trestněprávní reglementace společenských vztahů v právním státě. Smyslem skutkové podstaty trestného činu poškozování věřitele podle § 256 TrZ, stejně jako celé trestněprávní úpravy, nemůže být s ohledem na *zásadu pomocné úlohy trestní represe*⁴⁶ řešení otázek vlastního majetkového uspokojení věřitelovy pohledávky, neboť k tomu účelu slouží speciální mimotrestní právní úprava (srov. zejména část VI. občanského soudního řádu). Efektivita této speciální mimotrestní právní úpravy je však limitována v tom směru, že tato

⁴³ Srov. např. ustanovení § 546 ObčZ, podle něhož „*Dohodou účastníků lze zajistit pohledávku ručením. Ručení vzniká písemným prohlášením, jímž ručitel bere na sebe vůči věřiteli povinnost, že pohledávku uspokojí, jestliže ji neuspokojí dlužník.*“

⁴⁴ Srov. ovšem též např. zákon č. 500/2004 Sb., správní řád, v platném znění, zákon č. 337/1992 Sb., o správě daní a poplatků, v platném znění, zákon č. 120/2001 Sb., o soudních exekutorech a exekuční činnosti (exekuční řád) a o změně dalších zákonů, v platném znění, zákon č. 216/1994 Sb., o rozhodčím řízení a o výkonu rozhodčích nálezů, zákon č. 328/1991 Sb., o konkursu a vyrovnání, v platném znění, zákon č. 26/2000 Sb., o veřejných dražbách, v platném znění.

⁴⁵ Okolnost, že tímto způsobem může skutková podstata trestného činu poškozování věřitele podle § 256 TrZ *via facti* zprostředkovaně garantovat i zachování faktické možnosti dobrovolného uspokojení věřitelovy pohledávky, je z hlediska vymezení hlavních funkcí této skutkové podstaty irrelevantní.

⁴⁶ Blíže k této zásadě srov. např. Novotný, O. a kol. *Trestní právo hmotné*. Díl první. 3. vydání. Praha: Codex, 1997, str. 14 až 15.

právní úprava z povahy věci nedisponuje potřebnými instrumenty, jimiž by byla s to garantovat zachování faktických předpokladů pro své vlastní úspěšné praktické uplatnění (fakt, že mimotrestní právní úprava věřiteli přiznává právo pohledávku vymáhat, ještě neznamená, že tato pohledávka bude moci být také skutečně uspokojena). A právě zde vzniká prostor pro uplatnění skutkové podstaty trestného činu poškozování věřitele podle § 256 TrZ. Tento prostor je ovšem v souladu se zásadou *pomocné úlohy trestní represe* důsledně omezen na pouhé vytváření a zajišťování podmínek pro dosažení a naplnění účelu oné mimotrestní právní úpravy, která jako jediná řeší otázky vlastního majetkového uspokojení věřitelovy pohledávky. Z tohoto hlediska je tudíž základní funkce skutkové podstaty trestného činu poškozování věřitele podle § 256 TrZ spočívající v poskytování trestněprávní ochrany nucenému náhradnímu uspokojení věřitelovy pohledávky zcela nenahraditelná funkcemi jiných právních institutů.

Na vylučnosti (exkluzivitě) zmíněné garanční funkce skutkové podstaty trestného činu poškozování věřitele podle § 256 TrZ přitom zásadně nic nemění ani konstatování, že „*kromě trestněprávní ochrany podle ustanovení § 256 TrZ poskytuje věřiteli ochranu i občanskoprávní institut odporovatelnosti právních úkonů podle § 42a ObčZ*“.⁴⁷ Ochrana poskytovaná věřiteli skrze zákonné ustanovení § 42a ObčZ totiž na rozdíl od trestněprávní ochrany podle § 256 TrZ plní zcela odlišnou funkci a její uplatnění přichází ke slovu pouze tam, kde není místa pro aplikaci § 256 TrZ. Podstatou institutu odporovatelnosti právních úkonů podle § 42a ObčZ či podle § 16 ZKV je možnost za zákonem stanovených podmínek eliminovat právní účinky platného právního úkonu ve vztahu k zákonem stanovenému okruhu právních subjektů (dlužníkovým věřitelům). Třebaže tento institut může plnit v jistém směru obdobnou funkci jako institut náhrady škody či institut vydání bezdůvodného obohacení z titulu neplatného právního úkonu, a to tím, že umožňuje nápravu stavu věcí tam, kde určitým právně relevantním úkonem došlo ke zkrácení věřitelova uspokojení,⁴⁸ nelze všem těmto právním institutům (tj. právu odporovat právnímu úkonu, právu požadovat náhradu škody a právu požadovat vydání bezdůvodného obohacení) přiznávat stejnou prioritu, neboť odporovatelný právní úkon je z povahy věci vždy ve vztahu subsidiarity k neplatnému právnímu úkonu.⁴⁹ Z uvedeného vyplývá, že při posuzování možností eliminace právních

⁴⁷ Šámal, P. – Půry, F. – Rizman, S. *Trestní zákon*. Komentář. 5. vydání. Praha: C. H. Beck, 2003, str. 1425. Srov. § 42a odst. 1 ObčZ – „*Věřitel se může domáhat, aby soud určil, že dlužníkovy právní úkony, pokud zkracují uspokojení jeho vymahatelné pohledávky, jsou vůči němu právně neúčinné. Toto právo má věřitel i tehdy, je-li nárok proti dlužníkovi z jeho odporovatelného úkonu již vymahatelný anebo byl-li již uspokojen.*“, dále srov. § 42a odst. 2 ObčZ – „*Odporovat je možné právním úkonům, které dlužník učinil v posledních třech letech v úmyslu zkrátit své věřitele, musel-li být tento úmysl druhé straně znám, a právním úkonům, kterými byli věřitelé dlužníka zkráceni a k nimž došlo v posledních třech letech mezi dlužníkem a osobami jemu blízkými (§ 116, § 117), nebo kteří dlužník učinil v uvedeném čase ve prospěch těchto osob, s výjimkou případu, kdy druhá strana tehdy dlužníkům úmysl zkrátit věřitele i při náležité pečlivosti nemohla poznat.*“, a v neposlední řadě srov. i § 42a odst. 4 ObčZ – „*Právní úkon, kterému věřitel s úspěchem odporoval, je vůči němu neúčinný potud, že věřitel může požadovat uspokojení své pohledávky z toho, co odporovatelným právním úkonem ušlo z dlužníkovou majetku; není-li to dobře možné, má právo na náhradu vůči tomu, kdo měl z tohoto úkonu prospěch.*“.

⁴⁸ Přiměřeně srov. např. rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 27. 5. 1999, spis. zn. 2 Cdo 1703/96, publikované ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. Rc 26/2000, či rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 25. 5. 2000, spis. zn. 31 Cdo 1806/99.

⁴⁹ Srov. např. rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 14. 11. 2002, spis. zn. 30 Cdo 1262/2002: „*Určení právní neúčinnosti právního úkonu ve smyslu § 42a ObčZ nastává stav tzv. relativní bezúčinnosti dotčeného právního úkonu. Odporovatelný právní úkon tak sice zůstává platným právním úkonem, avšak*

účinků konkrétního zcizovacího úkonu musíme vždy primárně řešit otázku jeho platnosti či neplatnosti, a teprve za předpokladu zjištění, že v daném případě jde o právní úkon platný, má smysl zabývat se dále otázkou jeho eventuální odporovatelnosti.

Jako přinejmenším velmi sporný se mi proto jeví přístup podmiňující závěr o naplnění zákonného znaku „zmaření věřitelova uspokojení“ ve smyslu § 256 TrZ nemožností věřitele dosáhnout navrácení dlužníkem zcizeného majetku s využitím institutu odporovatelnosti právních úkonů,⁵⁰ tedy přístup, který jednání trestné podle § 256 TrZ (a tudíž zároveň neplatný právní úkon – srov. § 39 ObčZ, podle něhož „*Neplatný je právní úkon, který svým obsahem nebo účelem odporuje zákonu nebo jej obchází anebo se přičítá dobrým mravům.*“) považuje za subsidiární vůči jednáním, která lze označit za odporovatelné (a tím zároveň *de iure* platné) právní úkony. Dovedeno do důsledků *ad absurdum*, takový přístup by nutně *per definitionem* znemožňoval jako dokonání trestný čin poškozování věřitele podle § 256 TrZ kvalifikovat veškerá protiprávní (a tudíž z hlediska objektivního práva neplatná) zcizovací jednání, tzn. včetně všech jednání jinak naplňujících znaky dokonání trestného činu poškozování věřitele podle § 256 TrZ – *argumentum contradictione in adiecto*. Jestliže totiž podle zmínovaného přístupu nepůjde o „zmaření věřitelova uspokojení“ ve smyslu § 256 TrZ za situace, kdy zcizovací úkon dlužníka bude *de iure* platným právním úkonem, který toliko ve vztahu k dlužníkovu věřiteli bude zbaven odpovídajících právních účinků (odporovatelný právní úkon), tím spíše by o „zmaření věřitelova uspokojení“ ve smyslu § 256 TrZ logicky nemělo jít v případech, kdy dlužníkův zcizovací úkon bude jako neplatný právní úkon prost veškerých právních účinků, a kdy šance věřitele získat zpět plnění, které z dlužníkovu majetku na základě takového neplatného právního úkonu ušlo, budou oproti předešlému případu nepoměrně větší – *argumentum a minore ad maius*.⁵¹ Osobně se proto domnívám, že orgány činné v trestním řízení musí otázku naplnění obligatorních formálních znaků trestného činu poškozování věřitele podle

v poměrech účastníků se na něj hledí tak, jako by nenastaly jeho účinky. Avšak v případě, že posuzovaný právní úkon je neplatný (a to at absolutně nebo relativně), jeho právní účinky vůbec nenastávají. Na právní vztahy se tu hledí stejně, jako by takový právní úkon nebyl učiněn. Tedy u právního úkonu, který je neplatný, nelze vyvodit jeho odporovatelnost. Neplatnost právního úkonu má v tomto případě přednost před jeho odporovatelností, takže odporovat lze jen platnému právnímu úkonu.“

⁵⁰ Srov. rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 30. 3. 2000, spis. zn. 4 Tz 49/2000, publikované v Soudních rozhledech pod č. 90/2000-III: „*Probíhá-li vedle trestního stíhání jeho dlužníka pro trestný čin poškozování věřitele podle § 256 odst. 1 TrZ též konkursní řízení týkající se majetku téhož dlužníka, je třeba z hlediska trestní odpovědnosti zjistit výsledky konkursního řízení v tom smyslu, zda majetek dotčený uvedeným trestným činem byl zahrnut (vrácen) do konkursní podstaty a určen k uspokojení věřitelů (např. podle § 16 odst. 4 ZKV), tj. v jakém rozsahu zůstali věřitelé neuspokojeni a byli tedy jednáním dlužníka skutečně zkráceni. To může mít význam zejména z hlediska posouzení rozsahu, v jakém byl trestný čin dokonán a v jakém zůstal ve stadiu pokusu (§ 8 odst. 1 TrZ).“*

Podobně srov. též rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 27. 4. 2005, spis. zn. 5 Tdo 473/2005, či rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 14. 12. 2005, spis. zn. 5 Tdo 1162/2005.

Srov. též Šámal, P. – Půry, F. – Rizman, S. *Trestní zákon. Komentář*. 5. vydání. Praha: C. H. Beck, 2003, str. 1417: „*Je-li však zároveň vedle trestního řízení proti dlužníkovi vedeno i konkursní řízení ohledně jeho majetku jako úpadce, je třeba zjistit, v jakém rozsahu byly pohledávky věřitelů dlužníka jeho jednáním podle § 256 odst. 1 TrZ skutečně neuspokojené, resp. v jakém rozsahu se podařilo již převedený majetek vrátit do konkursní podstaty např. podle § 15 a § 16 ZKV uplatněním neúčinnosti nebo odporovatelnosti právních úkonů dlužníka, jimiž zkracoval svůj majetek.“*

⁵¹ Pokud uvedený přístup razí právní názor, že v případě paralelně probíhajícího konkursního řízení týkajícího se majetku téhož dlužníka je třeba z hlediska trestní odpovědnosti zjistit výsledky takového konkursního řízení, aby bylo zřejmé, v jakém rozsahu zůstali dlužníkovi věřitelé neuspokojeni, a tedy i skutečně zkráceni (srov. např. rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 30. 3. 2000, spis. zn. 4 Tz 49/2000, publikované v Soudních rozhledech pod č. 90/2000-III), pak logicky vzato nutí orgány činné v trestním

§ 256 TrZ posuzovat vždy samostatně a bez ohledu na případné uplatnění odporovatelnosti dlužníkovy zcizovacího úkonu ze strany dlužníkovy věřitele.⁵²

5.3 FAKTICKÁ MOŽNOST USPOKOJENÍ VĚŘITELOVY POGLEDÁVKY

Faktickou možností uspokojení věřitelovy pohledávky, zde mám na mysli určitý *faktický stav, který věřiteli v obecné rovině umožňuje dosáhnout uspokojení své pohledávky za svým dlužníkem*. Důraz na aspekt *fakticity* má v tomto případě uvedený stav odlišit od ryze právního stavu, kterým rovněž (tentokrát ovšem v rovině *normativity*) může být možnost věřitele dosáhnout uspokojení své pohledávky za dlužníkem podmiňována. Zmíněný faktický stav přitom vždy představuje složenou právní skutečnost zahrnující celou řadu dílčích právně významných skutečností tvořících tak její jednotlivé komponenty. Komponentami *faktické možnosti uspokojení věřitelovy pohledávky* ve smyslu definičního znaku individuálního objektu trestného činu poškozování věřitele podle § 256 TrZ je třeba rozumět

1. komplex skutečností týkajících se věřitelovy pohledávky, které
 - a) zakládají reálnou existenci této pohledávky,
 - b) v obecné rovině zakládají vymahatelnost této pohledávky,
 - c) aktivují dlužníkovu povinnost splnit svůj závazek,
2. reálnou existenci majetkového substrátu použitelného k uspokojení věřitelovy pohledávky,
3. reálnou dosažitelnost takového majetkového substrátu pro dlužníkovy věřitele.

řízení odkládat vydání meritorního rozhodnutí o vině obviněného až do doby, kdy budou zřejmé výsledky zmíněného konkursního řízení, neboť podle mého názoru je vyloučeno přijmout definitivní závěr o právní kvalifikaci určitého jednání jako typově pro společnost méně nebezpečného pokusu (§ 8 odst. 1 TrZ) či přípravy (§ 7 odst. 1 TrZ za podmínky § 41 odst. 2 TrZ) trestného činu za situace, kdy stále otevřenou zůstává možnost právní kvalifikace téhož jednání jako typově pro společnost nebezpečnějšího dokonaného trestného činu (poškození věřitele podle § 256 TrZ). Pak je ovšem otázkou, o jaké konkrétní zákonné ustanovení by se tato povinnost vyčkat výsledků konkursního řízení měla opírat, a jaký vliv by takové odkládání meritorního rozhodnutí v trestním řízení mělo mít na otázku běhu promlčecí doby. V případě otázky, zda konkrétním jednáním došlo ke „zmaření věřitelova uspokojení“ ve smyslu zákonných znaků trestného činu poškozování věřitele podle § 256 TrZ, jde vždy o posouzení viny obviněného, a protože současně nejde o otázku týkající se osobního stavu rozhodovanou v občanskoprávním řízení (srov. 9 odst. 2 TrŘ), jsou orgány činné v trestním řízení povinny řešit tuto otázku samostatně, a to i tehdy, pokud by zde již případně o takové otázce bylo pravomocně rozhodnutí soudu nebo jiného státního orgánu (srov. § 9 odst. 1 TrŘ – „*Orgány činné v trestním řízení posuzují předběžně otázky, které se v řízení vyskytnou, samostatně; je-li tu však o takové otázce pravomocně rozhodnutí soudu nebo jiného státního orgánu, jsou orgány činné v trestním řízení takovým rozhodnutím vázány, pokud nejde o posouzení viny obviněného.*“). Proto se domnívám, že i z tohoto důvodu nejsou orgány činné v trestním řízení v tomto případě oprávněny vyčkávat výsledků jiného (např. konkursního nebo odpůřčích) řízení, nýbrž jsou povinny postupovat tak, aby k projednání a skončení dané trestní věci došlo co nejrychleji (srov. § 2 odst. 4 větu druhou TrŘ). Povinnost orgánů činných v trestním řízení meritorně rozhodnout o vině obviněného bez vyčkávaní výsledků paralelně probíhajících konkursního nebo odpůřčích řízení je pak významná i z hlediska otázky promlčení trestního stíhání, neboť dobu, po kterou by orgány činné v trestním řízení takto vyčkávaly vydání konečného rozhodnutí v jiném (např. konkursním nebo odpůřčím) řízení, nelze s ohledem na výše uvedené označit za dobu, po níž nebylo možno pachatele postavit před soud pro zákonnou překážku, a proto samotná absence výsledků konkursního nebo odpůřčích řízení není důvodem pro stavení běhu zákonné promlčecí doby ve smyslu § 67 odst. 2 písm. a) TrZ.

⁵² Přiměřeně lze na tomto místě poukázat i na rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 2. 7. 1935, spis. zn. Zm I 720/35, publikované in: Vážný, 1935, XVII: 295 až 298, v němž se tento soud zabýval mimo jiné i otázkou vlivu odporovatelnosti právního úkonu na závěr o zmaření exekučního (vykonávacího) řízení. Podle označeného rozhodnutí „*Přivedl-li pachatel svůj nemovitý majetek na třetí osobu, zneemožnil věřiteli, aby ihned neb aspoň v dohledné době mohl vésti exekuci na nemovitý majetek dlužníkův; na tom nic nemění, že věřitel mohl tuto překážku popřípadě odkliditi odpůřčím sporem.*“

5.3.1 Komplex skutečností týkajících se věřitelovy pohledávky

K podmínce uvedené pod písm. a). Elementárním předpokladem veškerých úvah o existenci faktické možnosti věřitele vymáhat (a tedy i uspokojit) svou pohledávku je *per definitionem* existence samotné pohledávky – srov. přiměřeně rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 24. 7. 2002, spis. zn. 5 Tdo 65/2002, publikované ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. Rt 53/2003, podle něhož „*Jednání pachatele směřující ke zmaření uspokojení věřitele učiněné až v době existence závazkového vztahu, a nikoli v době jeho vzniku, může vykazovat znaky skutkové podstaty trestného činu poškozování věřitele podle § 256 TrZ, a ne trestného činu podvodu podle § 250 TrZ, byť by šlo o jednání mající podvodný charakter.*“⁵³ Bez existence pohledávky (ve výše vyloženém širším smyslu) nelze hovořit ani o věřiteli (tj. subjektu charakterizovaném právě tím, že má pohledávku) jako vůbec nejdůležitějším formálním znaku skutkové podstaty trestného činu *poškozování věřitele* podle § 256 TrZ – *argumentum a rubrica*. Z uvedeného vyplývá, že základním předpokladem pro to, aby určité jednání bylo možné označit za „*maření věřitelova uspokojení*“ (čili za jednání v konečném důsledku směřující ke „*zmaření věřitelova uspokojení*“), je obligatorně existence věřitele, jehož uspokojení má být takovým jednáním zmařeno, čili věřitele, který má být takovým jednáním poškozen.⁵⁴

Jak vyplývá z dikce zákonného ustanovení § 256 TrZ, tímto věřitelem (poškozeným věřitelem) může být pouze právní subjekt mající pohledávku za dlužníkem, jehož majetku se týkalo pachatelovo jednání trestné podle § 256 TrZ,⁵⁵ a to z důvodu, že

Obdobně v minulosti argumentovala i trestněprávní nauka v souvislosti s vymezením podmínek dokonání zločinu podvodného úpadku podle § 205a a zločinu poškození cizích věřitelů podle § 205b zákona č. 117/1852 ř. z., zákon trestní o zločinech, přečinech a přestupcích, ve znění pozdějších změn – srov. např. Matoušek R. *O nových trestních předpisech dle císařského nařízení z 10. prosince 1914 č. 337 ř. z.*, Právník č. 18/1915, str. 48: „*Čin jest dokonán, vznikne-li škoda. Ta však jest na snadě nejen když se uspokojení věřitelů nebo částí jejich zmaří, nýbrž i když se jen ztenčí. Tomuto výrazu pak dle úvodního nařízení dlužno rozuměti tak, že věřitelé nedojdou uspokojení úplného, nebo ne v pravý čas, nebo ne řádným způsobem.*“

⁵³ Z citovaného rozhodnutí vyplývá poměrně významný právní závěr, že jednání pachatele směřující ke zmaření věřitelova uspokojení lze posoudit jako trestný čin poškozování věřitele podle § 256 TrZ pouze za předpokladu, že k jeho uskutečnění z časového hlediska došlo v době trvání (závazkového) právního vztahu mezi věřitelem a jeho dlužníkem.

Přiměřeně srov. též Dolenský, A. *Úpadkové delikty*. Obchodní právo č. 4/1994, str. 2.

⁵⁴ Podobně srov. rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 22. 1. 2002, spis. zn. 21 Cdo 549/2001, publikované ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. Rc 64/2002, pokud jde o „*zkrácení věřitele*“ ve smyslu § 42a ObčZ: „*Věřitelem může být – jak uvedeno již výše – jen ten, kdo má za dlužníkem pohledávku. Z hlediska ustanovení § 42a ObčZ není rozhodné, zda jde o pohledávku splatnou či nesplatnou, popřípadě budoucí; významné je, že vznikl závazkový právní vztah, z něhož má pohledávka v budoucnu vzniknout. Ten, kdo nemá za dlužníkem pohledávku, nemůže být jeho věřitelem a je také – jak správně uvádí odvolací soud – pojmově vyloučeno, aby dlužník učinil právní úkon v úmyslu zkrátit „svého věřitele“ (tj. zkrátit uspokojení věřitelovy pohledávky). Aktivně věcně legitimován k odpárcí žalobě je proto jen ten, kdo má za dlužníkem pohledávku v době, kdy byl učiněn odporovaný právní úkon, a to i pohledávku nesplatnou nebo pohledávku, která má na základě vzniklého závazkového právního vztahu vzniknout až v budoucnu.*“

Srov. též např. rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 25. 5. 2000, spis. zn. 31 Cdo 1806/99.

⁵⁵ Srov. přiměřeně např. rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 19. 10. 2005, spis. zn. 5 Tdo 1193/2005, vyslovující požadavek, aby z popisu skutku ve výrokové části meritorního rozhodnutí bylo patrné, kteří věřitelé měli být posuzovaným jednáním poškozeni a jaké byly jejich pohledávky, či rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 8. 9. 2005, spis. zn. 3 Tdo 482/2005, podle něhož „*Z hlediska naplnění znaku skutkové podstaty není přítom důležité, zda v případě dlužníka mohl být prohlášen konkurs či nikoliv. Rozhodná zde je existence právního vztahu mezi věřitelem a dlužníkem a z něho vyplývající právo věřitele na uspokojení jeho pohledávky.*“

trestný čin poškozování věřitele podle § 256 odst. 1 TrZ může spáchat výhradně dlužník,⁵⁶ který (i jen částečně) zmaří uspokojení *svého věřitele* tím, že se ve *vztahu ke svému majetku* dopustí zákonem předpokládaných jednání, podobně jako trestný čin poškozování věřitele podle § 256 odst. 2 TrZ spáchá jiná (od dlužníka odlišná) osoba, pokud (i jen částečně) zmaří uspokojení *věřitele jiné osoby* (dlužníka) tím, že se ve *vztahu k majetku dlužníka* dopustí jednání typově vyjádřeného v tomto zákonném ustanovení. Z okolnosti, že poškozováním věřitelem ve smyslu § 256 TrZ může být vždy pouze konkrétní právní subjekt mající pohledávku za tím dlužníkem, jehož majetku se má týkat pachatelovo trestné jednání, lze dovodit, že jednání obecně subsumovatelné zákonnému znaku „zmaření věřitelova uspokojení“ ve smyslu § 256 TrZ musí obligatorně směřovat ke zmaření možného uspokojení zcela *konkrétní věřitelovy pohledávky* znějící na majetkové plnění.⁵⁷

K podmínce uvedené pod písm. b). K tomu, aby věřitel mohl pořadem práva dosáhnout uspokojení své pohledávky za dlužníkem v případě dlužníkovy neochoty splnit svůj závazek dobrovolně, je nezbytné, aby reálně existující věřitelova pohledávka byla také *obecně vymahatelná* (tj. musí se jednat o kategorii pohledávek, jejichž splnění lze vynutit). Co se rozumí touto obecnou vymahatelností, bude nejlépe vymezit negativně na příkladu pohledávek, které uvedenou podmínku přímo ze zákona nesplňují.

Pravděpodobně nejširší okruh obecně nevymahatelných pohledávek nalezneme v oblasti soukromoprávních závazkových vztahů, kde tyto pohledávky bývají právní doktrínou označovány jako tzv. *naturální pohledávky*. Pojem naturální pohledávky pak tradiční občanskoprávní nauka definuje následovně: „*Naturálními pohledávkami jsou takové pohledávky, u nichž je sice věřitel oprávněn požadovat od dlužníka splnění, avšak svou pohledávku nemůže s úspěchem uplatnit u soudu (vymáhat soudně – 845 ObčZ), neboli nemůže ji s úspěchem procesně (autoritativně, mocensky) u soudu vynutit. Proto by v těchto případech jeho event. podaná žaloba na splnění pohledávky byla soudem zamítnuta. Stalo by se tak nikoliv proto, že se žalobci nedostává subjektivního práva (pohledávky),*

⁵⁶ Není ostatně náhodou, že dlužník co by pachatel trestného činu poškozování věřitele podle § 256 odst. 1 TrZ bývá označován jako tzv. „konkrétní subjekt trestného činu“ – srov. např. Novotný, O. a kol. *Trestní právo hmotné*. Díl první. 3. vydání. Praha: Codex, 1997, str. 105, či Šámal, P. – Půry, F. – Rizman, S. *Trestní zákon*. Komentář. 5. vydání. Praha: C. H. Beck, 2003, str. 1422.

⁵⁷ V tomto směru se proto trestněprávní úprava obsažená v ustanovení § 256 TrZ do jisté míry odlišuje od občanskoprávní úpravy institutu odporovatelnosti právního úkonu podle § 42a odst. 2 ObčZ, podle níž odporovatelné právní úkony dlužníka zkracující uspokojení věřitelovy pohledávky (tj. úkony učiněné tzv. *cum animo fraudandi*) nemusí být v době své realizace adresně cíleny ke zkrácení možného uspokojení konkrétního dlužníka věřitele (arg. slovy „v úmyslu zkrátit své věřitele“ podle § 42a odst. 2 ObčZ, a tedy nikoli „svého věřitele“), a tudíž ani nemusí směřovat ke zkrácení možného uspokojení zcela konkrétní (v době realizace takového úkonu již existující) věřitelovy pohledávky. Srov. např. odůvodnění rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 25. 5. 2000, spis. zn. 31 Cdo 417/99, zejména pak pasáž „*Dlužník činí odporovatelný právní úkon se záměrem zmařit uspokojení pohledávky věřitele ze svého majetku. Má-li více věřitelů, dlužník zpravidla nerozlišuje, kterého z věřitelů jeho odporovatelný právní úkon postihne, a ani v tomto směru nemůže dost dobře rozlišovat, neboť neví, který z jeho věřitelů se bude vysloven odporu domáhat žalobou u soudu. Ustanovení § 42a odst. 2 ObčZ proto neváže odporovatelnost právního úkonu dlužníka – na rozdíl od ustanovení § 42a odst. 1 ObčZ, které vymezuje aktivní věcnou legitimaci k odpůřčí žalobě – na zkrácení uspokojení konkrétní vymahatelné pohledávky. Za odporovatelný považuje – jak vyplývá ze znění tohoto ustanovení – takový právní úkon, který dlužník učinil v úmyslu zkrátit své věřitele, aniž by činil mezi nimi jakýkoliv rozdíl (zejména podle toho, zda uplatnili nebo neuplatnili odpor). Z hlediska ustanovení § 42a ObčZ je tedy nerozhodné, zda úmysl dlužníka směřoval ke zkrácení všech jeho věřitelů nebo jen některých z nich, popřípadě zda dlužník činil právní úkon, aniž by jeho úmysl zkrátit své věřitele vůbec směřoval vůči konkrétním osobám, které proti němu mají pohledávku.“*

nýbrž proto, že se jeho právu (pohledávce) nedostává nároku.⁵⁸ Mezi naturální pohledávky bývají řazeny zejména tzv. *pohledávky aleatorní* (srov. např. pohledávky z titulu výhry ze sázky nebo hry a pohledávky z titulu půjček vědomě do sázky nebo hry poskytnutých ve smyslu § 845 ObčZ) a *pohledávky z právního úkonu neplatného jen pro nedostatek formy* ve smyslu § 455 odst. 1 ObčZ. Zvláštní kategorii naturálních pohledávek potom představují tzv. *promlčené pohledávky*, jimž zákon charakter naturálních pohledávek nepřiznává bez dalšího již k okamžiku vzniku pohledávky jako takové, nýbrž pro přiznání tohoto statusu vyžaduje kumulativní splnění i dalších přesně stanovených podmínek (konkrétně uplynutí promlčecí doby a vznesení námitky promlčení ze strany dlužníka – srov. zejména § 100 odst. 1 a násl. ObčZ a § 387 a násl. ObchZ).⁵⁹

S aspektem nevymahatelnosti se lze nicméně setkat také u většiny pohledávek veřejnoprávní povahy, tedy u takových pohledávek, které se neřídí odpovídajícími ustanoveními občanského zákoníku o závazkových právních vztazích, nýbrž které podléhají zcela specifickému právnímu režimu založenému příslušnou zvláštní (veřejnoprávní) úpravou. Příkladem může být institut promlčení práva vymáhat daňové nedoplatky podle zákona o správě daní a poplatků (srov. § 70 odst. 1 ZSDP – „*Právo vybrat a vymáhat daňový nedoplatek se promlčuje po šesti letech po roce, ve kterém se stal tento nedoplatek splatným.*“, a na něj posléze navazující ustanovení § 70 odst. 3 ZSDP – „*K promlčení se přihlédne jen tehdy, je-li to daňovým dlužníkem namítáno, a jen v rozsahu uplatňované námitky.*“), nebo jemu velmi blízký institut promlčení práva vymáhat nedoplatek cla a daně podle celního zákona (srov. § 282 odst. 1 CelZ – „*Právo vybrat a vymáhat nedoplatek cla a daně se promlčuje po šesti letech po roce, ve kterém se stal splatným.*“, ve spojení s § 282 odst. 3 CelZ, podle něhož „*K promlčení se přihlédne pouze tehdy, je-li to dlužníkem namítáno a jen v rozsahu uplatňované námitky.*“).

Jestliže hlavním smyslem skutkové podstaty trestného činu poškozování věřitele podle § 256 TrZ je hrozbou trestní sankce zajistit, aby věřitel v důsledku jednání, která zákon výslovně prohlašuje za trestná, neztratil možnost s úspěchem realizovat své zákonné právo na nucené náhradní uspokojení své pohledávky z dlužníkovy majetku, pak je, myslím, zcela nepochybné, že naopak na okruh případů, kdy věřitel podle zákona svou pohledávku pořadem práva proti vůli dlužníka vymáhat nemůže, tato skutková podstata v souladu se zásadou *Ex voluntate debitoris nulla obligatio consistere potest* z povahy věci nedopadá – *argumentum a contrario*. Praktický význam institutu nevymahatelných pohledávek totiž podle mého názoru spočívá především v jeho takřkajíc zpětné legitimizační funkci, kdy jeho hlavním smyslem podle všeho není dát věřiteli k dispozici právní důvod k domáhání se určitého plnění na dlužníku (dlužník přece v těchto případech v konečném důsledku není povinen plnit), ale spíše přiznáním právní relevance určitému důvodu, z něhož dlužník svému věřiteli případně již fakticky plnil, zabránit možnému uplatňování nároku na vydání (vrácení) bezdůvodného obohacení věřitelovým dlužníkem. U nevymahatelných pohledávek je tak v praxi v jistém smyslu směřovat vlastně jen faktické splnění naturálního závazku, kterýmžto plněním ovšem věřitelova nevymahatelná pohledávka bez dalšího *ex lege*

⁵⁸ Kolektiv autorů. *Občanské právo hmotné*. Svazek II. 2. vydání. Praha: Codex Bohemia, 1998, str. 87.

⁵⁹ Blíže srov. Kolektiv autorů. *Občanské právo hmotné*. Svazek II. 2. vydání. Praha: Codex Bohemia, 1998, str. 87 až 88.

zaniká. V důsledku toho zde chybí racionální důvod pro poskytování trestněprávní ochrany možného uspokojení věřitelovy nevymahatelné pohledávky.

Možnost jistých výkladových komplikací nicméně připouštím za situace, kdy k tomu, aby určitou pohledávku bylo lze považovat za nevymahatelnou, musí být vedle ryze objektivní podmínky podle zákona splněna ještě podmínka povahy spíše subjektivního rázu, jíž je míněn určitý zpravidla blíže formalizovaný projev vůle dlužníka tuto pohledávku neuspokojit. Zde zastávám názor, že i na pohledávku, která z hlediska příslušné mimotrestní právní úpravy dosud platí za vymahatelnou pouze z důvodu absentujícího projevu vůle dlužníka takovouto pohledávku neuspokojit (tj. z důvodu neuplatnění námitky promlčení, třebaže její uplatnění stále přichází v úvahu), je možné z hlediska znaků skutkové podstaty trestného činu poškozování věřitele podle § 256 odst. 1 TrZ zásadně pohlížet jako na pohledávku nevymahatelnou, pakliže se dlužník dopustí jednání tímto zákonným ustanovením předpokládaných za situace, kdy je oprávněn takovýto dosud absentující projev vůle s odpovídajícími právními účinky uskutečnit.⁶⁰ Pokud totiž jediným důvodem bránícím tomu, aby uvedené pohledávce mohl být přiznán status nevymahatelné pohledávky, má být absence odpovídajícího projevu vůle ze strany dlužníka, pak nejpozději okamžikem, kdy dlužník počne uskutečňovat jednání, jehož důsledkem má být zmaření možného uspokojení takové pohledávky, je tento nedostatek *via facti* odstraněn. Vycházím totiž z názoru, že každé jednání dlužníka zaměřené na zmaření případného budoucího uspokojení jeho věřitele bezpodmínečně předpokládá primární úmysl dlužníka svůj závazek vůči tomuto věřiteli nesplnit, a proto považuji za důvodné i jakékoli takovéto dlužníkové jednání kvalifikovat jako přinejmenším konkludentní projev vůle věřitelovu pohledávku neuspokojit – srov. zásadu *Voluntas ex facto collecta praesumitur tacita*. Naznačený princip, podle něhož i určitému neformálnímu jednání lze za jistých podmínek přiznat vzhledem k jeho obsahu a faktickým důsledkům stejné právní účinky, jaké jsou jinak zákonem běžně přiznávány s tímto jednáním srovnatelnému formalizovanému právnímu úkonu (v daném případě formálně bezvadnému uplatnění námitky promlčení), se jinak uplatňuje především v oblasti závazkových právních vztahů, kde se s ním lze setkat kupříkladu ve spojení s obchodněprávním institutem uznání závazku podle § 407 ObchZ (srov. § 407 odst. 2 ObchZ, podle něhož „*Placení úroků se považuje za uznání závazku ohledně částky, z níž se úroky platí.*“, a § 407 odst. 3 ObchZ, podle kterého „*Plní-li dlužník částečně svůj závazek, má toto plnění účinky uznání zbytku dluhu, jestliže lze usuzovat, že plněním dlužník uznává i zbytek závazku.*“).

Je pravdou, že příslušná mimotrestní právní úprava zpravidla vyžaduje, aby projev vůle dlužníka neuspokojit věřitelovu pohledávku z důvodu uplynutí promlčecí doby (námitka promlčení) byl učiněn určitou blíže vymezenou formou, popřípadě i za splnění některých dalších podmínek (např. aby byl učiněn v soudním řízení vůči soudu, v daňovém řízení vůči správci daně – srov. přiměřeně § 70 odst. 3 ZSDP, v celním řízení

⁶⁰ Srov. např. Jehlička, O. – Švestka, J. – Škárová, M. a kol. *Občanský zákoník*. Komentář. 8. vydání. Praha: C. H. Beck, 2003, str. 323: „*Jestliže dlužník nevznesl námitku promlčení v soudním řízení o základu uplatňovaného práva, což bude typické u práva na náhradu škody, a mezitímní rozhodnutí (§ 152 odst. 2 OSŘ) nabylo právní moci, nemůže již dlužník vznést námitku promlčení v následném řízení o výši (rozsaahu) náhrady škody.*“.

vůči celnímu orgánu – srov. přiměřeně § 282 odst. 3 CelZ). Podle mého názoru by však nebylo správné a zároveň souladné s *ratiem legis* zákonného ustanovení § 256 TrZ, pokud bychom také v intencích trestněprávní ochrany podle označeného zákonného ustanovení pokládali promlčenou pohledávku za vymahatelnou, a to pouze proto, že dlužník dosud neuplatnil zákonem předepsaným způsobem námitku promlčení (např. pouze z důvodu absence nezbytných procesních předpokladů pro relevantní uplatnění takové námitky, mezi nimiž přední místo nejčastěji zaujímá předpoklad v podobě zahájení soudního řízení podáním příslušné žaloby ze strany dlužníkovra věřitele). Pak by totiž eventuální nečinnost věřitele spočívající v záměrném oddalování iniciace příslušného řízení *de facto* zatěžovala a nedůvodně omezovala věřitelova dlužníka, jenž by musel pouze pasivně vyčkávat zahájení takového řízení (aby v něm posléze mohl náležitě uplatnit zmíněnou námitku), nemoha přitom volně nakládat se svým majetkem navzdory již uplynulé promlčecí době. Za těchto okolností neshledávám trestněprávní ochranu, kterou má jinak zákonné ustanovení § 256 TrZ věřitelům poskytovat, smysluplnou, a naopak se domnívám, že z právě naznačených důvodů je na místě stejné účinky, jaké zákon spojuje s řádným uplatněním námitky promlčení v příslušném řízení, z hlediska § 256 TrZ přiznat také jakémukoli jednání dlužníka uskutečněnému mimo rámec takového řízení, jímž tento zcela nepochybně projevuje svou vůli pohledávku věřitele neuspokojit, pakliže by uplatnění námitky promlčení tímto dlužníkem jinak mělo za následek vznik nevymahatelnosti věřitelovy pohledávky, čili jedná-li se zároveň po obsahové stránce o projev vůle *de facto* shodný (nebo alespoň srovnatelný) s řádným uplatněním námitky promlčení.

Vyložené právní úvahy by se měly přiměřeně uplatnit také v případech, kdy by se jednání, jehož důsledkem by mělo být zmaření možnosti věřitele dosáhnout uspokojení své pohledávky, měla ve smyslu § 256 odst. 2 TrZ dopustit jiná (tj. od dlužníka odlišná) osoba. Jako na obecně nevymahatelnou pohledávku by proto v těchto případech mělo být nahlíženo na promlčenou pohledávku, u které dlužník dosud řádně neuplatnil námitku promlčení, ač by tak v zásadě učinit mohl, za předpokladu, že by takový dlužník – jemuž zásadně jako jedinému náleží právo ve vztahu k promlčené pohledávce rozhodnout, zda bude uspokojena či nikoliv – s jednáním jiné osoby směřujícím ke zmaření věřitelova uspokojení předem projevil (byť konkludentně) souhlas, který jako projev vůle by byl po obsahové stránce srovnatelný s uplatněním námitky promlčení. V opačném případě, tj. při absenci výše zmíněného dlužníkovra souhlasu obsahově srovnatelného s námitkou promlčení, ovšem za popsané situace není důvod promlčenou pohledávku pokládat (alespoň z hlediska formálních znaků trestného činu poškozování věřitele podle § 256 TrZ) za nevymahatelnou, neboť pouhé marné uplynutí promlčecí doby její nevymahatelnost samo o sobě nezakládá.

K podmínce uvedené pod písm. c). Při vymezování podmínek faktické možnosti uspokojení věřitelovy pohledávky náleží významné postavení rovněž skutečností aktivujícím dlužníkovra až dosud spíše pouze latentní povinnost splnit svůj závazek. Do doby vzniku těchto skutečností totiž obvykle nebude možné vyloučit možnost zániku dlužníkovra povinnosti splnit svůj dluh, aniž by věřiteli vůbec vznikl vymahatelný právní nárok (*actio nascitur*). Nesplnění dlužníkovra závazku navzdory vzniku těchto skutečností potom zakládá dlužníkovra prodlení, takže význam okamžiku vzniku těchto

skutečností spočívá mimo jiné i v objektivizaci porušení dlužnickovy právní povinnosti splnit svůj dluh řádně a včas (srov. např. § 559 odst. 2 ObčZ). Příkladem těchto skutečností může být marné uplynutí doby splnění – splatnosti (srov. např. § 563 ObčZ, podle něhož „*Není-li doba splnění dohodnuta, stanovena právním předpisem nebo určena v rozhodnutí, je dlužník povinen splnit dluh prvního dne poté, kdy byl o plnění věřitelem požádán.*“), s kteroužto skutečností jako podmínkou dokonání trestného činu poškozování věřitele podle § 256 TrZ počítá rovněž ustálená soudní judikatura a spolu s ní i trestněprávní nauka.⁶¹ Podle mého názoru by ovšem nebylo správné neuvažovat v této souvislosti i jiné právně významné skutečnosti, které (stejně jako uplynutí doby splatnosti) aktivují dlužnickovu povinnost začít plnit svůj závazek vůči věřiteli, neboť také bez těchto skutečností by věřitelova pohledávka postrádala na své vymahatelnosti,⁶² zvláště když některé z těchto skutečností mohou za určitých podmínek dokonce časově předcházet původně stanovené době splatnosti (srov. např. § 223 odst. 6 větu druhou ObchZ – „*Stanovy mohou určit, že členové jsou povinni, vyžaduje-li to ztráta družstva, splatit na základě rozhodnutí členské schůze nesplacenou část členského vkladu ještě před dobou její splatnosti.*“).

Může být sporné, zda do této kategorie skutečností řadit také uplatnění pohledávky věřitelem proti dlužníkovi, jak tuto podmínku stanovila již v minulosti soudní praxe (srov. zejména rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR ze dne 23. 11. 1989, spis. zn. 6 Tz 33/89, publikované ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. Rt 41/90). Podle mne nelze uvedenou podmínku chápat jako samostatnou právní skutečnost, jež by vždy podmiňovala trestnost dlužníka co by pachatele trestného činu poškozování věřitele podle 256 odst. 1 TrZ, neboť, jak už bylo na jiných místech tohoto příspěvku řečeno, ustanovení § 256 TrZ nepodmiňuje trestněprávní ochranu věřitele jeho zvláštním projevem vůle, nýbrž mu tuto ochranu poskytuje bez dalšího přímo z titulu jeho věřitelského postavení. Zmíněnou podmínku uplatnění pohledávky je proto podle mne třeba interpretovat v kontextu s dikcí § 563 ObčZ pouze jako *za určitých okolností nezbytný předpoklad vzniku splatnosti věřitelovy pohledávky* (arg. částí normativního textu zákonného ustanovení § 563 ObčZ vyjádřenou slovy „*je dlužník povinen splnit dluh prvního dne poté, kdy byl o plnění věřitelem požádán.*“).

⁶¹ Srov. např. rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR ze dne 23. 11. 1989, spis. zn. 6 Tz 33/89, publikované ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. Rt 41/90.

Srov. též např. Šámal, P. – Pury, F. – Rizman, S. *Trestní zákon. Komentář*. 5. vydání. Praha: C. H. Beck, 2003, str. 1416: „*Předpokladem tedy je, že je pohledávka věřitele již splatná (srov. § 563 a násl. ObčZ, § 340 a násl. ObchZ); jednání způsobem uvedeným v § 256 odst. 1 TrZ před splatností pohledávky může být pokusem tohoto trestného činu (§ 8 odst. 1 TrZ) nebo přípravou k trestnému činu uvedenému v § 256 odst. 1, 4 TrZ (§ 7 odst. 1 TrZ).*“

⁶² Srov. např. § 560 ObčZ – „*Mají-li si ze smlouvy plnit účastníci navzájem, může se domáhat splnění závazku jen ten, kdo sám splnil svůj závazek dříve anebo je připraven jej splnit. I ten, kdo je povinen plnit předem, může své plnění odepřít až do té doby, kdy bude poskytnuto nebo zabezpečeno plnění vzájemné, je-li plnění druhého účastníka ohroženo skutečnostmi, které nastaly u druhého účastníka a které mu nebyly známy, když smlouvu uzavřel.*“, nebo pro oblast obchodních závazkových právních vztahů § 325 ObchZ – „*Mají-li strany vzájemné závazky, může se splnění závazku druhou stranou domáhat jen ta strana, která svůj závazek již splnila nebo je připravena a schopna jej splnit současně s druhou stranou, ledaže ze smlouvy, ze zákona nebo z povahy některého závazku vyplývá něco jiného.*“, a § 326 odst. 1 ObchZ – „*Je-li strana povinna plnit závazek před plněním závazku druhé strany, může své plnění odepřít až do doby, kdy jí bude poskytnuto nebo dodatečně zajištěno plnění druhé strany, jestliže po uzavření smlouvy se stane zřejmým, že druhá strana nesplní svůj závazek vzhledem k nedostatku své způsobilosti poskytnout plnění nebo vzhledem k svému chování při přípravě plnění závazku.*“

5.3.2 Existence majetkového substrátu použitelného k uspokojení věřitelovy pohledávky

Existence obecně vymahatelné pohledávky, ve vztahu k níž byla aktivována dlužníková právní povinnost splnit svůj závazek, je první z komponent faktické možnosti uspokojení věřitelovy pohledávky. K tomu, aby věřitel mohl na základě svého subjektivního práva (pohledávky) fakticky získat tomuto právu odpovídající majetkové plnění, je však dále nezbytná také reálná existence dostatečného objemu majetkového substrátu objektivně způsobilého sloužit jako předmět plnění, jehož by se věřiteli mělo dostat za účelem (nuceného náhradního) uspokojení jeho pohledávky. Tento *majetkový substrát* můžeme pro účely interpretace zákonného ustanovení § 256 TrZ definovat jako *peněžními jednotkami objektivně vyjádřitelnou ideální hodnotu navenek se vyznačující poměrně širokou variabilitou právem aprobovaných forem*,⁶³ a to z důvodu, že ačkoli se konkrétní význam pojmu „majetek“ může nezhřídkala lišit v závislosti na kontextu jeho použití,⁶⁴ podstatou tohoto právního pojmu bude vždy druhové (generické) označení relativně uceleného souboru různých penězi ocenitelných hodnot.⁶⁵

S ohledem na obecnou převoditelnost jednotlivých forem majetku (např. peněžní hotovosti, cenných papírů, obchodních podílů, pohledávek, podniků, staveb, pozemků apod.) zásadně není relevantní konkrétní podoba (zákonem aprobovaná forma) tohoto majetkového substrátu, jakož ani konkrétní podoba jeho případných složek, ale rozhodující bude vždy pouze jeho reálná hodnota determinovaná faktorem jeho prodejnosti.⁶⁶

⁶³ Obdobně srov. Šámal, P. – Půry, F. – Rizman, S. *Trestní zákon*. Komentář. 5. vydání. Praha: C. H. Beck, 2003, str. 410 a str. 1396.

Při takovémto pojetí majetku je zcela logické, že pojem „škoda na majetku“ (a to i jako označení zákonného znaku kvalifikovaných skutkových podstat trestného činu poškozování věřitele podle § 256 odst. 3 a 4 TrZ) bývá obecně definován jako „majetková újma vyčíslitelná v penězích“ – srov. např. rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 2. 11. 2005, spis. zn. 5 Tdo 1319/2005.

⁶⁴ K pojmu „majetek“ ve smyslu angl. výrazu „wealth“ (jinak překládaného též jako „bohatství“) srov. např. Pearce, D. W. a kol. *MacMillanův slovník moderní ekonomie*. Praha: Victoria Publishing, 1992, str. 30 až 31: „*Za bohatství (wealth) lze obecně považovat vše, co má tržní hodnotu a může být směřeno za peníze nebo jiné komodity. Patří sem fyzická a finanční aktiva a také osobní zručnosti, umožňující vyvádět důchod. Rozlišovat lze dvě hlavní formy bohatství: hmotné substance, které se nazývají kapitálem, popř. ne-lidským bohatstvím, a nehmotné substance, což je tzv. lidský kapitál. Každá forma bohatství se vyznačuje schopností generovat důchod, jenž představuje výnos bohatství. Bohatství je stavová veličina, kdežto důchod je toková veličina. Současná hodnota toku důchodů determinuje hodnotu dané zásoby bohatství.*“ Naproti tomu např. z hlediska účetní terminologie bývá „majetek podniku“ chápán jako „*souhrn prostředků, které podnik při své hospodářské činnosti užívá*“. Na „majetek“ je pak v této souvislosti nabízeno jednak z hlediska jeho konkrétní formy, v níž jsou nejrůznější hospodářské prostředky vázány, jednak z hlediska zdrojů, jimiž jsou hospodářské prostředky financovány. Mimo to uvažujeme-li z účetního hlediska o majetku z pohledu jeho konkrétní formy, v níž se navenek projevuje, hovoříme o „*aktivech*“, chceme-li však naproti tomu vyjádřit původ majetku (tj. finanční zdroje, z nichž byl pořízen), hovoříme o „*kapitálu*“ nebo také o „*pasivech v širším smyslu*“ (viz např. Kovanicová, D. *Abeceda účetních znalostí pro každého*. 10. vydání. Praha: Polygon, 2000, str. 5).

⁶⁵ Přiměřeně srov. např. § 1 odst. 1 větu první zákona č. 151/1997 Sb., o oceňování majetku a o změně některých zákonů (zákon o oceňování majetku), ve znění pozdějších předpisů, podle kterého „*Zákon upravuje způsoby oceňování věcí, práv a jiných majetkových hodnot (dále jen „majetek“)* a služeb pro účely stanovené zvláštními předpisy.“; podobně srov. § 6 odst. 1 větu první ObchZ, podle níž „*Obchodním majetkem podnikatele, který je fyzickou osobou, se pro účely tohoto zákona rozumí majetek (věci, pohledávky a jiná práva a penězi ocenitelné jiné hodnoty), který patří podnikateli a slouží nebo je určen k jeho podnikání.*“ – arg. slovy „*a penězi ocenitelné jiné hodnoty*“, tedy i zákonem výslovně uváděné „*věci, pohledávky a jiná práva*“ představují pouze zvláštní formy penězi ocenitelné hodnoty.

⁶⁶ Pokud jde o jednotlivé objektivním právem reglementované způsoby oceňování majetku a podmínky jejich použití, srov. např. § 24 a násl. zákona č. 563/1991 Sb., o účetnictví, ve znění pozdějších předpisů, či § 2 zákona č. 151/1997 Sb., o oceňování majetku a o změně některých zákonů (zákon o oceňování majetku), ve znění pozdějších předpisů.

Z uvedeného důvodu není zásadně významná ani eventuální změna (přeměna) konkrétní formy takového majetkového substrátu (majetkového aktiva tvořícího jeho součást) v čase, pokud ovšem tato změna (přeměna) nemá za následek faktické snížení jeho původní reálné hodnoty (např. při transformaci peněžní hotovosti do zcela neprodejného aktiva).⁶⁷ To znamená, že reálnou hodnotu a její případné snížení je třeba posuzovat zásadně vždy ve vztahu k celému majetku způsobilému sloužit jako předmět plnění potenciálně poskytnutého věřiteli v souvislosti s nuceným náhradním uspokojením jeho pohledávky,⁶⁸ nikoli pouze ve vztahu k oné části takového majetku, o jejíž formu se jedná (např. jiný ekonomický efekt bude mít prodej majetkového souboru sloužícího k určitému hospodářskému účelu jako celku,⁶⁹ a jiný ekonomický efekt může mít prodej takového majetkového souboru po částech, třebaže protiplnění získaná za tyto jednotlivé části původního majetkového souboru mohou být sama o sobě adekvátní reálné hodnotě těchto částí). Z hlediska pojmového vymezení faktické možnosti (nuceného náhradního) uspokojení věřitelovy pohledávky pak má existence takového majetkového substrátu význam pouze v době trvání věřitelovy pohledávky (a tím i v době trvání dlužníkovy závazku), a proto případná neexistence tohoto majetkového substrátu v době před vznikem věřitelovy pohledávky, stejně jako jeho případná neexistence v době po zániku věřitelovy pohledávky, bude z uvedeného hlediska zásadně irelevantní.

5.3.3 Dosažitelnost majetkového substrátu použitelného k uspokojení věřitelovy pohledávky pro dlužníkovy věřitele

Pro úspěch nuceného uspokojení věřitelovy pohledávky za dlužníkem nestačí, že pohledávka věřitele znějící na majetkové plnění reálně existuje, je obecně vymahatelná (poté, co nastaly všechny skutečnosti aktivující dlužníkovu povinnost splnit závazek), a zároveň, že zde objektivně existuje majetkový substrát (majetek) použitelný k jejímu uspokojení, nýbrž současně je nezbytné, aby tento majetkový substrát (majetek) byl pro dlužníkovy věřitele z hlediska jím sledovaného účelu (uspokojení pohledávky) také reálně dosažitelný. Protože majetkem (majetkovým substrátem) relevantním z hlediska nuceného náhradního uspokojení věřitelovy pohledávky (ve významu předmětu plnění dlužníkovy závazku) je primárně pouze majetek věřitelova dlužníka (viz níže), bude i požadavek na dosažitelnost majetku (majetkového substrátu) použitelného k uspokojení věřitelovy pohledávky spojen výhradně s majetkem

⁶⁷ S tímto závěrem není v rozporu, že z hlediska jiných ustanovení právního řádu mohou mít forma majetku i její případné změny přímou právní relevanci. Srov. např. zákon č. 338/1992 Sb., o dani z nemovitostí, v platném znění, pokud jde o formu majetku, či zákon č. 357/1992 Sb., o dani dědické, dani darovací a dani z převodu nemovitostí, v platném znění, pokud jde o právně relevantní přeměnu určité formy majetku.

⁶⁸ Podobně např. i rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 23. 11. 1989, spis. zn. 6 Tz 33/89, publikované ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. 41/90.

⁶⁹ Srov. např. ustanovení § 5 odst. 1 ObchZ, podle něhož „Podnikem se pro účely tohoto zákona rozumí soubor hmotných, jakož i osobních a nehmotných složek podnikání. K podniku náleží věci, práva a jiné majetkové hodnoty, které patří podnikateli a slouží k provozování podniku nebo vzhledem k své povaze mají tomuto účelu sloužit.“, a ustanovení § 5 odst. 2 ObchZ, podle kterého „Podnik je věc hromadná. Na jeho právní poměry se použijí ustanovení o věcech v právním smyslu. Tím není dotčena působnost zvláštních právních předpisů vztahujících se k nemovitým věcem, předmětům průmyslového a jiného duševního vlastnictví, motorovým vozidlům apod., pokud jsou součástí podniku.“. Dále pak srov. též institut smlouvy o prodeji podniku podle § 476 a násl. ObchZ.

věřitelova příslušného dlužníka (srov. přiměřeně rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR spis. zn. Kr II 375/23, publikované ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. Rt 1480/24, podle něhož „*Maří se nebo zkracuje uspokojení věřitele dle ust. § 205a tr. zák. č. 117/1852, ř. z., jakoukoli změnou ve stavu dlužníka jmění, kterou se toto jmění činí buď úplně nebo zčásti věřitelům nedosažitelným, nebo kterou se zvětšuje souhrn nároků, jež mají býti ze jmění pachatele uspokojeny.*“).

Zmíněná dosažitelnost dlužníka majetku pro věřitele je zde ovšem – na rozdíl od citovaného soudního rozhodnutí – pojata v užším smyslu, a to nikoliv též jako jeho fyzická dostupnost pro věřitele, nýbrž pouze jako *absence skutečností přímo zastírajících pravý stav dlužníka objektivně existujícího majetku prostřednictvím zdánlivého zmenšování jeho celkového objemu, přičemž není rozhodné, zda k tomuto zdánlivému zmenšování celkového objemu dlužníka majetku má docházet skrze fingované snižování dlužníkových aktiv nebo prostřednictvím fingovaného navyšování dlužníkových pasiv*. Je-li totiž existence objektivně jsoucího dlužníka majetku ve vztahu k věřiteli zastřena určitými nepravdivými skutečnostmi, pak se takovýto objektivně existující majetek stává pro věřitele nedosažitelným, což věřiteli (podobně jako reálná neexistence dlužníka majetku) rovněž brání v uspokojení jeho pohledávky za tímto svým dlužníkem.⁷⁰ Jako relativně samostatná komponenta faktické možnosti uspokojení věřitelovy pohledávky je pak dosažitelnost dlužníka majetku co do svého vzniku a trvání vždy plně odvislá od reálné existence dlužníka majetku, neboť její samostatná existence bez ohledu na případnou absenci dlužníka majetku je pojmově vyloučena. V těchto případech můžeme hovořit o *obecné dosažitelnosti* dlužníka majetku pro dlužníka věřitele.

Vedle právě nastiněné obecné dosažitelnosti dlužníka majetku pro věřitele má praktický smysl uvažovat rovněž o *zvláštní (speciální) nebo též kvalifikované dosažitelnosti* dlužníka majetku pro věřitele, a to vzhledem k dikci zákonného ustanovení § 256 odst. 1 písm. d) TrZ.⁷¹ Podle tohoto zákonného ustanovení se trestného činu poškozování věřitele dopustí, „*kdo i jen částečně zmaří uspokojení svého věřitele tím, že v řízení před soudem odmítne splnit zákonnou povinnost učinit prohlášení o svém majetku nebo o majetku právnické osoby, za kterou je oprávněn jednat, nebo v takovém prohlášení uvede nepravdivé nebo hrubě zkreslené údaje*“. Povinnost učinit prohlášení o majetku je nyní po novele občanského soudního řádu provedené zákonem č. 30/2000 Sb.⁷² s účinností od 1. 1. 2001 upravena především v ustanovení § 260a a násl. OSŘ. Podle důvodové zprávy k tomuto zákonu má být institut prohlášení o majetku „*prostředkem, který umožňuje věřiteli peněžité pohledávky zjistit majetek dlužníka, na který by mohl posléze vést k vymožení své peněžité pohledávky výkon rozhodnutí*“. Naznačený

⁷⁰ Srov. Dolenský, A. *Úpadkové delikty*. Obchodní právo č. 4/1994, str. 2, část věty „...a trestná činnost záleží v tom, že někdo (dlužník nebo jiná osoba) dlužníkům majetek, z něhož by se mohl věřitel uspokojit, fakticky nebo zdánlivě zmenšuje.“.

⁷¹ V této souvislosti srov. i důvodovou zprávu k zákonu č. 253/1997 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů: „*Skutková podstata trestného činu poškozování věřitele se doplňuje tak, aby zahrnovala i jednání spočívající v odmítnutí pachatele splnit zákonnou povinnost učinit před soudem úplně a pravdivě prohlášení o svém majetku. Tato skutková podstata navazuje na stávající úpravu postupu soudu ve vykonávacím řízení v rámci občanského soudního řízení.*“.

⁷² Zákon č. 30/2000 Sb., kterým se mění zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony.

účel tohoto institutu je v praxi naplňován osobním výslechem povinné osoby (dlužníka nebo fyzické osoby oprávněné jednat jménem právnické osoby, která je dlužníkem), přičemž podle téže důvodové zprávy má být smyslem tohoto výslechu „*zjištění majetkových poměrů dlužníka tak, aby věřitel se mohl návrhem na nařízení výkonu rozhodnutí domáhat uspokojení své pohledávky některým ze způsobů vyjmenovaných v § 258 odst. 1 OSŘ*“. Na rozdíl od oné obecné dosažitelnosti dlužníkovu majetku pro věřitele, chápané jako pouhá absence skutečností přímo zastírajících reálný stav dlužníkovu majetku, je proto nutné touto speciální či kvalifikovanou dosažitelností dlužníkovu majetku pro věřitele rozumět navíc i *poměrně konkrétní seznatelnost celkového stavu a struktury dlužníkovu majetku*, jejíž požadovaná míra (stupeň) bude blíže determinována kritérii obsaženými v příslušném zákonném ustanovení (pokud jde o právní úpravu soudního výkonu rozhodnutí, srov. zejména § 260e odst. 2 OSŘ).

5.4 ZACHOVÁNÍ FAKTICKÉ MOŽNOSTI USPOKOJENÍ POHLEDÁVKY

Zachováním faktické možnosti uspokojení věřitelovy pohledávky se zde rozumí *neodstraňování některé z komponent této faktické možnosti jednáním popsáním v ustanovení § 256 TrZ, jež by bylo jako conditio sine qua non v kauzálním vztahu se vznikem objektivního stavu vyznačujícího se tím, že pro účely uspokojení věřitelovy pohledávky dosud nebylo reálně poskytnuto žádné majetkové plnění svou hodnotou odpovídající dlužnému plnění (tedy že nedošlo ani k podmíněnému uspokojení věřitelovy pohledávky – srov. výše) a současně že věřitel již ani nebude moci v relativně dohledné době dosáhnout uspokojení své pohledávky z dlužníkovu majetku náhradním nuceným způsobem (tj. zejména prostřednictvím soudního výkonu rozhodnutí) v takovém rozsahu, v jakém by to bylo objektivně možné nebýt těchto jednání*. Z uvedené definice vyplývá, že odstranění některé z těchto komponent jednáním uvedeným v § 256 TrZ bude po dobu, než budou splněny nebo zmařeny všechny ostatní zbývající podmínky vzniku faktické možnosti věřitele dosáhnout uspokojení své pohledávky (rozumí se nejčastěji před okamžikem splatnosti pohledávky jako jednou z nejdůležitějších skutečností aktivujících dlužníkovu povinnost plnit), po formálně právní stránce možné posoudit nanejvýš jako vývojové stadium trestného činu poškozování věřitele podle § 256 TrZ ve formě pokusu podle § 8 odst. 1 TrZ,⁷³ v ostatních případech půjde o trestný čin dokonaný.

⁷³ Z věřitelova „práva na zachování faktické možnosti uspokojení jeho pohledávky z dlužníkovu majetku“ představujícího individuální objekt trestného činu poškozování věřitele podle § 256 TrZ vyplývá věřitelovo subjektivní právo na zachování každé z komponent této faktické možnosti jeho (věřitelova) uspokojení. To znamená, že spolu se vznikem kterékoliv jednotlivé komponenty této faktické možnosti věřitelova uspokojení současně věřiteli vzniká subjektivní právo na její zachování, tj. na její neodstraňování některým ze způsobů předpokládaných zákonným ustanovením § 256 TrZ. Porušení již existujícího věřitelova práva na zachování konkrétní komponenty faktické možnosti jeho uspokojení způsobem předpokládaným v tomto zákonném ustanovení proto může zakládat trestní odpovědnost pachatele za pokus trestného činu poškozování věřitele podle § 8 odst. 1 TrZ ve vztahu k § 256 TrZ, pakliže takové jednání dosud nemělo za následek přímo porušení věřitelova práva na zachování faktické možnosti uspokojení jeho pohledávky z dlužníkovu majetku.

Podobný závěr zaujímá i trestněprávní doktrína, která jednání směřující ke zmaření možného uspokojení věřitelovy dosud nesplatné pohledávky právně kvalifikuje jako vývojové stadium trestného činu poškozování věřitele podle § 256 TrZ ve formě pokusu podle § 8 odst. 1 TrZ nebo ve formě přípravy podle § 7 odst. 1 TrZ – srov. např. Šámal, P. – Púry, F. – Rizman, S. *Trestní zákon*. Komentář. 5. vydání. Praha: C. H. Beck, 2003, str. 1416.

Je přitom zřejmé, že v ustanovení § 256 TrZ vypočtené formy trestného jednání zdaleka nepokrývají odstranění všech komponent této faktické možnosti, a proto některá jednání ve svém důsledku rovněž mařící možnost věřitele dosáhnout uspokojení své pohledávky nebudou podle tohoto zákonného ustanovení trestná (tím pochybitelně není řečeno, že nemohou být trestná podle jiných ustanovení trestního zákona). Nepokryto příslušnými zákonnými znaky uvedeného trestného činu zůstává protiprávní odstranění prvé ze shora vypočtených komponent, a to komponenty představované komplexem skutečností týkajících se věřitelovy pohledávky. Z uvedeného důvodu proto jako trestný čin poškozování věřitele podle § 256 TrZ v praxi bez dalšího nebude možné kvalifikovat kupříkladu úmyslné jednání dlužníka nebo jiné osoby spočívající v protiprávním zásahu do hmotného substrátu (např. listiny), v němž bude pohledávka věřitele jako ideální majetková hodnota inkorporována, pakliže s ohledem na konkrétní okolnosti případu bude důsledkem uvedeného jednání zánik věřitelovy pohledávky jako takové, a to z jiného důvodu než z důvodu soluce (tzn. že půjde o zánik věřitelovy pohledávky tzv. *sine satisfactione creditoris*).

První komponentou, jejíž úmyslné protiprávní odstranění zákon prostřednictvím ustanovení § 256 TrZ sankcionuje, je podmínka spočívající v reálné existenci majetkového substrátu použitelného k nucenému náhradnímu uspokojení věřitelovy pohledávky. K odstranění této komponenty dochází tehdy, jestliže pachatel některou ze zákonem předpokládaných forem jednání (srov. níže) reálně sníží celkový objem k uspokojení věřitelovy pohledávky použitelného majetku, resp. reálně sníží celkovou hodnotu tímto majetkem představovanou, a to pod hranici vyjádřenou peněžitou částkou, která bude ekvivalentní reálné hodnotě dlužného plnění podle právního důvodu vzniku dlužníkovy závazku. Z uvedeného hlediska se jeví jako rozhodující výhradně změna kvantitativní, a nikoli změna kvalitativní chápaná jako změna konkrétní podoby (formy) či skladby dlužníkovy majetku, neboť i ta dlužníková aktiva, která běžně nejsou považována za likvidní majetek v pravém slova smyslu, mohou být v rámci procesu nuceného náhradního uspokojení věřitelovy pohledávky za jistých podmínek transformována do peněžní podoby prostřednictvím jejich prodeje. Právě vyčtené tvrzení o irelevantnosti kvalitativních změn v dlužníkově majetku z hlediska § 256 TrZ samozřejmě platí pouze za předpokladu, že naznačená kvalitativní změna nebude mít současně za následek též změnu kvantitativní (tzn. že změnou formy či skladby dlužníkovy majetku nedojde ke snížení jeho celkové reálné hodnoty).⁷⁴ S právními názory, které v souvislosti s vymezením podmínek trestní odpovědnosti podle § 256 TrZ berou zřetel pouze na dlužníkovy likvidní prostředky, a od zbylých částí dlužníkovy majetku (včetně jejich reálné hodnoty) odhlíží, proto nelze podle mého mínění sou-

⁷⁴ K tomu srov. např. rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 23. 11. 1989, spis. zn. 6 Tz 33/89, publikované ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. Rt 41/90: „Zda došlo k poškození věřitele, závisí pak na výši této pohledávky a na velikosti zbývajících majetku dlužníka. K poškození věřitele nedojde, jestliže může svou pohledávku uspokojit z jiného dlužníkovy majetku. Trestní zákon uvádí taxativně způsoby, jimiž dlužník může zmenšit majetek, z něhož by mohl zaplatit svůj dluh. Je to jednak skutečné zmenšení majetku, jednak předstírání takového zmenšení. Mezi tyto případy však nepatří zaplacení skutečného dluhu, a to ani tehdy ne, jestliže dlužník k tomu účelu prodal část svého majetku. Tím se totiž uhrn jeho majetku, který se skládá z aktiv a pasív, nezmenšil.“

hlásit.⁷⁵ K reálnému snížení celkového objemu (resp. celkové hodnoty) dlužníkovu majetku přitom může dojít následkem některého z více relativně různorodých jednání, která zákon typově vymezuje zákonnými znaky „zničí“, „poškodí“, „zcizí“ a „odstraní část majetku dlužníka“, a jejichž pachatelem může být buď přímo věřitelův dlužník – srov. § 256 odst. 1 písm. a) TrZ, nebo jiná (tj. od dlužníka i poškozeného věřitele odlišná) osoba – srov. § 256 odst. 2 písm. a) TrZ. V případě trestného činu poškozování věřitele podle § 256 odst. 1 TrZ, jehož se může dopustit pouze dlužník jako tzv. konkrétní subjekt trestného činu, je uvedený výčet trestných jednání navíc rozšířen ještě o další samostatnou formu vyjádřenou zákonnými znaky „učiní část svého majetku neupotřebitelnou“.

Druhou a zároveň poslední komponentou faktické možnosti věřitele dosáhnout uspokojení své pohledávky, jejíž odstranění podléhá trestnímu postihu dle § 256 TrZ, je zmíněná dosažitelnost dlužníkovu majetku pro věřitele. S ohledem na to, co již bylo řečeno o vzájemném vztahu této dosažitelnosti na straně jedné, a reálné existence dlužníkovu majetku na straně druhé, bude o zmaření této dosažitelnosti (jedno zda obecné či kvalifikované) možno hovořit pouze za předpokladu reálné existence dlužníkovu majetku. Pokud by se tedy potenciální pachatel při reálné neexistenci potřebného dlužníkovu majetku pokusil odstranit tuto komponentu faktické možnosti uspokojení věřitelovy pohledávky, nemohl by takovýmto svým jednáním naplnit znaky dokonání trestného činu poškozování věřitele podle § 256 TrZ, ale nanejvýš jeho (nezpůsobitelného) pokusu ve smyslu § 8 odst. 1 TrZ.⁷⁶ Konkrétní formy zmaření podmínky spočívající v *obecné dosažitelnosti* dlužníkovu majetku pro věřitele může představovat především jednání naplňující zákonný znak „zatají část dlužníkovu majetku“, jehož se může dopustit jak samotný dlužník – srov. § 256 odst. 1 písm. a) TrZ, tak i jiná (od dlužníka odlišná) osoba – srov. § 256 odst. 2 písm. a) TrZ. Výhradně dlužník pak dále může tuto komponentu odstranit jednak jednáním spočívajícím v „předstírání nebo uznání neexistujícího práva nebo závazku“ ve smyslu § 256 odst. 1 písm. b) TrZ, a jednak jednáním subsumovatelným zákonnému znaku „svůj majetek zdánlivě zmenšuje“ ve smyslu § 256 odst. 1 písm. c) TrZ. Naproti tomu pouze jiná (od dlužníka odlišná) osoba může tuto komponentu odstranit jednáním spočívajícím v tom, že „k majetku dlužníka uplatní neexistující právo nebo pohledávku“ – srov. § 256 odst. 2 písm. b) TrZ. Pokud se týká odstranění *speciální* či *kvalifikované dosažitelnosti* dlužníkovu majetku dle § 256 odst. 1 písm. d) TrZ, pak v této souvislosti zákon zavádí dvě poměrně specifické formy trestného jednání, a to buď „odmítnutí splnit zákonnou povinnost učinit prohlášení o majetku dlužníka“, anebo „uvedení nepravdivých nebo hrubě zkreslených údajů v takovém prohlášení“, jejichž znaky může naplnit pouze konkrétní fyzická osoba, která byla (např. podle ustanovení § 260a a násl. OSŘ) vyzvána v řízení před soudem k učinění prohlášení o majetku dlužníka, a to jako tzv. *konkrétní subjekt* trestného činu ve smyslu § 90 odst. 1 TrZ.

⁷⁵ S příkladem takových názorů se lze setkat např. in: Kolektiv autorů. *Trestná činnost na českém kapitálovém trhu a v bankovní sféře*. Příručky Ministerstva spravedlnosti České republiky. Svazek 58. Praha: Institut Ministerstva spravedlnosti České republiky pro další vzdělávání soudců a státních zástupců, 1998, str. 175 až 176.

⁷⁶ Zcela v souladu s tímto konstatováním jsou i právní závěry rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 20. 10. 2005, spis. zn. 5 Tdo 1330/2005, publikovaného ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. 23/2006.

VI. DLUŽNÍKŮV MAJETEK

Pojem „dlužníkův majetek“ ve smyslu posledního z definičních znaků individuálního objektu trestného činu poškození věřitele podle § 256 TrZ představuje označení zdroje věřitelova nuceného náhradního uspokojení. To v prvé řadě značí, že z objemu (sumy) majetkových hodnot potenciálně použitelných k jakémukoli (tj. dobrovolnému i nedobrovolnému) uspokojení věřitelovy pohledávky je z hlediska § 256 TrZ nejprve nutné typově (prostřednictvím typových znaků) vymezit určitý okruh těchto majetkových hodnot, jež budou relevantní z hlediska věřitelova potenciálního uspokojení chráněného právě tímto zákonným ustanovením (tj. z hlediska věřitelova *nuceného náhradního uspokojení* – viz výklad o rozlišování mezi dobrovolným a nedobrovolným uspokojením věřitelovy pohledávky). Takto typově vymezený okruh majetkových hodnot potenciálně použitelných k tomu uspokojení věřitelovy pohledávky, jež má být chráněno zákonným ustanovením § 256 TrZ, můžeme označit jako tzv. *zdroj věřitelova možného uspokojení* relevantního z hlediska účelu skutkové podstaty trestného činu poškození věřitele (podrobněji srov. níže). Primárně určujícím faktorem pro vymezení tohoto zdroje by pak zásadně mělo být právní postavení určitého právního subjektu, s kterýmžto postavením zákon spojuje možnost dlužníka věřitele realizovat to uspokojení, jež má být chráněno právě zákonným ustanovením § 256 TrZ (nucené náhradní uspokojení). Oním právním postavením významným z hlediska věřitelova nuceného náhradního uspokojení je postavení *věřitelova dlužníka* (viz dále).

O tom, na které právní subjekty a za jakých podmínek bude možné z hlediska zákonného ustanovení § 256 TrZ pohlížet jako na „dlužníka“, bylo již pojednáno v předchozích partiích tohoto příspěvku. Budiž proto pouze v úplně krátkosti zopakováno, že „dlužníkem“ je v kontextu pojednávané problematiky třeba rozumět *jakýkoli subjekt určitého právního vztahu povinný v jeho rámci poskytnout jinému právnímu subjektu majetkové plnění, pakliže by – obecně vzato – nárok na poskytnutí tohoto plnění mohl být oprávněnému subjektu přiznán některým z titulů pro soudní výkon rozhodnutí předpokládaných ustanovením § 274 OSŘ*. Není proto směrodatné, jaké formální označení v souvislosti s určitým právním postavením posuzovaného právního subjektu používá příslušná mimotrestní právní úprava,⁷⁷ splňuje-li právní subjekt v takovémto postavení výše uvedenou materiální podmínku, přičemž podle mého názoru není ani rozhodující, zda se z hlediska norem příslušné mimotrestní právní úpravy jedná o subjekt účastný hlavního či pouze akcesorického právního vztahu.⁷⁸ Za dlužníka ve smyslu § 256 TrZ však naproti tomu nelze považovat takový právní subjekt, který by sice měl povinnost poskytnout druhému právnímu subjektu (věřiteli) určité plnění, avšak pouze na základě

⁷⁷ Obdobně srov. Šámal, P. – Púry, F. – Rizman, S. *Trestní zákon*. Komentář. 5. vydání. Praha: C. H. Beck, 2003, str. 1415.

⁷⁸ Srov. např. zákonný pojem „dlužník“ ve smyslu § 488 ObčZ, „daňový dlužník“ ve smyslu § 57 odst. 1 ZSDP, „směnečník“ ve smyslu čl. I § 28 odst. 1 zákona č. 191/1950, zákon směnečný a šekový, ve znění zákona č. 29/2000 Sb., dále jen „ZSŠ“, „výstavce směnky vlastní“ ve smyslu čl. I § 78 odst. 1 ZSŠ, „povinná osoba“ ve smyslu § 4 zákona č. 403/1990 Sb., o zmírnění následků některých majetkových křivd, v platném znění, „povinná osoba“ ve smyslu § 4 zákona č. 87/1991 Sb., o mimosoudních rehabilitacích, v platném znění, či „povinná osoba“ ve smyslu § 5 zákona č. 229/1991 Sb., o úpravě vlastnických vztahů k půdě a jinému zemědělskému majetku, v platném znění, „ručitel“ ve smyslu § 546 a násl. ObčZ, „ručitel“ ve smyslu § 303 a násl. ObchZ, „ručitel“ ve smyslu § 260 a násl. CelZ, stejně jako doktrinární pojem „solidárně zavázaný dlužník“ ve smyslu § 511 odst. 1 ObčZ.

svého právního vztahu k třetí osobě (věřitelovu dlužníku), přičemž sám by ve vztahu k tomuto druhému subjektu (věřiteli) nebyl přímo nijak zavázán, a současně by ani tento druhý subjekt (věřitel) nebyl oprávněn bezprostředně na tomto prvním subjektu uvedené plnění vymáhat (srov. např. ustanovení § 534 ObčZ, podle něhož „*Kdo se s dlužníkem dohodne, že splní jeho závazek vůči jeho věřiteli, má vůči dlužníkovi povinnost poskytovat plnění jeho věřiteli. Věřiteli z toho však přímé právo nevznikne.*“).

Nicméně zdroj věřitelova možného uspokojení chráněného zákonným ustanovením § 256 TrZ zpravidla není co do svého rozsahu identický s veškerým majetkem nacházejícím se ve vlastnictví věřitelova dlužníka, který má zákonnou povinnost uspokojit věřitelovu pohledávku, o jejíž zmaření se jedná. Vedle tohoto *základního kritéria* představovaného osobou věřitelova dlužníka jako vlastníka určitého majetku (majetkového celku) nutno při vymezení zdroje věřitelova potenciálního nuceného náhradního uspokojení v závislosti na okolnostech konkrétních případů uvažovat i některá *kritéria zvláštní*, která vyplývají z příslušné speciální (mimotrestní) právní úpravy reglementující v dané věci v úvahu připadající způsob věřitelova nuceného náhradního uspokojení (srov. především právní úpravu soudního výkonu rozhodnutí podle části VI. občanského soudního řádu jako úpravu v tomto směru základní a v jistém smyslu i univerzální). Uvedená zvláštní kritéria mohou mít buď povahu *kvantitativního kritéria*, nebo charakter *kritéria kvalitativního*, a to v závislosti na tom, zda se týkají vymezení rozsahu dlužníka majetku postižitelného v rámci procesu nuceného náhradního uspokojení věřitelovy pohledávky,⁷⁹ či v závislosti na tom, zda se tato kritéria mají týkat právně relevantních forem⁸⁰ dlužníka majetku postižitelných v rámci procesu nuceného náhradního uspokojení věřitelovy pohledávky jednotlivými zákonem stanovenými způsoby⁸¹ takového uspokojení.

VII. ZMAŘENÍ VĚŘITELOVA USPOKOJENÍ

7.1 RELATIVNOST POJMU „ZMAŘENÍ VĚŘITELOVA USPOKOJENÍ“ A OTÁZKA JEHO VYMEZENÍ

Pro pochopení individuálního objektu jakéhokoli trestného činu mají značný význam především zákonné znaky blíže charakterizující následek uvažovaného

⁷⁹ V této souvislosti srov. např. ustanovení § 278 a 279 OSŘ, § 299 odst. 2 OSŘ, § 301 odst. 2 OSŘ, § 321 a 322 OSŘ, pokud jde o vyloučení dlužníka majetku z výkonu rozhodnutí podle části VI. občanského soudního řádu. Naproti tomu však srov. i některá zákonná ustanovení, která naopak rozsah dlužníka majetku postižitelného v rámci soudního výkonu rozhodnutí rozšiřují, jako např. ustanovení § 442 odst. 3 ObčZ, podle něhož „*Byla-li škoda způsobena úmyslným trestným činem, z něhož měl pachatel majetkový prospěch, může soud rozhodnout, že je možno právo na náhradu škody uspokojit z věci, které z majetkového prospěchu nabyl, a to i tehdy, jestliže jinak podle ustanovení občanského soudního řádu výkonu rozhodnutí nepodléhají. Dokud není právo na náhradu škody uspokojeno, nesmí dlužník s takovými věcmi v rozhodnutí uvedenými nakládat.*“ Přiměřeně srov. též usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 13. 3. 2003, spis. zn. 7 Tdo 271/2003.

⁸⁰ Např. v případě soudního výkonu rozhodnutí podle části VI. občanského soudního řádu se jedná o formu majetku v podobě *mzdy a jiného příjmu* (srov. § 276 a násl. OSŘ), *pohledávky* (srov. § 303 a násl. OSŘ), *jiného majetkového práva* (srov. § 320 až 320a OSŘ), *věci movité* či *nemovitosti* (srov. § 321 a násl. OSŘ), *spoluvlastnického podílu* (srov. § 338 OSŘ) a *podniku, části podniku nebo podílu spolumajitele podniku* (srov. § 338f OSŘ).

⁸¹ Srov. § 257 OSŘ a § 258 odst. 1 OSŘ.

trestného činu. Základní podoba tohoto následku může spočívat buď v porušení individuálního objektu trestného činu, jedná-li se o tzv. *trestný čin poruchový*, anebo v pouhém ohrožení individuálního objektu, jde-li o tzv. *trestný čin ohrožovací*. Pokud se týká trestného činu poškozování věřitele podle § 256 TrZ, není sporu o tom, že tento trestný čin je ukázkovým příkladem trestného činu poruchového. K porušení individuálního objektu tohoto trestného činu dochází, a tedy *trestný čin poškozování věřitele podle § 256 TrZ je dokonán, pokud v důsledku jednání předpokládaných výše označeným zákonným ustanovením vznikne stav vyznačující se tím, že pro účely uspokojení věřitelovy pohledávky dosud nebylo reálně poskytnuto žádné majetkové plnění svou hodnotou odpovídající dlužnému plnění (tedy že nedošlo ani k podmíněnému uspokojení věřitelovy pohledávky – srov. výše) a současně že věřitel již ani nebude moci v relativně dohledné době dosáhnout uspokojení své pohledávky z dlužníkovy majetku náhradním nuceným způsobem (tj. zejména prostřednictvím soudního výkonu rozhodnutí) v takovém rozsahu, v jakém by to bylo objektivně možné nebýt těchto jednání.*⁸² Pro takový stav zákon používá označení „zmaření uspokojení věřitele“ – arg. slovy „kdo zmaří uspokojení svého věřitele“ v ustanovení § 256 odst. 1 TrZ a slovy „kdo zmaří uspokojení věřitele jiné osoby“ v ustanovení § 256 odst. 2 TrZ (zákonný znak „zmaření věřitelova uspokojení“ zde tedy do značné míry vyjadřuje synonymum pro „poškození věřitele“ ve smyslu rubriky zákonného ustanovení § 256 TrZ – *argumentum a rubrica*). Zmíněný stav se podle všeho musí vyznačovat určitými atributy, z nichž se na předním místě sluší jmenovat atribut *relativní trvalosti* (permanence) a atribut *relativní neměnnosti* (stability). Oba řečené atributy vyjadřují tezi, podle níž obligatorní podmínkou pro naplnění zákonného znaku „zmaření věřitelova uspokojení“ je absence konkrétních skutečností reálně odůvodňujících předpoklad změny tohoto stavu ve smyslu znovuoobnovení faktické možnosti věřitelova uspokojení, a to (v závislosti na specifických okolnostech toho kterého případu) v relativně dohledné době.⁸³ Uvedená podmínka tedy pojmově vylučuje z dosahu zákonných znaků „zmaření věřitelova uspokojení“ stavy, kdy by věřitel objektivně nemohl dosáhnout uspokojení své pohledávky za určitým dlužníkem pouze z důvodu dlužníkovy momentální (přechodné) indisponibility potřebnými prostředky (v obchodních vztazích typicky při pouhém zpoždění plateb ze strany dlužníkových odběratelů).⁸⁴

Zákonný znak „zmaření věřitelova uspokojení“ označuje faktický stav daný zpravidla konkrétní (skutečnou či alespoň navenek se jevící) ekonomickou situací dlužníka, která znemožňuje věřiteli dosáhnout uspokojení své pohledávky za tímto dlužníkem. Rozhodně ovšem v tomto případě nejde o stav charakterizovaný výlučně jen tím, že se

⁸² Srov. Šámal, P. – Púry, F. – Rizman, S. *Trestní zákon*. Komentář. 5. vydání. Praha: C. H. Beck: 2003, str. 1416: „Dlužník zmaří uspokojení svého věřitele tím, že jednáním vůči svému majetku některou z forem podle § 256 odst. 1 TrZ způsobí stav, kdy věřitel nemůže ani částečně dosáhnout uspokojení své pohledávky.“

⁸³ Srov. přiměřeně ustanovení § 1 odst. 3 ZKV, podle něhož „Fyzická osoba, je-li podnikatelem, a právnická osoba je v úpadku i tehdy, jestliže je předlužena. O předlužení jde tehdy, jestliže tato osoba má více věřitelů a jestliže její splatné závazky jsou vyšší než její majetek; do ocenění dlužníkovy majetku se zahrne i očekávaný výnos z pokračující podnikatelské činnosti, lze-li příjem převyšující náklady při pokračování podnikatelské činnosti důvodně předpokládat.“

⁸⁴ Blíže k vymezení pojmů „pouhé ztížení uspokojení“ a „oddálení uspokojení“ srov. např. rozhodnutí Krajského soudu v Českých Budějovicích ze dne 14. 3. 2001, spis. zn. 3 To 982/2000, publikované ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. Rt 12/2002.

věřiteli nepodařilo dosáhnout uspokojení své pohledávky v rámci příslušného soudního či jiného řízení, což mimo jiné značí, že právní závěr o naplnění tohoto zákonného znaku není nijak podmíněn iniciací ani výsledkem soudního nebo podobného⁸⁵ vykonávacího řízení (srov. výklad shora).⁸⁶ Pro správnost tohoto tvrzení částečně vypovídá i dikce zákonného ustanovení § 256 TrZ, z níž lze dovodit, že ke „zmaření věřitelova uspokojení“ v případě trestného činu poškozování věřitele podle § 256 odst. 1 písm. d) TrZ dochází vždy ještě před skončením příslušného soudního vykonávacího řízení, a tedy bez ohledu na jeho skutečný výsledek deklarovaný příslušným soudním rozhodnutím. Popíralo by ostatně smysl skutkové podstaty trestného činu poškozování věřitele podle § 256 TrZ, jakož i právní ochrany tímto ustanovením věřiteli poskytované, pokud by závěr o naplnění znaku „zmaření věřitelova uspokojení“ měl být vždy podmínován až výsledkem řízení určeného k nucenému uspokojení věřitelovy pohledávky, neboť takový požadavek by ve svých důsledcích v řadě případů věřitele nutil podávat zcela zbytečně návrhy na zahájení takového řízení i při vědomí, že pro objektivní nedostatek dlužníkovu majetku bude návrh soudem zamítnut⁸⁷ nebo řízení již zahájené následně soudem zastaveno⁸⁸. Do jisté míry opačný právní názor ovšem zastává, jak již bylo zmíněno výše, současná trestněprávní doktrína⁸⁹ a z ní vycházející soudní praxe⁹⁰.

Vzhledem k tomu, že zákonný znak „zmaření věřitelova uspokojení“ označuje určitý faktický stav, kdy věřitel není schopen dosáhnout uspokojení své pohledávky, bude prvořadým předpokladem pro posouzení otázky naplnění uvedeného formálního znaku apriorní vymezení podmínek tomuto zákonnému znaku korespondujícího způsobu věřitelova předpokládaného uspokojení. Řečeno jinými slovy, aby bylo v praxi jednoznačně určitelné, zda se v konkrétním případě jedná o stav „zmaření věřitelova uspokojení“, musí být předem jasné, co přesně se tímto uspokojením v obecné poloze rozumí, a za jakých podmínek by takovéto uspokojení mělo či mohlo být realizováno. Jelikož *uspokojením věřitele*, kterému je zákonným ustanovením § 256 TrZ poskytována trestněprávní ochrana, je primárně *nucené náhradní uspokojení* (zpravidla realizované prostřednictvím soudního vykonávacího řízení – viz výše), bude jednou z obli-

⁸⁵ Srov. např. institut daňové exekuce ve smyslu § 73 a násl. ZSDP, institut správní exekuce ve smyslu § 103 a násl. zákona č. 500/2004 Sb., správní řád, v platném znění, institut exekučního řízení podle zákona č. 120/2001 Sb., o exekutorech a exekuční činnosti (exekuční řád), v platném znění, institut konkursního řízení podle zákona č. 328/1991 Sb., o konkursu a vyrovnání, v platném znění.

⁸⁶ Srov. též např. Dolenský, A. *Úpadkové delikty*. Obchodní právo č. 4/1994, str. 2: „*Věřitelova pohledávka už vznikla a trestná činnost záleží v tom, že někdo (dlužník nebo jiná osoba) dlužníkuv majetek, z něhož by se mohl věřitel uspokojit, fakticky nebo zánělivě zmenšuje. Exekuce zatím vedena není. Tento případ byl dříve označován jako podvodný úpadek, ale dlužník nemusí být v úpadku, ba dokonce tu nemusí být více věřitelů.*“

⁸⁷ Srov. např. § 264 odst. 2 OSŘ – „*Soud zamítne návrh na výkon rozhodnutí, jestliže je již z návrhu zřejmé, že by výítěžek, kterého by se dosáhlo, nepostačil ani ke krytí nákladů výkonu rozhodnutí.*“, či § 12a odst. 4 větu první ZKV – „*Je-li zřejmé, že majetek dlužníka nebude postačovat k úhradě nákladů konkursu, soud návrh na prohlášení konkursu zamítne pro nedostatek majetku; přitom je soud oprávněn učinit si úsudek o prodejnosti majetku dlužníka nebo o dobytosti jeho pohledávek.*“

⁸⁸ Srov. např. § 268 odst. 1 písm. e) OSŘ – „*Výkon rozhodnutí bude zastaven, jestliže průběh výkonu rozhodnutí ukazuje, že výítěžek, kterého jím bude dosaženo, nepostačí ani ke krytí nákladů.*“, či § 44 odst. 1 písm. d) ZKV – „*Soud usnesením zruší konkurs, ve kterém nedošlo k potvrzení nuceného vyrovnání, zjistí-li, že majetek podstaty nepostačuje k úhradě nákladů konkursu, přičemž nepřihlíží k věcem, právům, pohledávkám nebo jiným majetkovým hodnotám vyloučeným z podstaty (§ 27 odst. 6 ZKV).*“

⁸⁹ Srov. např. Šámal, P. – Půry, F. – Rizman, S. *Trestní zákon*. Komentář. 5. vydání. Praha: C. H. Beck, 2003, str. 1417.

⁹⁰ Srov. např. rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 30. 3. 2000, spis. zn. 4 Tz 49/2000, publikované v Soudních rozhledech pod č. 90/2000-III, podobně jako rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 27. 4. 2005, spis. zn. 5 Tdo 473/2005, či rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 14. 12. 2005, spis. zn. 5 Tdo 1162/2005.

gatorních podmínek takového věřitelova uspokojení apriorní vymezení okruhu majetkových zdrojů, jež by účelům tohoto nuceného náhradního uspokojení měly sloužit. Nejprve tedy musí být vyjasněno, z okruhu jakých majetkových zdrojů může být takové (nucené náhradní) uspokojení dlužníkovy věřitele realizováno, v závislosti na vymezení okruhu těchto majetkových zdrojů pak lze zkoumat, zda (nucené náhradní) uspokojení dlužníkovy věřitele vůbec bylo objektivně možné, načež teprve lze činit závěry o případném naplnění zákonného znaku „zmaření věřitelova uspokojení“. Konkrétní zvolené hledisko (kritérium), jehož prostřednictvím budeme okruh těchto majetkových zdrojů vymezovat, tudíž bude současně (skrze naznačené stanovení podmínek věřitelova nuceného náhradního uspokojení) významnou měrou determinovat rozsah zákonného znaku „zmaření věřitelova uspokojení“ ve smyslu § 256 TrZ.

Zde si dovolím krátký exkurz. Identický princip se ostatně (nikoli náhodou) uplatní také u skutkové podstaty trestného činu zvýhodňování věřitele podle § 256a TrZ, která je zvláštním případem skutkové podstaty trestného činu poškozování věřitele podle § 256 TrZ (srov. § 256a odst. 1 TrZ – „*Kdo jako dlužník, který není schopen plnit své splatné závazky, zmaří, byť i jen částečně, uspokojení svého věřitele tím, že zvýhodní jiného věřitele...*“). Vydeme-li při zkoumání otázky naplnění formálního znaku „zmaření věřitelova uspokojení“ v intencích zákonného ustanovení § 256a TrZ pouze z celkového objemu dlužníkových likvidních prostředků (dlužníkovy likvidního majetku)⁹¹, pak jeho „neschopnost plnit své splatné závazky“ bude odpovídat stavu běžně nazývanému „insolvence“ ve smyslu § 1 odst. 2 ZKV. Faktický stav, kdy věřitel nebude moci dosáhnout uspokojení své pohledávky z celkového objemu těchto dlužníkových likvidních prostředků (dlužníkovy likvidního majetku) v takovém rozsahu, v jakém by toho byl jinak schopen nebýt onoho zvýhodňujícího jednání, bude možno kvalifikovat v rámci naznačeného hlediska (hlediska celkového objemu dlužníkových likvidních prostředků) jako stav „zmaření věřitelova uspokojení“.

Příklad č. 2: Dlužník D. má dva věřitele se splatnými pohledávkami v obou případech znějícími na peněžité plnění. Pohledávka věřitele A. obnáší 1 000 000 Kč, pohledávka věřitele B. 2 000 000 Kč. Dlužník disponuje majetkem v úhrnné reálné (tj. skutečně prodejní) hodnotě 4 000 000 Kč, z toho peněžní hotovostí (likvidním majetkem) v částce (hodnotě) 1 200 000 Kč. Jedná se proto o stav insolvence, nikoli však o stav předlužení. Dlužník D. použije své likvidní prostředky v částce 1 000 000 Kč na plné uspokojení pohledávky věřitele A. (tj. na uspokojení této pohledávky ve výši 100 % její nominální hodnoty), v důsledku čehož bude v dohledné době schopen uspokojit pohledávku věřitele B. toliko částkou 200 000 Kč (tj. ve výši 10 % její nominální hodnoty). Pokud by dlužník postupoval v souladu se způsobem uspokojování obou těchto věřitelů, jaký předpokládají normy objektivního práva – pro zjednodušení předpokládáme nemodifikovaný způsob poměrného uspokojení, pak by z celkového objemu svých likvidních prostředků uspokojil věřitele A. částkou 400 000 Kč (1/3) a věřitele B. částkou 800 000 Kč (2/3). Můžeme proto uzavřít, že v daném případě bylo uspokojení věřitele B. zmařeno v rozsahu 600 000 Kč (800 000 Kč minus 200 000 Kč). Toto zmaření je však pouze relativní, neboť věřitel B. objektivně disponuje určitou možností dosáhnout (třebaže s mnohem většími komplikacemi a pravděpodobně i delší časovou prodlevou než jeho konkurent – věřitel A.) uspokojení zbytku své pohledávky z ostatních částí dlužníkovy majetku, jejichž úhrnná hodnota obnáší 2 800 000 Kč.

⁹¹ S právním pojmem „likvidní majetek“ se lze setkat i v oblasti práva obchodních společností, srov. např. § 220i odst. 1 písm. n) ObchZ.

Pokud ovšem jako výchozí kritérium zvolíme celkový objem dlužníkovra majetku, pak dlužníkovra „neschopnost plnit své splatné závazky“ bude odpovídat stavu běžně označovanému jako „předlužení“ (tj. stavu vyznačujícím se převísem celkového objemu dlužníkovra splatných závazků nad celkovým objemem jeho majetku), a potom faktický stav, kdy věřitel nebude moci dosáhnout uspokojení své pohledávky z celkového objemu veškerého dlužníkovra majetku v rozsahu, v jakém by toho jinak (nebýt zvýhodnění jiného dlužníkovra věřitele) byl schopen, bude rovněž přípustné označit jako „zmaření věřitelova uspokojení“. Především stav „zmaření“ při nedostatku dlužníkovra likvidního majetku tudíž bude v porovnání s tímto stavem „zmaření“ představovat pouze *zmaření relativní*, zatímco posléze popisovaný stav „zmaření“ při nedostatku veškerého dlužníkovra majetku již bude myslitelné z tohoto úhlu pohledu označit jako *zmaření absolutní*.⁹²

Příklad č. 3: Dlužník D. má opět dva věřitele se splatnými pohledávkami. Pohledávka věřitele A. obnáší 2 000 000 Kč, pohledávka věřitele B. 1 000 000 Kč. Dlužník však tentokrát disponuje pouze majetkem v úhrnné reálné (tj. skutečné prodejní) hodnotě 2 100 000 Kč. Jedná se tedy o stav předlužení, neboť celkový objem dlužníkovra majetku (2 100 000 Kč) je menší než celkový objem dlužníkovra splatných závazků (3 000 000 Kč). Dlužník D. uspokojí pohledávku věřitele A. majetkovým plněním v hodnotě 2 000 000 Kč (tj. ve výši 100 % její nominální hodnoty), v důsledku čehož na uspokojení pohledávky věřitele B. zbyde majetek (majetkové plnění) v hodnotě 100 000 Kč (tj. ve výši 10 % její nominální hodnoty). Pro zjednodušení opět předpokládejme, že i v tomto případě objektivní právo požaduje poměrné uspokojení obou těchto pohledávek. Správně proto měla být pohledávka věřitele A. o nominálně hodnotě 2 000 000 Kč uspokojena plněním v hodnotě 1 400 000 Kč (2/3) a pohledávka věřitele B. o nominální hodnotě 1 000 000 Kč plněním v hodnotě 700 000 Kč (1/3). Můžeme proto uzavřít, že v tomto případě bylo uspokojení věřitele B. zmařeno ve výši 600 000 Kč (700 000 Kč minus 100 000 Kč). Toto zmaření již lze do určité míry chápat jako zmaření absolutní, neboť na rozdíl od předchozího případu se věřiteli B. nenabízí žádná možnost, jak dosáhnout uspokojení své pohledávky z majetku dlužníka D., neboť tento majetek jako potenciální zdroj majetkového plnění je nyní zcela vyčerpán.⁹³

⁹² Blíže k tomuto rozlišování srov. Průcha, V. *K problematice vymezení některých zákonných znaků trestného činu zvýhodňování věřitele podle § 256a trestního zákona*. Trestní právo č. 3/2005, str. 5 až 16.

⁹³ Takové případy zmaření věřitelova uspokojení rozhodně nelze kvalifikovat jako trestný čin poškozování věřitele podle § 256 TrZ. Podstatou jednání směřujícího ke zmaření možnosti věřitele dosáhnout uspokojení své pohledávky z dlužníkovra majetku je zde totiž protiprávní *přednostní uspokojení* (čili protiprávní *zvýhodnění*) jiného dlužníkovra věřitele, kterážto zvláštní forma trestného jednání odpovídá zákonným znakům skutkové podstaty trestného činu zvýhodňování věřitele podle § 256a TrZ (arg. slovy „kdo ... zmaří uspokojení svého věřitele tím, že zvýhodní jiného věřitele“ ve smyslu § 256a odst. 1 TrZ). Zákonným znakům trestného činu zvýhodňování věřitele podle § 256a TrZ dále odpovídá také reálný ekonomický stav, v němž se dlužník v těchto případech nachází, neboť stav předlužení chápaný jako převís úhrnu dlužníkovra splatných závazků nad úhrnem dlužníkovra majetku vždy značí *neschopnost dlužníka dostát svým splatným závazkům* (arg. slovy „kdo jako dlužník, který není schopen plnit své splatné závazky, ...“ ve smyslu § 256a odst. 1 TrZ). Od obou těchto zákonných znaků trestného činu zvýhodňování věřitele podle § 256a TrZ (tj. znaku „neschopnost dlužníka plnit své splatné závazky“ a znaku „zvýhodnění věřitele“) se pak odvíjí i rozdíly ve vymezení individuálních objektů obou těchto trestných činů, kdy individuální objekt trestného činu zvýhodňování věřitele podle § 256a TrZ (na rozdíl od individuálního objektu trestného činu poškozování věřitele podle § 256 TrZ) musí reflektovat nejen specifickou ekonomickou situaci dlužníka, ale vedle toho i zákonem daný způsob určení rozsahu, v jakém by měla být věřitelova pohledávka uspokojována v porovnání s pohledávkami jiných dlužníkovra věřitelů. Podrobněji k této otázce srov. Průcha, V. *K problematice vymezení některých zákonných znaků trestného činu zvýhodňování věřitele podle § 256a trestního zákona*. Trestní právo č. 3/2005, str. 5 až 16.

Nicméně přistoupíme-li k řešenému problému z hlediska veškerých hypoteticky v úvahu připadajících zdrojů majetkového plnění (nejen tedy z hlediska dlužníkovy majetku, ale též např. z hlediska majetku dlužníkovy ručitele, z hlediska alternativy pojistného plnění potenciálně poskytnutého věřiteli v případě platební neschopnosti dlužníka, z hlediska věřitelovy možnosti získat plnění z titulu náhrady škody způsobené trestným činem zvýhodňování věřitele podle § 256a TrZ spáchaným fyzickou osobou jednající jménem dlužníka, apod.), pak by samozřejmě o *absolutní zmaření* mohlo jít teprve za předpokladu, že znevýhodněný věřitel nebude s to dosáhnout uspokojení své pohledávky ani z těchto dalších (alternativních) zdrojů.

Na příkladu skutkové podstaty trestného činu zvýhodňování věřitele podle § 256a TrZ bylo myslím názorně demonstrováno, že pojem „zmaření věřitelova uspokojení“ označující příslušný zákonný znak této skutkové podstaty bude vždy z povahy věci představovat pojem *relativní*, jehož konkrétní obsah bude plně záviset na volbě hledisek pro stanovení podmínek naplnění zákonného znaku tímto pojmem označeného. V podstatě shodný závěr o obecné relativnosti pojmu „zmaření věřitelova uspokojení“ pak v případě trestného činu zvýhodňování věřitele podle § 256a TrZ do jisté míry zaujímá i soudobá právní teorie a soudní praxe, které s odkazem na zákonné ustanovení § 1 odst. 2 ZKV (vymežující pro účely konkursního řízení úpadkový stav v podobě insolvence) chápou zákonný znak „zmaření věřitelova uspokojení“ ve smyslu § 256a TrZ jako *nemožnost věřitele dosáhnout uspokojení své pohledávky z celkového objemu dlužníkových likvidních prostředků*. Třebaže dle mého soudu nelze dost dobře souhlasit s tvrzením, že ustanovení § 256a TrZ dopadá pouze na zmaření věřitelova uspokojení za stavu dlužníkovy insolvence, a nikoliv na zmaření věřitelova uspokojení za stavu dlužníkovy předlužení,⁹⁴ je nepochybné, že v případě skutkové podstaty trestného činu zvýhodňování věřitele podle § 256a TrZ právní teorie i právní praxe považuje za nezbytné okruh zdrojů potenciálního majetkového plnění relevantních z hlediska možného věřitelova uspokojení vymežit (definovat) prostřednictvím navazující zákonné právní úpravy (konkrétně, jak již řečeno, odkazem na zákonné ustanovení § 1 odst. 2 ZKV).

Jako zcela logický a zároveň i plně legitimní se mi proto jeví požadavek, aby nejen v případě trestného činu zvýhodňování věřitele podle § 256a TrZ, ale též u trestného činu poškozování věřitele podle § 256 TrZ, byl okruh majetkových zdrojů relevantních z hlediska zákonem předpokládaného uspokojení dlužníkovy věřitele (jehož zmaření má být podle tohoto zákonného ustanovení trestné) definován prostřednictvím konkrétní zákonné právní úpravy. Dle mého názoru nelze argumentovat tím, že požadavek apriorního pozitivního vymezení okruhu zdrojů potenciálního majetkového plnění relevantních z hlediska zákonného znaku „zmaření věřitelova uspokojení“ se týká pouze skutkové podstaty trestného činu zvýhodňování věřitele podle § 256a TrZ, a nikoli též skutkové podstaty trestného činu poškozování věřitele podle § 256 TrZ, protože tento zákonný znak, společný jak obecné skutkové podstatě trestného činu poškozování

⁹⁴ Srov. Šámal, P. – Půry, F. – Rizman, S. *Trestní zákon*. Komentář. 5. vydání. Praha: C. H. Beck, 2003, str. 1431: „Ustanovení § 256a TrZ ovšem nedopadá na stav předlužení dlužníka, byť i ten je důvodem ke konkursnímu či vyrovnacímu řízení.“ Shodně i Šámal, P. – Půry, F. – Sotolář, A. – Štenglová, I. *Podnikání a ekonomická kriminalita v České republice*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2001, str. 508. Podobně též např. rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 19. 7. 2000, spis. zn. 5 Tz 146/2000, publikované ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod. č. Rt 38/2001.

věřitele podle § 256 TrZ, tak i vůči ní speciální skutkové podstatě trestného činu zvýhodňování věřitele podle § 256a TrZ, vyjadřuje jeden a týž obecný princip. Teprve výsledky uplatnění tohoto principu se u obou zmíněných skutkových podstat mohou různit, a to v závislosti na dalších (specifických) faktorech v obecné rovině ovlivňujících trestnost podle toho kterého zákonného ustanovení. Bez apriorního a dostatečně transparentního rámcového vymezení okruhu zdrojů potenciálního majtkového plnění relevantních z hlediska otázky dokonání trestného činu poškozování věřitele podle § 256 TrZ proto dle mého názoru nelze v praxi činit závěry o naplnění či nenaplnění znaků skutkové podstaty tohoto trestného činu.

Doktrinární a posléze soudní praxí přejímaný způsob stanovení hledisek pro vymezení okruhu možných zdrojů majtkového plnění relevantních z hlediska § 256 TrZ v podobě stanovení dvou kumulativních podmínek, a to jednak podmínky v podobě *neschopnosti dlužníka poskytnout věřiteli plnění v celém rozsahu v souladu s obsahem závazkového právního vztahu*, a jednak podmínky v podobě současné absence *dlužníkovy vlivu na to, aby jeho závazek vůči věřiteli byl splněn jinak než z dlužníkovy majetku*,⁹⁵ nelze podle mého názoru považovat za zcela přesný. Skutková podstata trestného činu poškozování věřitele podle § 256 TrZ má totiž za cíl chránit právní a tím i faktické postavení dlužníkovy věřitele v tom směru, aby tento věřitel, nebude-li jeho pohledávka za dlužníkem uspokojena dobrovolně, mohl s využitím prostředků a postupů zakotvených mimotrestní právní úpravou (především cestou soudního výkonu rozhodnutí) dosáhnout nuceného náhradního uspokojení této své pohledávky i proti vůli dlužníka. Z uvedené premisy vyplývá, že z hlediska § 256 TrZ není a ani nemůže být primárně rozhodující schopnost či neschopnost dlužníka poskytnout svému věřiteli dlužné plnění, ale že primárně určující musí být vždy schopnost, resp. neschopnost dlužníkovy věřitele dosáhnout uspokojení své pohledávky. Pro správnost tohoto konstatování svědčí mimo jiné fakt, že ustanovením § 256 TrZ jsou postihovány i takové formy zmaření věřitelova uspokojení, které již z povahy věci naopak předpokládají dlužníkovu schopnost dostat svému závazku vůči věřiteli [srov. § 256 odst. 1 písm. b), c) a d) TrZ a § 256 odst. 2 písm. b), c) TrZ]. Přijmout doktrinární vymezení podmínek dokonání tohoto trestného činu (zejména podmínky v podobě *neschopnosti dlužníka poskytnout věřiteli plnění v celém rozsahu v souladu s obsahem závazkového právního vztahu*) by proto znamenalo zcela nelogicky vyloučit i tyto posléze uvedené formy trestného jednání z dosahu zákonného ustanovení § 256 TrZ.

Se závěrem, že primární je vždy možnost (resp. nemožnost) věřitele dosáhnout uspokojení své pohledávky, a nikoli schopnost (resp. neschopnost) dlužníka dlužné plnění věřiteli poskytnout, úzce souvisí rovněž problém druhé z obou shora uváděných podmínek, kterou je podmínka spočívající v absenci *dlužníkovy vlivu na to, aby jeho*

⁹⁵ Srov. Šámal, P. – Púry, F. – Rizman, S. *Trestní zákon*. Komentář. 5. vydání. Praha: C. H. Beck, 2003, str. 1416 až 1417: „*Trestný čin je zde dokonán, tedy uspokojení věřitele je alespoň částečně zmařeno, jestliže dlužník v důsledku majtkových dispozic či jiných jednání uvedených v § 256 odst. 1 TrZ již není schopen poskytnout věřiteli plnění v celém rozsahu v souladu s obsahem závazkového právního vztahu a dlužník již nemá vliv ani na to, aby byl jeho závazek vůči věřiteli splněn jinak než z dlužníkovy majetku.*“ Shodný právní názor je vyjádřen např. i v rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 27. 4. 2005, spis. zn. 5 Tdo 473/2005, rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 7. 9. 2005, spis. zn. 5 Tdo 945/2005, či v rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 27. 7. 2005, spis. zn. 5 Tdo 460/2005.

závazek vůči věřiteli byl splněn jinak než z dlužníkovy majetku. Dlužník totiž může v zásadě vždy (a nutno přiznat, že oprávněně) namítat, že jeho závazek vůči věřiteli by mohl být splněn jinak než z jeho vlastního majetku, neboť dlužníkovi zpravidla nic nebude výslovně bránit v uzavření dohody s jakoukoli třetí osobou, která by jeho závazek vůči věřiteli eventuálně splnila. Samotná možnost uzavření takové dohody však v praxi z věřitelova pohledu nebude mít zpravidla žádný podstatný význam – srov. přiměřeně ustanovení § 534 ObčZ, podle něhož „*Kdo se s dlužníkem dohodne, že splní jeho závazek vůči jeho věřiteli, má vůči dlužníkovi povinnost poskytovat plnění jeho věřiteli. Věřiteli z toho však přímé právo nevznikne.*“. Z uvedeného vyplývá, že podobně jako podmínka první spočívající v *neschopnosti dlužníka poskytnout věřiteli plnění v celém rozsahu v souladu s obsahem závazkového právního vztahu*, tak ani podmínka druhá založená na *absenci dlužníkovy vlivu na to, aby jeho závazek vůči věřiteli byl splněn jinak než z dlužníkovy majetku* primárně vůbec neřeší otázku možnosti či nemožnosti dlužníkovy věřitele dosáhnout uspokojení své pohledávky, která je z hlediska předpokladů naplnění skutkové podstaty trestného činu poškozování věřitele podle § 256 TrZ otázkou klíčovou. Nad rámec právě řečeného si nelze nepoložit otázku, do jaké míry je v obecné rovině vůbec smysluplné hovořit o dlužníkově reálné možnosti ovlivnit to, zda věřitelova pohledávka bude – v případě potřeby i nucenou formou – úspěšně uspokojena z jiných (náhradních) zdrojů, nad nimiž tento dlužník nemá žádnou dispozici (např. z majetku dlužníkovy ručitele, z majetku solidárně zavázaného spoludlužníka či z majetku některých zákonem zřízených zajišťovacích fondů).⁹⁶

Poněkud obšírněji se proto nyní pokusím přiblížit důvody, jež podle mého názoru naopak svědčí spíše pro přijetí závěru, že okruh majetkových zdrojů (zdrojů potenciálního majetkového plnění) relevantních z hlediska naplnění zákonného znaku „zmaření věřitelova uspokojení“ ve smyslu § 256 TrZ, a tím i z hlediska dokonání trestného činu poškozování věřitele, zahrnuje toliko celkový objem dlužníkovy majetku v případě potřeby použitelného k nucenému náhradnímu uspokojení věřitelovy pohledávky.⁹⁷

⁹⁶ Jde o to, že právě možnost poskytnutí plnění dlužníkovi věřiteli dlužníkovým ručitelem podle § 546 a násl. ObčZ, solidárně zavázaným dlužníkem podle § 511 ObčZ či dokonce možnost poskytnutí plnění dlužníkovi věřiteli Fondem pojištění vkladů formou výplaty náhrady za pojištěnou pohledávku z vkladu podle § 41a a násl. zákona č. 21/1992 Sb., o bankách, ve znění pozdějších předpisů, dále jen „BankZ“, by podle zmíněného doktrinárního přístupu měla být důvodem pro závěr, že ke zmaření možného uspokojení dlužníkovy věřitele vůbec nedošlo – viz Šámal, P. – Půry, F. – Rizman, S. *Trestní zákon*. Komentář. 5. vydání. Praha: C. H. Beck, 2003, zejména str. 1417, 1422 a 1424.

⁹⁷ Stejný závěr, třebaže ne takto explicitně vyjádřený, se ostatně nabízí i z odůvodnění celé řady soudních rozhodnutí. Srov. např. rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 23. 11. 1989, spis. zn. 6 Tz 33/89, publikované ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. Rt 41/90, podle něhož „*K naplnění této skutkové podstaty je nezbytné, aby proti obviněnému (sic) byla uplatněna oprávněná pohledávka ze strany věřitele. Zda došlo k poškození věřitele, závisí pak na výši této pohledávky a na velikosti zbývajících majetku dlužníka. K poškození věřitele nedojde, jestliže může svou pohledávku upokojit z jiného dlužníkovy majetku. ... Proto dlužník, který prodá svůj majetek nebo jeho část, a ze získaných prostředků uhradí jiné skutečné (nikoli fiktivní) pohledávky vůči sobě, se nedopouští trestného činu podle § 256 odst. 1 TrZ, byť tímto jednáním zmaří nebo částečně zmaří uspokojení věřitele. Stejně je tomu, když dlužník prodejem svého majetku nebo jeho části pouze ztíží či oddálí uspokojení věřitele, jemuž zůstává možnost uspokojit svou pohledávku z jiného dlužníkovy majetku.*“. Dále srov. např. rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 8. 9. 2005, spis. zn. 3 Tdo 482/2005, podle jehož odůvodnění „*S jednáním v některé z forem předpokládaných v ustanovení § 256 odst. 2 písm. a) TrZ pak zákon spojuje následek (resp. účinek) spočívající v tom, že v důsledku tohoto jednání dojde k faktickému zmenšení aktiv dlužníkovy majetku, z nichž by jinak mohl věřitel dosáhnout uspokojení své pohledávky.*“

Primární důvod pro akceptaci závěru, že v případě skutkové podstaty trestného činu poškozování věřitele je základním kritériem pro vymezení podmínek naplnění znaku „zmaření věřitelova uspokojení“ pouze majetek věřitelova příslušného dlužníka (dlužníkův majetek), lze spatřovat v jazykovém vyjádření této skutkové podstaty prostřednictvím normativního textu zákonného ustanovení § 256 TrZ. Téměř veškeré formy trestného jednání popsané v tomto ustanovení se totiž *expressis verbis* váží k majetku věřitelova dlužníka, bez ohledu na okolnost, zda pachatelem uvedeného trestného činu má být ve smyslu § 256 odst. 1 TrZ *věřitelův dlužník* [arg. slovy „svého majetku“ v § 256 odst. 1 písm. a) TrZ, slovy „svůj majetek“ v § 256 odst. 1 písm. c) TrZ, slovy „o svém majetku nebo o majetku právnické osoby, za kterou je oprávněn jednat“ v § 256 odst. 1 písm. d) TrZ], anebo zda jím má být ve smyslu § 256 odst. 2 TrZ *jiná osoba* [arg. slovy „část majetku dlužníka“ ve smyslu § 256 odst. 2 písm. a) TrZ a slovy „k majetku dlužníka“ ve smyslu § 256 odst. 2 písm. b) TrZ]. Přímou z textu tohoto zákonného ustanovení se tak naznačuje, že i zákonodárce při koncipování této skutkové podstaty vycházel z představy, že uspokojení věřitele, jehož zmaření má být podle tohoto ustanovení trestné, by jinak (tj. nebýt pachatelem jednání) bylo realizováno právě z majetku věřitelova příslušného dlužníka. Opačný přístup, podle něhož by z hlediska naplnění zákonného znaku „zmaření věřitelova uspokojení“ ve smyslu § 256 TrZ měly být relevantní i jiné zdroje potenciálního (čili dosud nerealizovaného) majetkového plnění než dlužníkův majetek (tj. majetek jiného právního subjektu než věřitelova dlužníka), vyvolává nutně otázku, z jakého důvodu trestnímu postihu podle § 256 TrZ – s ohledem na doslovné znění tohoto zákonného ustanovení – nepodléhá vedle zmaření věřitelova uspokojení z dlužníkovra majetku též zmaření věřitelova potenciálního uspokojení z oněch náhradních zdrojů (z majetku dalších právních subjektů), zvláště uvážíme-li, že z pohledu dlužníkovra věřitele by v těchto případech přece neměl být v zásadě žádný rozdíl mezi zmařením možnosti uspokojení jeho pohledávky z dlužníkovra majetku na straně jedné, a zmařením možnosti uspokojení jeho pohledávky z majetku jiné osoby na straně druhé. V takovém případě by se proklamovaná trestněprávní ochrana potenciálního uspokojení věřitelovy pohledávky, kterou má právě ustanovení § 256 TrZ zajišťovat, celkem důvodně jevila jako nedostatečná, což by byl zajisté závěr poněkud odporující obecné zásadě (*presumpci*) *racionálního zákonodárce*.⁹⁸ Podle mého názoru se však o nedostatek platné právní úpravy v tomto případě nejedná, neboť takto zákonem výslovně naznačené vymezení zdroje potenciálního majetkového plnění je plně v souladu s účelem skutkové podstaty trestného činu poškozování věřitele podle § 256 TrZ, kterým se (jak už bylo vícekrát zdůrazněno) rozumí právní garance zachování faktické možnosti věřitelova nuceného náhradního uspokojení.

⁹⁸ Pokud by skutečným záměrem zákonodárce bylo nevázat otázku „zmaření věřitelova uspokojení“ pouze na majetek věřitelova dlužníka, pravděpodobně by se to odrazilo v jazykovém vyjádření normativního textu zákonného ustanovení § 256 TrZ, např. tak, že trestný čin poškozování věřitele podle § 256 odst. 1 písm. a) TrZ spáchá, „kdo i jen částečně zmaří uspokojení svého věřitele tím, že zničí, poškodi, zatají, zcizí, učiní neupotřebitelnou nebo odstraní část svého majetku nebo majetku jiné osoby, z něhož by věřitel mohl dosáhnout uspokojení své pohledávky“.

Tím se postupně dostáváme k dalšímu z argumentů pro závěr, že okruh majetkových zdrojů, jejichž dotčení naplňuje zákonný znak „zmaření věřitelova uspokojení“ ve smyslu § 256 TrZ, by měl být zúžen pouze na majetek věřitelova dlužníka. Tento v pořadí druhý argument se opírá o účel skutkové podstaty trestného činu poškozování věřitele podle § 256 TrZ. Jestliže účelem skutkové podstaty trestného činu poškozování věřitele podle § 256 TrZ má být primárně poskytnutí garancí z hlediska věřitele potřebnému zachování faktické možnosti nuceného náhradního uspokojení jeho pohledávky (viz výše), pak tato skutková podstata nesmí kolidovat s navazující mimotrestní právní úpravou jednotlivých možných způsobů věřitelova nuceného náhradního uspokojení, přičemž musí i bezpodmínečně respektovat základní principy, na nichž institut nuceného náhradního uspokojení věřitelovy pohledávky spočívá. Pravděpodobně vůbec nejdůležitějším z těchto základních principů je přitom zásada, že nucené náhradní uspokojení věřitelovy pohledávky lze uskutečnit pouze proti tomu právnímu subjektu, který má zákonem nebo na základě zákona uloženu právní povinnost uspokojit věřitelovu pohledávku, a který je se splněním této své právní povinnosti v prodlení, čili který dobrovolně svou právní povinnost uspokojit věřitelovu pohledávku řádně a včas nesplnil.⁹⁹ Jak vyplývá z jednotlivých právních úprav reglementujících konkrétní způsoby věřitelova nuceného náhradního uspokojení, touto povinnou osobou je zásadně vždy pouze věřitelův dlužník (srov. přiměřeně zejména ustanovení § 251 OSŘ, podle něhož „Nesplní-li povinný dobrovolně, co mu ukládá vykonatelné rozhodnutí, může oprávněný podat návrh na soudní výkon rozhodnutí.“, ve spojení s ustanovením § 256 odst. 1 OSŘ, podle kterého „Proti jinému, než kdo je v rozhodnutí označen jako povinný, nebo ve prospěch jiného, než kdo je v rozhodnutí označen jako oprávněný, lze nařídit a provést výkon rozhodnutí, jen jestliže je prokázáno, že na něj přešla povinnost nebo právo z rozhodnutí.“).¹⁰⁰

⁹⁹ Na zmíněný princip v souvislosti vykonávacím, resp. exekucním řízením odkazuje také např. náleží Ústavního soudu ČR ze dne 21. 12. 2004, spis. zn. II. ÚS 199/04, publikovaný ve Sbírce nálezů a usnesení Ústavního soudu ČR, svazku č. 35, pod č. 195.

¹⁰⁰ Týž princip se zásadně uplatňuje i v jiných (specifických) případech nuceného náhradního uspokojení věřitelovy pohledávky, jako např. v konkursním řízení podle zákona č. 328/1991 Sb., o konkursu a vyrovnání, v platném znění (srov. např. § 1 odst. 1 ZKV, podle něhož „Účelem zákona je uspořádání majetkových poměrů dlužníka, který je v úpadku.“, ve spojení s ustanovením § 2 odst. 3 ZKV, podle kterého „Cílem konkursu a vyrovnání je dosáhnout poměrného uspokojení věřitelů z majetku tvořícího konkursní podstatu, a to za podmínek stanovených tímto zákonem.“; dále srov. ustanovení § 6 odst. 1 ZKV, podle něhož „Majetek podléhající konkursu tvoří konkursní podstatu.“, spolu s ustanovením § 6 odst. 2 ZKV, podle kterého „Konkurs se týká majetku, který patřil dlužníkovi v den prohlášení konkursu a kterého nabyt za konkursu; tímto majetkem se rozumí také mzda nebo jiné podobné příjmy. Do podstaty nenáleží majetek, jehož se nemůže týkat výkon rozhodnutí; majetek sloužící podnikatelské činnosti z podstaty vyloučen není.“. V rozporu s tímto principem ovšem není ani ustanovení § 6 odst. 3 ZKV, podle něhož „Za podmínek stanovených tímto zákonem patří do podstaty také majetek jiných osob, zejména těch, které jej nabyly na základě neúčinných právních úkonů dlužníka.“, neboť smyslem tohoto zákonného ustanovení primárně není umožnit dlužníkovým věřitelům uspokojení jejich pohledávek z jiných (náhradních) zdrojů majetkového plnění (z majetku jiných osob), nýbrž zajistit, aby pohledávky věřitelů byly uspokojovány pokud možno z veškerého dlužníkovy majetku, a nikoli pouze z těch majetkových aktiv, která se zcela nesporně jeví být vlastnictvím věřitelova dlužníka (srov. např. § 19 ZKV).

Je pravdou, že povinnost uspokojit věřitelovu pohledávku může mít i jiná osoba než věřitelův dlužník (srov. např. občanskoprávní institut tzv. *převzetí plnění* upravený v ustanovení § 534 ObčZ, podle jehož věty první „*Kdo se s dlužníkem dohodne, že splní jeho závazek vůči jeho věřiteli, má vůči dlužníkovi povinnost poskytovat plnění jeho věřiteli.*“, nebo obdobně obchodněprávní institut *plnění závazku pomocí jiné osoby* ve smyslu ustanovení § 331 ObchZ, podle něhož „*Plní-li dlužník svůj závazek pomocí jiné osoby, odpovídá tak, jako by závazek plnil sám, nestanoví-li tento zákon jinak.*“). Z hlediska institutu nuceného náhradního uspokojení věřitelovy pohledávky je však v těchto případech podstatné, že ani právní povinnost třetích osob uspokojit věřitelovu pohledávku nezakládá věřiteli přímé právo vymáhat na těchto třetích osobách svou pohledávku, kterou má za dlužníkem (srov. § 534 větu druhou ObčZ).¹⁰¹ Jinými slovy řečeno, majetek takovýchto třetích osob povinných uspokojit věřitelovu pohledávku by za naznačených okolností mohl být dotčen pouze nepřímo, a to při výkonu rozhodnutí příkázáním pohledávky věřitelova dlužníka vůči některé z těchto třetích osob jako *poddlužníku*¹⁰² za podmínek podle § 303 a násl. OSŘ,¹⁰³ což značí, že primárně by i v těchto případech byl zdrojem věřitelova nuceného náhradního uspokojení výhradně majetek věřitelova dlužníka. Z hlediska trestní odpovědnosti pachatele podle § 256 TrZ není přitom nijak významná ani okolnost, že možnost dlužníka splnit svůj závazek prostřednictvím jiné osoby brání zániku takového závazku pro nemožnost plnění,¹⁰⁴ neboť ke zmaření věřitelova uspokojení ve smyslu tohoto zákonného ustanovení se zásadně nevyžaduje zánik dlužníka závazku pro nemožnost plnění. Správnost uvedeného konstatování lze poměrně názorně demonstrovat na situacích předpokládaných ustanoveními § 256 odst. 1 písm. b), c), d) TrZ a § 256 odst. 2 písm. b), c) TrZ, kdy objektivně nepůjde o neschopnost dlužníka splnit svůj závazek (a tedy z hlediska mimotrestní právní úpravy ani o zánik závazku pro nemožnost plnění), neboť dlužník ve skutečnosti bude potřebným majetkem disponovat, ale kdy půjde o nemožnost (neschopnost) dlužníka věřitele dosáhnout uspokojení své pohledávky z dlužníka reálně existujícího majetku neboli o nedosažitelnost dlužníka majetku pro věřitele.

7.4 ARGUMENTACE PODSTATOU DLUŽNÍKOVA PRÁVNÍHO POSTAVENÍ

Řekli jsme si, že subjektem povinným uspokojit věřitelovu pohledávku, na němž zároveň věřitel může v případě potřeby svou pohledávku vymáhat, je zásadně pouze věřitelův dlužník. Naskytá se však otázka, do jaké míry se právní postavení

¹⁰¹ Blíže srov. např. Komentář k občanskému zákoníku (Jehlička, O. – Švestka, J. – Škárková, M. a kol. *Občanský zákoník*. Komentář. 8. vydání. Praha: C. H. Beck, 2003), str. 676 až 677.

¹⁰² Srov. Jehlička, O. – Švestka, J. – Škárková, M. a kol. *Občanský zákoník*. Komentář. 8. vydání. Praha: C. H. Beck, 2003, str. 677: „*Přijímatel má povinnost pouze vůči dlužníkovi, že namísto něj splní závazek jeho věřiteli. Nesplní-li přijímatel tento závazek, může dlužníkovi vzniknout nárok na náhradu škody, jež mu nesplněním závazku vznikla.*“

¹⁰³ Reálná (skutečná prodejní) hodnota majetku takovéto třetí osoby (poddlužníka) se samozřejmě bude promítat do bonity dlužníkovy pohledávky za touto třetí osobou, a tím bude mít nepochybně vliv i na reálnou (skutečnou prodejní) hodnotu této dlužníkovy pohledávky, a potažmo i celého dlužníka majetku.

¹⁰⁴ Srov. např. § 352 odst. 1 ObchZ – „*Závazek se považuje za splnitelný též v případě, lze-li jej splnit pomocí jiné osoby.*“, a dále § 575 odst. 1 ObčZ – „*Stane-li se plnění nemožným, povinnost dlužníka plnit zanikne.*“, ve spojení s § 575 odst. 2 ObčZ – „*Plnění není nemožné, zejména lze-li je uskutečnit i za ztížených podmínek, s většími náklady nebo až po sjednaném čase.*“.

věřitelova dlužníka jako osoby povinné uspokojit věřitelovu pohledávku, (a zároveň osoby povinné strpět její případné nucené náhradní uspokojení) modifikuje za situace, kdy věřiteli příslušná právní úprava umožňuje inkasovat namísto dlužného plnění plnění náhradní, a to z jiných zdrojů než z dlužníkovy majetku. Otázka může být položena rovněž tak, zda beztestně z hlediska § 256 TrZ bude zmaření možnosti věřitelova nuceného náhradního uspokojení z dlužníkovy majetku za předpokladu, že tento věřitel bude moci získat alternativní plnění od jiných právních subjektů jako svých náhradních dlužníků, a osoba takto jednáající bude na možnost věřitelova náhradního uspokojení spoléhat. Odpověď na obě tyto otázky úzce souvisí především s podstatou dlužníkovy právního postavení, neboli s podstatou právního institutu dlužníka ve smyslu § 256 TrZ.

Jak již bylo uvedeno, *dlužníkem* ve smyslu § 256 TrZ je třeba rozumět *subjekt určitého právního vztahu povinný v jeho rámci poskytnout jinému právnímu subjektu majetkové plnění, pakliže by – obecně vzato – nárok na poskytnutí tohoto plnění mohl být oprávněnému subjektu přiznán některým z titulů pro soudní výkon rozhodnutí předpokládaných ustanovením § 274 OSŘ*. Primární zákonnou povinností každého dlužníka ve shora uvedeném smyslu je povinnost splnit svůj závazek (dluh) vůči věřiteli, neboli jinak řečeno uspokojit pohledávku svého věřitele. Jestliže tak dlužník (třeba i prostřednictvím třetí osoby) řádně a včas neučiní, dostává se do prodlení, čímž se věřiteli otevírá možnost přistoupit k zákonem upravené proceduře nuceného náhradního uspokojení jeho pohledávky z dlužníkovy majetku. Věřitel tedy není přímo závislý na ochotě či neochotě svého dlužníka splnit závazek, který vůči věřiteli tento dlužník má, neboť pro případ dlužníkovy neochoty plnit věřitel disponuje právní možností dosáhnout uspokojení své pohledávky odpovídající tomuto závazku i proti vůli dlužníka náhradním způsobem za využití prostředků státního donucení. Jinak řečeno, dokud trvá právní povinnost konkrétního dlužníka splnit svůj závazek (a dokud tedy trvá i pohledávka dlužníkovy věřitele), trvá spolu s ní i dlužníkovy specifické právní postavení včetně veškerých právních konsekvencí z tohoto právního postavení pro dlužníka vyplývajících.

Těmito právními konsekvencemi vyplývajících z dlužníkovy právního postavení jsou především právní omezení, která dlužníka do doby zániku jeho dlužnického postavení z povahy věci svazují. Chápeme-li totiž *právní povinnost* jako *právní nutnost* určitého chování,¹⁰⁵ je dlužník jako subjekt povinný k určitému chování vždy do jisté míry limitován v možnostech jiného svého chování, což obzvlášť platí ve vztahu k jeho možnostem vykonávat své vlastnické právo ke svému majetku. Naznačená omezení dlužníka při výkonu jeho vlastnického práva se nejvýrazněji projevují v omezení jeho práva disponovat se svým majetkem (*ius disponendi*) a v omezení jeho práva svůj majetek volně užívat (*ius utendi*), kdy limitem pro výkon těchto dlužníkových práv bude vždy zájem dlužníkovy věřitele na zachování faktické možnosti nuceného náhradního uspokojení jeho pohledávky z dlužníkovy majetku (srov. ustanovení čl. 11 odst. 1 věty první Listiny, podle něhož „Každý má právo vlastnit majetek.“, a ustanov-

¹⁰⁵ Srov. Veverka, V. – Boguszak, J. – Čapek, J. *Základy teorie práva a právní filozofie*. Praha: Codex, 1996, str. 92.

vení čl. 11 odst. 3 věty první a druhé Listiny, podle kterého „*Vlastnictví zavazuje. Nesmí být zneužito na újmu práv druhých anebo v rozporu se zákonem chráněnými obecnými zájmy.*“).¹⁰⁶ Jestliže totiž věřitel, jehož pohledávka dosud nebyla uspokojena, má ze zákona právo domáhat se jejího uspokojení i proti vůli svého dlužníka náhradním způsobem z dlužníkovy majetku za využití prostředků státního donucení, pak rovněž toto věřitelovo právo musí být ve smyslu čl. 11 odst. 3 věty druhé Listiny chráněno proti zneužívání vlastnického práva ze strany jiných právních subjektů, a tedy i ze strany věřitelova dlužníka, na němž má tento věřitel právo svou pohledávku vymáhat. Pokud bychom naopak připustili, že dlužník, který dosud dobrovolně nesplnil svou právní povinnost uspokojit věřitelovu pohledávku, může zcela volně nakládat se svým majetkem či tento majetek zcela neomezeně užívat, a to na úkor zachování faktické možnosti uspokojení svého věřitele, popírali bychom tím smysl institutu nuceného náhradního uspokojení věřitelovy pohledávky a jeho místo v platném právním řádu.¹⁰⁷

Z uvedeného vyplývá, že dokud trvá právní postavení určité osoby jako dlužníka, trvají také právní omezení z takového právního postavení pro tuto osobu vyplývající, neboť smyslem těchto omezení je zajistit věřiteli možnost úspěšného vynucení dlužníkovy právní povinnosti uspokojit věřitelovu pohledávku, tedy dosáhnout splnění dlužníkovy závazku i proti vůli takového dlužníka. Ani případným založením právní možnosti věřitele požadovat alternativní plnění z jiných zdrojů než z dlužníkovy majetku se tedy bez dalšího právní postavení věřitelova dlužníka nemění. Tímto konstatováním je zároveň determinována odpověď na otázku legitimacy eventuálních očekávání, že věřitel dosáhne uspokojení své pohledávky z jiných (alternativních) zdrojů v případě nemožnosti dosáhnout uspokojení své pohledávky z dlužníkovy majetku, a to ze strany osob, které by možnost věřitele dosáhnout uspokojení své pohledávky z dlužníkovy majetku úmyslně a bez náležitého právního důvodu¹⁰⁸ mařili. Úmysl takto jednajících osob (dlužníka či kterékoli jiné osoby) bude v těchto případech vždy zahrnovat jistou formu poškození dlužníkovy věřitele (tím, že věřiteli bude znemožněn úspěšný výkon jeho zákonného práva), a proto jednání tímto specifickým úmyslem (*dolus malus*) vedená jako jednání odporující obecné právní zásadě *neminem laedere* budou mít z uvedeného titulu charakter jednání protiprávních, čímž nebudou požívat ani právní ochrany, která by jim jinak (za předpokladu jejich právní konformity) náležela.¹⁰⁹ Z téhož důvodu nelze dle mého názoru zásadně přiznat právní relevanci ani při-

¹⁰⁶ To znamená, že v naznačeném směru se neuplatní obecná právní zásada *Neminem laedit, qui iure suo utitur*.

¹⁰⁷ Pouze na doplnění budiž připomenuto, že v zásadě shodná právněpolitická východiska zastávala i prvorepubliková soudní praxe, kdy např. Nejvyšší soud ČSR ve svém rozhodnutí ze dne 2. 7. 1935, spis. zn. Zm I 720/35, následně publikovaném in: Vážný, 1935, XVII: 295 až 298, ve spojitosti s § 1 zákona č. 78/1883 ř. z., o trestech na zmaření exekuce, mimo jiné uvedl: „Účelem zákona je poskytnout věřiteli účinnou ochranu proti zlomyslnosti dlužníka, který různými výtáčkami může odkládati splnění svého závazku, různými námitkami a opravnými prostředky může protahovati právoplatné rozhodnutí rozepře ve snaze, znatíli tak uspokojení věřitele je jmení dlužníka, jež mu má býti zárukou, že dojde splnění svých nároků. ... Za žádných okolností nesmí se dlužník vymknouti ze svých povinností a ohroziti uspokojení svého věřitele v budoucnosti bezprávnou dispozicí majetkem, který tvoří věřitelovu záruku, že dojde uspokojení.“

¹⁰⁸ Srov. např. institut krajní nouze podle § 14 TrZ a § 418 odst. 1 ObčZ.

¹⁰⁹ Přiměřeně srov. též např. § 3 odst. 1 ObčZ – „Výkon práv a povinností vyplývajících z občanskoprávních vztahů nesmí bez právního důvodu zasahovat do práv a oprávněných zájmů jiných a nesmí být v rozporu s dobrými mravy.“, či § 265 ObchZ – „Výkon práva, který je v rozporu se zásadami poctivého obchodního styku, nepožívá právní ochrany.“

padnému tvrzení takových osob, že v době svého protiprávního jednání, kterým věřiteli fakticky znemožnili uspokojení jeho pohledávky z dlužníkovy majetku, důvodně spoléhaly na možnost tohoto věřitele získat náhradní plnění z jiných (alternativních) zdrojů; zejména v případech, kdy možnost věřitele získat náhradní plnění bude podmíněna nemožností věřitele získat plnění z dlužníkovy majetku, by takové námitky navíc odporovaly zásadě *nemo turpitudinem suam allegare potest*.

7.5 ARGUMENTACE SMYSLEM A FUNKCÍ ZAJIŠŤOVACÍCH A JIM SVÝM ÚČELEM PODOBNÝCH PRÁVNÍCH INSTITUTŮ UMOŽŇUJÍCÍCH VĚŘITELI ZÍSKAT NÁHRADNÍ MAJETKOVÉ PLNĚNÍ Z JINÝCH ZDROJŮ NEŽ Z DLUŽNÍKOVA MAJETKU

S právě předestřenou právní argumentací vycházející z podstaty dlužníkovy právního postavení těsně souvisí právní argumentace založená na smyslu a základní funkci zajišťovacích a jim svým účelem podobných právních institutů, které dlužníkovu věřiteli umožňují získat náhradní majetkové plnění z jiných zdrojů než je dlužníkovu majetek. Hlavním důvodem pro zavedení této zvláštní kategorie právních institutů primárně plnicích ve vztahu k hlavnímu závazku především funkci *zajišťovací*, případně funkci *reparační* či *satisfakční*,¹¹⁰ byl zcela nepochybně záměr zákonodárce poskytnout dlužníkovu věřiteli právní nástroje k posílení jeho právního postavení v souvislosti s procesem uspokojování jeho pohledávky znějící na majetkové plnění. To znamená, že právní možnost věřitele uspokojit svou pohledávku z majetku svého (hlavního) dlužníka není a ani nemůže být *de iure* podmiňována využitím těchto právních institutů. Tyto právní instituty představují jakési *beneficium creditoris*, neboť jejich prostřednictvím se pouze zvyšuje obecný standard právních záruk úspěšného uspokojení věřitelovy pohledávky, resp. přesněji řečeno získání majetkového plnění, které je jinak předmětem věřitelovy pohledávky (např. tím, že věřitel získá možnost vymáhat dlužné plnění alternativně buď na svém hlavním dlužníku nebo na ručiteli jako na svém náhradním dlužníku).

Podle mého názoru za situace, kdy příslušná mimotrestní právní úprava zajišťuje vyšší standard právních záruk úspěšného uspokojení věřitelovy pohledávky, je nezbytné tento vyšší standard právních záruk věřitelova úspěšného uspokojení respektovat i z hlediska věřitelovy trestněprávní ochrany podle § 256 TrZ. Jinými slovy řečeno, je-li věřitel *de iure* oprávněn vymáhat dlužné plnění alternativně na více různých právních subjektech (např. na hlavním dlužníku a na ručiteli), pak by objektivní právo mělo zajistit, aby faktická možnost výkonu těchto věřitelových alternativních práv vůči různým právním subjektům (např. věřitelova práva uspokojit svou pohledávku z majetku svého hlavního dlužníka a věřitelova práva uspokojit svou pohledávku z majetku ručitele jako svého náhradního dlužníka) nebyla bez náležitého právního důvodu úmyslně ze strany jiných osob mařena, neboť pouze tímto způsobem lze reálně garantovat

¹¹⁰ Výjimku představují takové zajišťovací a jim svým účelem podobné právní instituty, jejichž podstatu tvoří preventivní poskytnutí reálného majetkového plnění ve prospěch dlužníkovy věřitele, a které tak *de facto* plní (byť i jen podmíněně) ve vztahu k hlavnímu dlužníkovu závazku uhrazovací funkci. Jak již bylo uvedeno shora, preventivní poskytnutí reálného majetkového plnění ve prospěch dlužníkovy věřitele lze v nejširším slova smyslu označit jako „uspokojení věřitelovy pohledávky“, a proto v těchto případech nebude přicházet v úvahu závěr o naplnění znaku „zmaření věřitelova uspokojení“ ve smyslu § 256 TrZ.

zachování původní úrovně právních záruk věřitelova úspěšného uspokojení. Důraz na význam právních garancí týkajících se zachování faktické možnosti výkonu všech těchto práv pak vychází z teze, že formálně existující subjektivní právo, které nelze reálně vykonat, v jistém smyslu ztrácí povahu subjektivního práva.

Pro snazší pochopení se pokusím uvedené závěry demonstrovat na zajišťovacím právním institutu ručení podle § 546 a násl. ObčZ (podrobněji k tomuto zajišťovacímu institutu srov. níže). Pokud určitý pachatel úmyslně a zároveň protiprávně zmaří možnost věřitele uspokojit svou pohledávku z majetku svého hlavního dlužníka, jehož závazek bude zajištěn ručením poskytnutým třetí osobou jako věřitelovým náhradním dlužníkem, neexistuje podle mého názoru žádný důvod, proč by takové pachatelovo jednání nemělo být možné alespoň po formální stránce kvalifikovat jako dokonáný trestný čin poškozování věřitele podle § 256 TrZ. Jestliže připustíme právní kvalifikaci takového jednání jako zmíněného trestného činu, pak (jeho spácháním vzniknuvší) nárok poškozeného věřitele na náhradu trestným činem způsobené škody v tomto případě zpravidla nastoupí na místo původní věřitelovy pohledávky za hlavním dlužníkem, jejíž uspokojení bylo předmětným jednáním zmařeno. V důsledku toho věřiteli i nadále zůstane zachována možnost požadovat dlužné plnění alternativně na dvou různých právních subjektech (1. na pachateli trestného činu a 2. na původním ručiteli), čímž lze docílit toho, aby původní vyšší standard právních záruk úspěšného uspokojení věřitelovy pohledávky daný počtem právních subjektů, na nichž věřitel *de iure* může dlužné plnění vymáhat, zůstal zachován. Tento vyšší standard právních záruk věřitelova úspěšného uspokojení, o kterém je zde řeč, pochopitelně neznamená, že by věřitel v naznačeném případě byl oprávněn současně inkasovat dvojí plnění poskytnutá z různých právních titulů (konkrétně v daném případě poprvé z titulu věřitelova nároku na náhradu trestným činem způsobené škody, a podruhé z titulu ručitelova zajišťovacího závazku), neboť každé z těchto plnění představuje vždy alternativu k plněním zbývajícím, a proto přijetí některého z těchto plnění věřitelem má za následek zánik věřitelovy možnosti domáhat se stejného majetkového plnění z jiného právního titulu.¹¹¹

Nicméně v recentní právní nauce se lze setkat i s poněkud odlišným přístupem, který se vyznačuje tím, že otázku dokonání trestného činu poškozování věřitele podle § 256 TrZ podmiňuje nejen věřitelovou neschopností získat dlužné plnění z majetku svého hlavního dlužníka, ale paralelně s tím i jeho neschopností získat náhradní plnění skrze využití zajišťovacích nebo jim (svým účelem) podobných právních institutů. To znamená, že jakékoli rozšíření škály možností dlužníkovy věřitele získat náhradní plnění namísto chybějícího dlužného plnění by za těchto podmínek mělo být současně provázáno přímo úměrným rozšířením okruhu kumulativních podmínek trestní odpovědnosti pachatele podle § 256 TrZ (tzn. podmínek, jejichž současné splnění je nutným předpokladem pro vyvození trestní odpovědnosti pachatele). Jinak řečeno, čím více by věřitel svou pohledávku zajistil, tím širší okruh podmínek pro naplnění skutkové podstaty trestného činu poškozování věřitele podle § 256 TrZ – a tím i pro uplatnění trestněprávní ochrany touto skutkovou podstatou zajišťované – by musel být

¹¹¹ K tomu srov. zejména rozhodnutí Vrchního soudu v Praze ze dne 29. 4. 1994, spis. zn. 7 Cdo 150/93, publikované ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. Rc 56/95.

následně splněn. Zákonitě se proto vnučuje otázka, zda by potom v praxi u převážně většiny případů nebylo pro dlužníkovu věřitele snazší, efektivnější a pravděpodobně i hospodárnější svou pohledávku vůbec nezajišťovat (např. formou ručitelského závazku), ale raději spoléhat na to, že samotná hrozba trestním postihem podle § 256 TrZ v souvislosti s nijak nezajištěnou pohledávkou dostatečně odradí potenciálního pachatele od jednání vedoucího ke zmaření faktické možnosti věřitelova nuceného náhradního uspokojení, a tím zajistí dosažení vyšší míry pravděpodobnosti úspěšného uspokojení věřitelovy pohledávky než ony mimotrestní zajišťovací a jim svým účelem podobné právní instituty (s ohledem na pojetí trestního práva jako *ultimae rationis* by trestně-právní ochrana měla být vždy tou nejzazší a tudíž zároveň i tou nejpřísnější formou právní ochrany). Třebaže by se zmíněný doktrinární přístup z jistého úhlu pohledu mohl jevit jako legitimní vzhledem k obecnému požadavku minimalizace trestní represe, domnívám se, že při komplexním pohledu na věc nemůže nevyvolat jisté pochybnosti o své opodstatněnosti, a to z důvodu, že ve svých konsekvencích může vést až k faktické negaci základního smyslu a stěžejních funkcí těchto zajišťovacích a jim svým účelem podobných právních institutů. Tato negace smyslu zajišťovacích a jim svým účelem podobných právních institutů se následně promítá i do celé řady problémů, které vznikají nebo mohou vznikat v souvislosti s těmito jednotlivými instituty.

Začneme institutem *náhrad za dlužné plnění* a jeho významem z hlediska otázky naplnění zákonného znaku „zmaření věřitelova uspokojení“ ve smyslu § 256 TrZ. Zmíněný přístup v důsledku absence pozitivního vymezení okruhu majetkových zdrojů relevantních z hlediska dokonání trestného činu poškozování věřitele podle § 256 TrZ podmiňuje trestní odpovědnost pachatele mimo jiné i věřitelovou nemožností (neschopností) získat pro účely uspokojení své pohledávky odpovídající majetkové plnění z titulu různých náhrad vyplácených za původní dlužné plnění.¹¹² Jestliže bychom přistoupili na tato východiska, pak nemůžeme *a priori* vyloučit, aby mezi uvedená majetková plnění byla zahrnována i plnění získaná např. z titulu *náhrady škody* způsobené jednáním naplňujícím znaky trestného činu poškozování věřitele podle § 256 TrZ (srov. zejména § 420 odst. 1 ObčZ), potažmo i plnění získaná z titulu *nároku na vydání bezdůvodného obohacení* (srov. zejména § 451 odst. 2 ObčZ, § 456 ObčZ a § 458 ObčZ). Vzhledem k faktu, že každé jednání naplňující znaky trestného činu bude jako jednání protiprávní neplatným právním úkonem¹¹³ a jako takové bude podle okolností případu zakládat nárok na náhradu škody či nárok na vydání bezdůvodného obohacení, mohl by uvedený přístup ve svých důsledcích v praxi vést až k založení objektivní nemožnosti právně kvalifikovat téměř veškerá jednání mařící uspokojení věřitele z dlužníkovu majetku jako dokonany trestný čin poškozování věřitele podle § 256 TrZ – *argumentum contradictione in adiecto*.¹¹⁴

¹¹² Srov. např. Šámal, P. – Púry, F. – Rizman, S. *Trestní zákon*. Komentář. 5. vydání. Praha: C. H. Beck, 2003, str. 1424, a tam zmiňovanou problematiku výplaty náhrad za pojištěnou pohledávku z vkladu u banky Fondem pojištění vkladů.

¹¹³ Srov. zejména § 39 ObčZ, podle něhož „Neplatný je právní úkon, který svým obsahem nebo účelem odporuje zákonu nebo jej obchází anebo se přiči dobrým mravům.“

¹¹⁴ Trestný čin jako čin protiprávní je totiž možné spáchat pouze neplatným právním úkonem, a je-li neplatným právním úkonem způsobena škoda či získáno bezdůvodné obohacení, vzniká osobě poškozené tímto trestným činem přímo *ex lege* nárok na náhradu takovéto škody, příp. nárok na vydání bezdůvodného obohacení.

Obzvlášť markantní bude tento rozpor v oblasti trestního řízení, a to vzhledem k dikci zákonného ustanovení § 228 odst. 1 části věty za středníkem TrŘ,¹¹⁵ pokud řízení bude vedeno pro některý z dokonanych kvalifikovaných trestných činů poškozování věřitele podle § 256 odst. 3 TrZ či podle § 256 odst. 4 TrZ, jehož zákonným znakem bude způsobení škody na cizím majetku (zpravidla na majetku poškozeného věřitele), a soud rozhodující o vině obžalovaného tímto trestným činem bude nucen v rámci adhezního řízení současně rozhodnout také o nároku poškozeného věřitele na náhradu trestným činem způsobené škody (srov. § 43 odst. 1 TrŘ).

Příklad č. 4: Proti obžalovanému A. je vedeno trestní stíhání pro dokonany trestný čin poškozování věřitele podle § 256 odst. 1 písm. a), odst. 4 TrZ, jehož se měl podle obžaloby dopustit tím, že jako jednatel obchodní společnosti D. odstraněním veškerého majetku této společnosti úmyslně zmařil uspokojení pohledávky jejího věřitele V. o nominální hodnotě 6 000 000 Kč, a způsobil tak na cizím majetku škodu ve výši odpovídající nominální hodnotě této (neuspokojené) pohledávky. Po provedeném hlavním líčení soud dospěl k závěru, že jednatel A. vystupující jménem právnické osoby D. skutečně zmařil uspokojení věřitele V. za současného způsobení škody na cizím majetku ve výši 6 000 000 Kč. Vzhledem k tomu, že výše trestným činem způsobené škody bude součástí popisu skutku ve výroku odsuzujícího rozsudku, jímž bude jednatel A. uznán vinným ze spáchání dokonaneho kvalifikovaného trestného činu poškozování věřitele podle § 256 odst. 1 písm. a), odst. 4 TrZ, jehož zákonným znakem bude způsobení škody velkého rozsahu, bude soud ve smyslu § 228 odst. 1 části věty za středníkem TrŘ povinen obžalovanému jednatele A. současně uložit povinnost nahradit trestným činem způsobenou škodu, a to v částce 6 000 000 Kč. Nabude-li tento výrok o náhradě škody později právní moci, stane se bez dalšího vykonatelným právním titulem ve smyslu § 274 písm. a) OSŘ. Tímto akcesorickým výrokiem o náhradě škody tedy soud současně věřiteli V. umožní cestou soudního výkonu rozhodnutí vymoci náhradní plnění přímo od pachatele uvedeného trestného činu (tj. od jednatele A. jako fyzické osoby). Jestliže bychom akceptovali názor, že o zmaření věřitelova uspokojení se nemůže jednat tehdy, má-li věřitel možnost místo dlužného plnění získat plnění náhradní, pak by soud svým výrokiem o povinnosti k náhradě trestným činem způsobené škody podle § 228 odst. 1 části věty za středníkem TrŘ *de facto* protirečlil svému předcházejícímu výroku o vině dokonany trestným činem poškozování věřitele podle § 256 odst. 1 písm. a), odst. 4 TrZ.¹¹⁶

V souvislosti s uvedeným přístupem je však třeba zmínit i další neméně významnou otázku týkající se trestního postihu jednání, jejichž finálním důsledkem bude faktické poškozování třetích subjektů povinných poskytnout dlužníkovu věřiteli majetkové plnění jako náhradu za absentující dlužné plnění, kterým v době takového „poškozovacího“ jednání nebude náležet právní postavení dlužníkovu věřitele (např. dlužníkův ručitel). Tuto část výkladu bude ovšem žádoucí začít poněkud obširněji stručným přiblížením

¹¹⁵ Srov. ustanovení § 228 odst. 1 části věty za středníkem TrŘ, podle něhož „nebrání-li tomu zákonná překážka, soud uloží obžalovanému vždy povinnost k náhradě škody, jestliže je výše škody součástí popisu skutku uvedeneho ve výroku rozsudku, jímž se obžalovaný uznává vinným, a škoda v této výši nebyla dosud uhrazena.“

¹¹⁶ Přitom nelze opomíjet ani fakt, že v některých případech zákon skýtá poškozenému věřiteli mnohem větší záruky pro dosažení nuceného uspokojení jeho pohledávky z titulu nároku na náhradu úmyslným trestným činem způsobené škody, než jaké mu nabízel pro dosažení nuceného uspokojení jeho původní pohledávky – srov. např. již citované ustanovení § 442 odst. 3 ObčZ.

obecných podmínek trestní odpovědnosti podle § 256 TrZ. Trestný čin poškozování věřitele podle § 256 TrZ jako typický trestný čin poruchový je dokonán vznikem následku v podobě porušení individuálního objektu. Aby určité jednání mohlo vést k porušení nějaké entity či k jejímu bezprostředním ohrožení formou jejího porušení, musí zde taková potenciálně zasažená entita existovat nejpozději v době uskutečnění uvedeného jednání, neboť porušení (porucha) vždy znamená určitou změnu něčeho, co již alespoň v základu reálně existuje. Individuální objekt trestného činu poškozování věřitele podle § 256 TrZ přitom můžeme obecně charakterizovat jako *zvláštní právem chráněný vztah věřitele a jeho dlužníka vyjadřující faktickou možnost věřitele dosáhnout uspokojení své pohledávky z majetku tohoto svého dlužníka*. Ideální hodnotou představující objekt tohoto trestného činu je tak specifický v abstraktní poloze individualizovaný vztah věřitele (jako kvalifikovaného subjektu poškozovaného tímto trestným činem) a jeho dlužníka.¹¹⁷ Tato individualizace vztahu věřitele a jeho dlužníka determinovaná konstrukcí skutkové podstaty trestného činu poškozování věřitele podle § 256 TrZ vede k tomu, že z hlediska dokonání trestného činu poškozování věřitele lze pachateli přičítat následek v podobě zmaření věřitelova uspokojení pouze tehdy, jestliže poškozovaný věřitel měl za dlužníkem, k jehož majetku se trestně jedná vztahuje, pohledávku již v době realizace pachatelova jednání. *A contrario* subjekt, který by se stal dlužníkovým věřitelem teprve dodatečně až po uskutečnění onoho poškozovacího jednání, z uvedeného důvodu za „poškozeného věřitele“ ve smyslu § 256 TrZ označit nelze.¹¹⁸ Tytéž závěry pak nutně platí i ve vztahu k právní kvalifikaci skutku jako (způsobilého) pokusu trestného činu poškozování věřitele podle § 8 odst. 1 TrZ k § 256 TrZ, neboť za pokus trestného činu lze označit pouze jednání bezprostředně směřující k dokonání trestného činu, a tedy v tomto případě k porušení onoho individualizovaného

¹¹⁷ S obdobným příkladem abstraktně vyjádřené individualizované hodnoty představující individuální objekt trestného činu se lze setkat např. u trestného činu *vraždy novorozenceho dítěte matkou* podle § 220 TrZ, kde předmětem ochrany je *specifický individualizovaný vztah mezi matkou novorozenceho dítěte a tímto jejím novorozeným dítětem* (arg. slovy „matka, která ... usmrtil své novorozence dítě“), a kde osoba trestným činem poškozená má vždy podobu zvláštního kvalifikovaného subjektu. Podle tohoto ustanovení trestné jednání proto nemůže směřovat k porušení jiného než tímto ustanovením předpokládaného specifického vztahu mezi matkou a jejím novorozeným dítětem (nikoli tedy vztahu mezi matkou a jakoukoli jinou fyzickou osobou, ani vztahu mezi matkou a jakýmkoli – tj. vůči matce cizím – novorozeným dítětem), jenž tímto způsobem nabývá charakter zvláštního vztahu individualizovaného. Takto individualizovaný vztah pak může být vyjádřen buď *abstraktně* jako vztah (blíže nespecifikované) matky a jejího (blíže nespecifikovaného) novorozenceho dítěte, či *konkrétně* jako vztah zcela konkrétní matky X. a jejího zcela konkrétního novorozenceho dítěte Y. Individualizaci zmíněného vztahu proto rozhodně nelze zaměňovat s jeho konkretizací.

¹¹⁸ Uvedené konstatování vychází z názoru, že k trestnosti pachatele podle § 256 TrZ nestačí poškození jakéhokoli věřitele, ale že se musí vždy jednat o věřitele toho dlužníka, jehož majetku se bezprostředně týká pachatelovo trestné jednání (tzn. jednání, v jehož důsledku dochází buď k faktickému snížení dlužníkových aktiv, nebo k fingovanému navyšování dlužníkových pasív). Přiměřeně lze v této souvislosti poukázat na význam zákonného znaku „zkrácení věřitele“ v rámci institutu odporovatelnosti právního úkonu podle § 42a ObčZ. Srov. např. rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 22. 1. 2002, spis. zn. 21 Cdo 549/2001, publikované ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. Rc 64/2002: „*Věřitelem může být – jak uvedeno již výše – jen ten, kdo má za dlužníkem pohledávku. Z hlediska ustanovení § 42a ObčZ není rozhodné, zda jde o pohledávku splatnou či nesplatnou, popřípadě budoucí; významné je, že vznikl závazkový právní vztah, z něhož má pohledávka v budoucnu vzniknout. Ten, kdo nemá za dlužníkem pohledávku, nemůže být jeho věřitelem a je také – jak správně uvádí odvolací soud – pojmově vyloučeno, aby dlužník učinil právní úkon v úmyslu zkrátit „svého věřitele“ (tj. zkrátit uspokojení věřitelovy pohledávky). Aktivně věcně legitimován k odpůřící žalobě je proto jen ten, kdo má za dlužníkem pohledávku v době, kdy byl učiněn odporovaný právní úkon, a to i pohledávku nesplatnou nebo pohledávku, která má na základě vzniklého závazkového právního vztahu vzniknout až v budoucnu.“. Shodně i rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 25. 5. 2000, spis. zn. 31 Cdo 417/99.*

vztahu mezi věřitelem a jeho dlužníkem. Pouze na doplnění považují za vhodné uvést, že jednání spočívající v úmyslném vyloučení faktické možnosti budoucího uspokojení jiných osob z majetku určitého subjektu jakožto případného budoucího dlužníka těchto osob nelze kvalifikovat ani jako (způsobilou) přípravu k trestnému činu poškozování věřitele podle § 7 odst. 1 TrZ k § 256 odst. 1, 4 TrZ (resp. § 256 odst. 2, 4 TrZ). Důvodem je skutečnost, že jednání představující (způsobilou) přípravu k trestnému činu vždy předpokládá reálnou možnost uskutečnění dalšího na toto jednání navazujícího (tj. připravovaného) jednání, jež by naplňovalo objektivní stránku toho kterého trestného činu, což značí, že jednání (alespoň částečně) naplňující znaky skutkové podstaty trestného činu již nemůže být pouhou přípravou k trestnému činu podle § 7 odst. 1 TrZ, ale je nutno na něj nahlížet přinejmenším jako na pokus trestného činu ve smyslu § 8 odst. 1 TrZ.¹¹⁹ Pokud ovšem pachatel svým jednáním záměrně znemožní jiným osobám budoucí uspokojení jejich dosud neexistujících pohledávek z majetku subjektu, který se teprve v budoucnu má nebo může stát jejich dlužníkem, pak již toto jeho jednání s ohledem na svůj charakter vlastně nahrazuje (a tím i v podstatě vylučuje) ono pozdější jednání, jež by objektivní stránku trestného činu poškozování věřitele podle § 256 TrZ mělo naplňovat. Můžeme proto uzavřít, že jednání vedoucí k vyloučení možnosti budoucího uspokojení jiných osob jako potenciálních (tj. nikoli stávajících) věřitelů z majetku určitého právního subjektu jako potenciálního (tj. nikoli stávajícího) dlužníka těchto osob bude – pomineme-li zcela specifickou problematiku nezpůsobilého pokusu a nezpůsobilé přípravy – samo o sobě jednáním z hlediska § 256 TrZ vždy právně irrelevantním, neboť jej nebude lze kvalifikovat ani jako dokonáný trestný čin poškozování věřitele, ani jako jeho pokus či přípravu k němu.¹²⁰

Obdobně lze jisté paralely spatřovat i mezi porušením věřitelova práva na zachování faktické možnosti uspokojení jeho pohledávky z dlužníkovra majetku (individuální objekt trestného činu podle § 256 TrZ) a porušením vlastnického práva vlastníka věci za situace, kdy určitý pachatel záměrně poškodí konkrétní hmotnou věc v době tohoto poškození tvořící předmět vlastnického práva subjektu A., ovšem se záměrem tímto svým jednáním porušit budoucí vlastnické právo subjektu B., o němž důvodně předpokládá, že se v relativně krátké době stane jejím novým vlastníkem místo subjektu A. Také zde totiž bude následkem uvedeného poškozovacího jednání výhradně porušení vlastnického práva subjektu A. (jako práva reálně existujícího v době předmětného jednání), a to i tehdy, stane-li se následně po vzniku škody na věc subjekt B. jejím novým vlastníkem.

¹¹⁹ Srov. např. rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSSR ze dne 28. 4. 1965, spis. zn. 2 Tz 5/65, publikované ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. Rt 33/65: „*Vykoná-li pachatel jednání, které je popsáno ve zvláštní části trestního zákona, v úmyslu trestný čin spáchat, jde o jednání, které bezprostředně směřuje k dokonání trestného činu a jde proto o pokus trestného činu, jestliže k jeho dokonání nedošlo. Pokusu předchází příprava k trestnému činu, která spočívá podle § 7 odst. 1 TrZ v organizování trestného činu, v opatření nebo přizpůsobení prostředků nebo nástrojů k jeho spáchání, ve spolčení, sročení, v návodu nebo pomoci k trestnému činu, anebo v jiném úmyslném vytváření podmínek pro jeho spáchání. Jde o jednání, která nejsou uvedena ve znacích trestného činu ve zvláštní části trestního zákona a tato jednání nesměřují ještě bezprostředně k dokonání trestného činu.*“. Podobně srov. i část odůvodnění rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSSR ze dne 10. 12. 1968, spis. zn. 6 Tz 99/68, publikovaného ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. Rt 20/69: „*Příprava k trestnému činu se od pokusu liší tím, že při přípravě pachatel si opatřuje prostředky nebo nástroje ke spáchání trestného činu nebo jinak si úmyslně vytváří podmínky pro jeho spáchání, kdežto při pokusu trestného činu se pachatel dostává již do stadia, kdy po provedené přípravě přistupuje bezprostředně k dokonání trestného činu, tedy k uskutečňování takového jednání, které je popsáno ve skutkové podstatě trestného činu, o jehož dokonání se pokouší.*“.

¹²⁰ Pokud by však určitá osoba naznačeným způsobem jednala v objektivně nesprávném domnění, že potenciálně poškozovému subjektu již v době realizace tohoto jejího jednání náleží právní postavení věřitele, pak pochopitelně nelze vyloučit právní kvalifikaci zmíněného jednání jako nezpůsobilého pokusu trestného činu poškozování věřitele podle § 8 odst. 1 TrZ k § 256 TrZ, přičemž stejný princip by se za splnění podmínek dle § 41 odst. 2 TrZ přiměřeně uplatnil také v případě nezpůsobilé přípravy k tomuto trestnému činu ve smyslu § 7 odst. 1 TrZ.

Problém řešení vyplývajícího ze shora označeného doktrinárního přístupu se nyní pokusím demonstrovat na občanskoprávním institutu ručení *de lege lata* upraveném v ustanovení § 546 až § 550 ObčZ.¹²¹ Podstata tohoto občanskoprávního institutu je vyjádřena v § 546 ObčZ, podle kterého „*Dohodou účastníků lze zajistit pohledávku ručením. Ručení vzniká písemným prohlášením, jímž ručitel bere na sebe vůči věřiteli povinnost, že pohledávku uspokojí, jestliže ji neuspokojí dlužník.*“. Přitom podle § 548 odst. 1 ObčZ platí, že „*Ručitel je povinen dluh splnit, nesplnil-li jej dlužník, ačkoliv byl k tomu věřitelem písemně vyzván.*“. Dále pak podle § 550 ObčZ „*Ručitel, který dluh splnil, je oprávněn požadovat na dlužníkovi náhradu za plnění poskytnuté věřiteli.*“. Z citovaných ustanovení občanského zákoníku vyplývají především dva hlavní navzájem se podmiňující závěry. Předně *ručení* jako akcesorický závazkový právní vztah vzniká vždy pouze mezi (dosavadním) věřitelem na straně jedné, a ručitelem jako jeho novým (náhradním) dlužníkem na straně druhé, aniž by byla k jeho vzniku nutná jakákoli součinnost ze strany věřitelova původního (tj. hlavního) dlužníka.¹²² Současně platí, že pohledávka ručitele podle § 550 ObčZ – tj. pohledávka na náhradu za ručitelem poskytnuté plnění – vzniká teprve poté, co ručitel splní svůj ručitelský závazek místo věřitelova dlužníka. Logickým spojením obou těchto dílčích závěrů zjistíme, že rozhodný závazkový právní vztah mezi dosavadním ručitelem (jako oprávněným účastníkem) a původním dlužníkem (jako povinným účastníkem) vzniká teprve v okamžiku, kdy dosavadní ručitel splní svůj ručitelský závazek vůči svému věřiteli.¹²³

Pokud bychom trestnost pachatele podle § 256 TrZ podmiňovali nemožností dlužníkova věřitele dosáhnout uspokojení své pohledávky nejen z majetku svého (hlavního) dlužníka, ale též z majetku ručitele jako svého náhradního dlužníka,¹²⁴ pak zákonitě vzniká otázka, jak právně posoudit jednání pachatele, kterým tento i do budoucna vyloučil možnost jakékoli osoby získat plnění z majetku věřitelova dosavadního (hlavního) dlužníka. Jestliže totiž věřitel, který v důsledku pachatelova jednání nemohl dosáhnout uspokojení své pohledávky z majetku svého (hlavního) dlužníka, získá náhradní plnění z titulu ručitelského závazku ručitele jako svého náhradního dlužníka, stane se okamžikem uskutečnění tohoto plnění dosavadní ručitel novým dlužníkovým věřitelem. Jeho regresní pohledávka ve výši plnění, které z titulu svého ručitelského závazku poskytl svému

¹²¹ Podobně srov. např. § 303 a násl. ObčZ, § 256 a násl. CelZ a jiné.

¹²² Srov. Jehlička, O. – Švestka, J. – Škárová, M. a kol. *Občanský zákoník. Komentář. 8. vydání.* Praha: C. H. Beck, 2003, str. 692: „*Ručení jakožto právní vztah mezi ručitelem (tj. osobou odlišnou od dlužníka) a věřitelem vzniká smlouvou. ... Souhlasu dlužníka není třeba, takže ručení může vzniknout i bez jeho vědomí.*“

¹²³ Srov. Jehlička, O. – Švestka, J. – Škárová, M. a kol. *Občanský zákoník. Komentář. 8. vydání.* Praha: C. H. Beck, 2003, str. 698: „*Jakmile ručitel dluh splní, přecházejí na něj přímo ze zákona práva věřitele (tzv. zákonná cesse). Vzniká mu tak vlastní pohledávka vůči dlužníkovi na náhradu toho, co za něj věřitel splnil. Této náhrady se může domáhat až dodatečně, tedy nikoliv předtím, než sám plnil. Okamžikem, kdy ručitel poskytl věřiteli plnění za dlužníka, vzniká ručiteli právo požadovat plnění. Splatnost pohledávky ručitele vůči dlužníkovi není stanovena. Pokud nedošlo k dohodě, je věřitel (zřejmě správně má být uvedeno dlužník – pozn. V. P.) povinen plnit prvního dne poté, kdy ho ručitel k plnění vyzval (§ 563).*“

¹²⁴ Srov. Šámal, P. – Půry, F. – Rizman, S. *Trestní zákon. Komentář. 5. vydání.* Praha, C. H. Beck: 2003, str. 1417: „*Poněkud složitější může být posouzení případu, jestliže dlužník jedná některým ze způsobů uvedených v § 256 odst. 1 TrZ za situace, kdy je pohledávka jeho věřitele zajištěna některým ze zajišťovacích institutů týkajícím se další osoby, např. ručením podle § 546 a násl. ObčZ a dlužník společně na to, že plnění věřiteli bude poskytnuto z tohoto zajišťovacího institutu. Bylo-li skutečně věřiteli takto poskytnuto plnění např. ručitelem, ze strany dlužníka – třebaže zmařil uspokojení věřitele ze svého majetku – by nemohlo jít o trestný čin podle § 256 odst. 1 TrZ, neboť uspokojení pohledávky věřitele nebylo zmařeno vzhledem k využití zajišťovacího institutu, ledaže z něj věřitel nebyl uspokojen v plné výši.*“

(a zároveň i dlužníkovu) věřiteli, ovšem následně nebude moci být uspokojena z dlužníkovu majetku, a to v důsledku jednání, které časově předcházelo okamžiku, kdy se dosavadní ručitel stal dlužníkovým věřitelem. S ohledem na to, co již bylo řečeno o významu existence věřitele, o jehož poškození se má jednat, pro možnost spáchání dokonaneho trestného činu poškozování věřitele podle § 256 TrZ či jeho pokusu podle § 8 odst. 1 TrZ, je dle mého názoru vyloučeno kvalifikovat uvedené jednání jako jednání naplňující znaky skutkové podstaty tohoto trestného činu spáchaného na úkor dosavadního ručitele.¹²⁵ Potom by však takovéto jednání muselo být poněkud paradoxně zcela beztrestné, a to navzdory skutečnosti, že ve svých konečných důsledcích případně fakticky vedlo k protiprávnímu poškození jiného právního subjektu (ručitele).

Jak už bylo naznačeno, určité řešení se nabízí v podobě koncepcie individuálního objektu trestného činu poškozování věřitele podle § 256 TrZ jako „*práva věřitele na zachování faktické možnosti uspokojení jeho pohledávky z dlužníkovu majetku*“, neboť v jejím rámci bude otázka „zmaření věřitelova uspokojení“ posuzována vždy ve vztahu ke konkrétnímu, v době rozhodného jednání reálně existujícímu, dlužníkovu věřiteli. To znamená, že v případě pohledávky zajištěné ručitelským závazkem bude otázka zmaření možnosti věřitelova uspokojení (a tím i otázka spáchání dokonaneho trestného činu poškozování věřitele podle § 256 TrZ) posuzována primárně pouze ve vztahu k původnímu věřiteli, a to zásadně bez ohledu na možnost tohoto věřitele následně získat namísto chybějícího dlužného plnění náhradní plnění z titulu ručitelského závazku (tato skutečnost – možnost věřitele získat náhradní plnění – by mohla mít význam nanejvýš z hlediska konkrétního stupně nebezpečnosti činu pro společnost), čímž by ovšem zproštědovaně *via facti* bylo normami trestního práva chráněno též budoucí právní jakož i faktické postavení dosavadního ručitele co by dlužníkovu potenciálního věřitele.

V principu stejné právní úvahy a z nich vyplývající závěry pokud jde o podmínky naplnění zákonného znaku „zmaření věřitelova uspokojení“ ve smyslu § 256 TrZ se uplatní rovněž v případě institutu *náhrad* poskytovaných věřiteli prostřednictvím některých zákonem zřízených *zajišťovacích fondů*. Příkladem mohou být náhrady za pohledávky z vkladů poskytované za zákonem stanovených podmínek vkladatelům jako věřitelům banky třetí osobou za tím účelem zvláště zřízenou, jež nese označení *Fond pojištění vkladů* – srov. § 41a a násl. BankZ. Fond pojištění vkladů, který při neschopnosti banky (jakožto dlužníka) dostát svým závazkům vůči oprávněným osobám za zákonných a smluvních podmínek¹²⁶ poskytne vkladatelům (co by věřitelům banky) plnění částečně¹²⁷ nahrazující jejich původní pohledávky z vkladů, se teprve okamžikem výplaty náhrady stává v rozsahu poskytnutého plnění věřitelem banky,¹²⁸

¹²⁵ Opačně srov. Šámal, P. – Půry, F. – Rizman, S. *Trestní zákon*. Komentář 5. vydání. Praha: C. H. Beck, 2003, str. 1417: „Pokud však za této situace mělo jednání dlužníka uvedené v § 256 odst. 1 písm. a) až c) TrZ za následek zmaření možnosti, aby ručitel, který poskytl plnění místo dlužníka a stal se jeho věřitelem z titulu regresu ve smyslu § 550 ObčZ, dosáhl z majetku dlužníka náhradu za plnění poskytnuté věřiteli, mohlo by jít o tento trestný čin spáchaný na úkor ručitele.“

¹²⁶ Srov. § 41d odst. 1 větu první BankZ.

¹²⁷ Srov. § 41e BankZ, pokud jde o pohledávky z vkladů, a § 41f BankZ, pokud jde o pohledávky z vkladů se zvláštním režimem.

¹²⁸ Srov. § 41h odst. 1 BankZ – „Ke dni zahájení plateb se snižuje pohledávka oprávněné osoby vůči bance o částku rovnající se jeho právu na náhradu z Fondu.“, ve spojení s § 41h odst. 2 BankZ – „Fond se dnem podle odstavce 1 stává věřitelem banky ve výši práv oprávněných osob banky na plnění z Fondu.“

kteřá již ovšem v této době má povahu dlužníka neschopného dostát svým závazkům, a tedy zpravidla neschopného dostát i takto nově vzniknuvšímu závazku vůči Fondu pojištění vkladů. Logickým vyústěním řešení podmiňujícího v těchto případech dokonání trestného činu poškozování věřitele podle § 256 TrZ nemožností věřitele dosáhnout uspokojení své pohledávky nejen z majetku původního dlužníka, ale i z majetku Fondu pojištění vkladů,¹²⁹ by proto i zde nutně byla beztrestnost pachatelova jednání spočívajícího v úmyslném zmaření faktické možnosti vkladatelů (věřitelů) dosáhnout plného uspokojení svých pohledávek z majetku banky (dlužníka), a to i za předpokladu, že finálním důsledkem uvedeného jednání bude újma vzniklá v majetkové sféře Fondu pojištění vkladů (třetího subjektu), neboť ten nebude oprávněn odepřít provedení výplaty náhrad s odůvodněním, že sám svou pohledávku vzniklou z titulu takové výplaty nebude následně schopen z majetku banky (dlužníka) uspokojit. Dalšími příklady tohoto druhu náhrad pak mohou být např. plnění poskytovaná věřitelům z titulu náhrad za pohledávky oprávněných osob vůči družstevní záložně *Zajišťovací fondem družstevních záložně* ve smyslu § 14 a násl. zákona č. 87/1995 Sb., o spořitelních a úvěrních družstvech a některých opatřeních s tím souvisejících a o doplnění zákona České národní rady č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů, v platném znění, dále jen „DruŽZ“,¹³⁰ dále plnění z titulu náhrad za majetek zákazníka, který mu nemohl být vydán z důvodů přímo souvisejících s finanční situací obchodníka s cennými papíry, poskytovaná věřitelům *Garančním fondem obchodníka s cennými papíry* ve smyslu § 128 a násl. zákona č. 256/2004 Sb., o podnikání na kapitálovém trhu, v platném znění,¹³¹ či plnění z titulu úhrady zdravotní péče poskytnuté zdravotnickými zařízeními pojištěncům zaměstnanecké zdravotní pojišťovny, kterážto plnění zdravotnickým zařízením co by věřitelům poskytuje za zákonem stanovených podmínek *Zajišťovací fond* zřízený podle § 22a a násl. zákona č. 280/1992 Sb., o resortních, oborových, podnikových a dalších zdravotních pojišťovnách, v platném znění, dále jen „ZdrPojZ“.¹³²

Týž princip, o kterém je zde řeč, se pak v souvislosti s vymezením podmínek naplnění zákonného znaku „zmaření věřitelova uspokojení“ ve smyslu § 256 TrZ přiměřeně uplatní také v případě institutu *pasivní solidarity*, který sice není zajišťovacím insti-

¹²⁹ Srov. Šámal, P. – Půry, F. – Rizman, S. *Trestní zákon*. Komentář. 5. vydání. Praha: C. H. Beck, 2003, str. 1424: „... V daném kontextu je tedy uspokojení pohledávky zmařeno tehdy, jestliže věřitelům nemůže poskytnout plnění přímo dlužník (např. banka není schopna vyplatit vklady), který již nemá vliv ani na to, zda tak učiní někdo jiný (např. v případě bank Fond pojištění vkladů).“

¹³⁰ Srov. ustanovení § 20 odst. 1 DruŽZ, podle něhož „Ke dni zahájení plateb se snižuje pohledávka oprávněné osoby vůči družstevní záložně o částku rovnající se jejímu právu na náhradu z Fondu.“, a na něj navazující ustanovení § 20 odst. 2 DruŽZ, podle kterého „Fond se dnem podle odstavce 1 stává věřitelem družstevní záložně ve výši práv oprávněných osob družstevní záložně na plnění z Fondu. Tato pohledávka Fondu je splatná ihned.“

¹³¹ Srov. zejména ustanovení § 131 odst. 1 zákona č. 256/2004 Sb., o podnikání na kapitálovém trhu, v platném znění, podle něhož „Okamžikem výplaty náhrady z Garančního fondu se Garanční fond stává věřitelem obchodníka s cennými papíry, a to v rozsahu vyplacené náhrady.“

¹³² Srov. § 22b odst. 1 ZdrPojZ, podle kterého „Fond poskytne úhradu zdravotnickému zařízení na základě jeho žádosti, jsou-li splněny podmínky podle § 22a odst. 2 ZdrPojZ.“, ve spojení s ustanovením § 22a odst. 2 ZdrPojZ, podle něhož „Fond slouží k úhradě zdravotní péče poskytnuté zdravotnickými zařízeními pojištěncům zaměstnanecké pojišťovny likvidované podle 6 odst. 6 písm. a) ZdrPojZ v případech, kdy nebyly ke dni skončení likvidace zaměstnanecké pojišťovny uspokojeny všechny splatné pohledávky zdravotnických zařízení, a v případech, kdy zaměstnanecká pojišťovna má více věřitelů a není schopna po delší dobu plnit své splatné závazky, nebo je-li předlužena.“, a ustanovením § 22c ZdrPojZ, podle kterého „Fond se stává věřitelem zdravotní pojišťovny ve výši práv zdravotnických zařízení na plnění z Fondu.“

tutem v pravém slova smyslu, ale principiálně plní obdobnou funkci jako tradiční zajišťovací instituty.¹³³ Podstatu právního institutu pasivní solidarity pro oblast občanskoprávních vztahů vyjadřuje § 511 odst. 1 ObčZ, podle něhož „*Jestliže je právním předpisem nebo rozhodnutím soudu stanoveno, nebo účastníky dohodnuto, anebo vyplývá-li to z povahy plnění, že více dlužníků má témuž věřiteli splnit dluh společně a nerozdílně, je věřitel oprávněn požadovat plnění na kterémkoliv z nich. Jestliže dluh splní jeden dlužník, povinnost ostatních zanikne.*“.¹³⁴ Ačkoli se v tomto případě jedná v zásadě o jeden závazkový právní vztah, na jehož dlužnické straně paralelně vystupuje více právních subjektů (solidárně zavázaných spoludlužníků) – srov. zásadu *Singuli solidum debent, unum debent omnes*, je právní naukou i právní praxí na závazky těchto právních subjektů pohlíženo vždy do určité míry jako na závazky relativně autonomní, a tedy i svým způsobem jedinečné. Každý z těchto závazků se totiž může vyznačovat zejména specifickými podmínkami plnění, jinak stanovenou dobou splatnosti či samostatným během promlčecí doby. Dále pak – obecně vzato – každý z těchto závazků může zaniknout (nejde-li o zánik v důsledku splnění – tzn. jde-li o zánik závazku *sine satisfactione creditoris*), aniž by se tato skutečnost jakkoli dotkla trvání zbývajících solidárních závazků (příkladem může být zánik závazku jednoho z více solidárně zavázaných spoludlužníků na základě dohody o prominutí dluhu podle § 574 odst. 1 ObčZ uzavřené mezi věřitelem a tímto solidárním dlužníkem). Pasivní solidarita pak ani nebrání věřiteli, aby svou pohledávku proti jednomu nebo několika z více solidárně zavázaných spoludlužníků postoupil jinému právnímu subjektu, aniž by toto postoupení mělo bez dalšího za následek zánik závazků zbylých solidárně zavázaných spoludlužníků.¹³⁵ Dle mého názoru lze proto uzavřít, že i každého solidárně zavázaného spoludlužníka lze z hlediska § 256 TrZ považovat za dlužníka ve smyslu tohoto zákonného ustanovení.

Imanentní součástí institutu pasivní solidarity je institut tzv. *regresu*, který může mít buď charakter tzv. *předběžného (preventivního) regresu*,¹³⁶ nebo může vykazovat

¹³³ Srov. Kolektiv autorů, *Občanské právo hmotné*. Svazek II. 2. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Codex Bohemia, 1998, str. 71: „*Funkce pasivní solidarity spočívá v tom, že se jí zvyšuje jistota věřitelovy pohledávky (věřitel se může s úspěchem domáhat splnění celé pohledávky na kterémkoliv ze spoludlužníků), a dále v tom, že se věřiteli ulehčuje uplatnění pohledávky před soudem (věřitel se totiž nemusí domáhat splnění od všech spoludlužníků, nýbrž pouze od toho z nich, kterého si vybral z důvodu, že od něho pohledávku pro jeho platební schopnost – solventnost nejspíše vymůže.*“

¹³⁴ Podobně srov. též § 293 ObchZ, pokud jde o obchodní závazkové právní vztahy.

¹³⁵ Srov. Jehlička, O. – Švestka, J. – Škárková, M. a kol. *Občanský zákoník*. Komentář. 8. vydání. Praha: C. H. Beck, 2003, str. 641.

Pokud jde o procesněprávní konsekvence institutu pasivní solidarity, srov. např. Jehlička, O. – Švestka, J. – Škárková, M. a kol. *Občanský zákoník*. Komentář. 8. vydání. Praha: C. H. Beck, 2003, str. 640: „*Věřitel nemusí podat žalobu na plnění zároveň proti všem solidárně zavázaným dlužníkům, ale i jen proti jednomu (či několika) z nich a pohledávku proti ostatním může uplatnit i později samostatnou žalobou. Rozsudek platí vždy mezi věřitelem a tím spoludlužníkem, který byl žalován. Ve výroku rozhodnutí proti dalšímu spoludlužníku musí pak být stanovena jeho povinnost plnit společně a nerozdílně s předtím již odsouzeným dlužníkem. Pravomocným rozhodnutím, které ukládá jednomu z dlužníků povinnost plnit, závazek nezaniká. Proto dokud závazek trvá (nezanikl), může věřitel vést soudní, popř. exekuční řízení proti dalším solidárně zavázaným dlužníkům. Rozsudek na plnění vydaný proti jednomu ze solidárních dlužníků netvoří překážku věci pravomocně rozsouzené pro řízení proti ostatním spoludlužníkům.*“

¹³⁶ Srov. ustanovení § 511 odst. 2 věty druhé a třetí ObčZ, podle kterého „*Dlužník, proti němuž byl uplatněn nárok vyšší, než odpovídá jeho podílu, je povinen bez zbytečného odkladu vyrozmět o tom ostatní dlužníky a dát jim příležitost, aby uplatnili své námitky proti pohledávce. Může na nich požadovat, aby dluh podle podílů na ně připadajících splnili nebo aby jej v tomto rozsahu dluhu jinak zbavili.*“

znaky tzv. *následného (subrogačního) regresu*.¹³⁷ Tímto regresem se vždy rozumí *právo postihu*, neboli tzv. *postihový (regresní) nárok*, který tvoří obsah tzv. *postihového (regresního) právního vztahu*.¹³⁸ Zatímco institut *předběžného (preventivního) regresu* má povahu tzv. *liberačního nároku*,¹³⁹ kdy jeho funkcí je „ulehčit právní postavení toho ze spoludlužníků, vůči kterému bylo celé plnění, resp. více, než kolik na něj připadá, uplatněno, a to v tom směru, že může na ostatních spoludlužnících požadovat dříve, než sám splní, aby oni splnili to, co na ně připadá“,¹⁴⁰ má institut *následného (subrogačního) regresu* charakter náhrady za již fakticky poskytnuté plnění, jehož rozsah přesahuje výši podílu připadajícího na tohoto solidárního spoludlužníka podle vnitřního právního vztahu mezi jednotlivými solidárně zavázanými spoludlužníky.¹⁴¹ Uvedený regresní právní vztah mezi dosavadními solidárně zavázanými spoludlužníky a spolu s ním i zmíněné právo postihu (regres) vzniká podle občanskoprávní nauky tehdy, „jestliže věřitel od určitého solidárního dlužníka požaduje víc, než kolik na tohoto spoludlužníka podle jeho vnitřního právního vztahu k ostatním spoludlužníkům připadá, anebo jestliže určitý solidární dlužník věřiteli již splní víc, než kolik na něj připadalo.“¹⁴²

Praktický význam pro potřeby výkladu zákonného ustanovení § 256 TrZ má především ta skutečnost, že z hlediska časového teprve okamžikem vzniku regresního právního vztahu se dosavadní solidárně zavázaný spoludlužník stává *věřitelem* svých dosavadních spoludlužníků jako svých nových *dlužníků*. Proto dojde-li ke zmaření možnosti původního věřitele dosáhnout uspokojení své pohledávky z majetku svého konkrétního solidárně zavázaného dlužníka v době předcházející vzniku takového regresního právního vztahu mezi dosavadními solidárně zavázanými spoludlužníky, nelze uvedené jednání ani později kvalifikovat jako trestný čin poškozování věřitele podle § 256 TrZ spáchaný na úkor ostatních solidárně zavázaných spoludlužníků, a to ani kdyby mělo fakticky za následek nemožnost těchto ostatních solidárně zavázaných spoludlužníků dosáhnout náhrady za jimi reálně poskytnuté plnění.¹⁴³ Tudíž i na příkladu institutu

¹³⁷ Srov. ustanovení § 511 odst. 3 věty první ObčZ, podle něhož „Jestliže dlužník v rozsahu uplatněného nároku dluh sám splnil, je oprávněn požadovat náhradu na ostatních podle jejich podílů. Pokud nemůže některý z dlužníků svůj podíl splnit, rozvrhne se tento podíl stejným dílem na všechny ostatní.“

¹³⁸ Srov. Kolektiv autorů. *Občanské právo hmotné*. Svazek II. 2. vydání. Praha: Codex Bohemia, 1998, str. 72.

¹³⁹ Srov. Jehlička, O. – Švestka, J. – Škárková, M. a kol. *Občanský zákoník*. Komentář. 8. vydání. Praha: C. H. Beck, 2003, str. 642.

¹⁴⁰ Srov. Kolektiv autorů. *Občanské právo hmotné*. Svazek II. 2. vydání. Praha: Codex Bohemia, 1998, str. 73.

¹⁴¹ Srov. Kolektiv autorů. *Občanské právo hmotné*. Svazek II. 2. vydání. Praha: Codex Bohemia, 1998, str. 73.

¹⁴² Srov. Kolektiv autorů. *Občanské právo hmotné*. Svazek II. 2. vydání. Praha: Codex Bohemia, 1998, str. 72.

¹⁴³ K otázce postupu při neschopnosti solidárně zavázaného spoludlužníka poskytnout náhradu za plnění uskutečněné jiným solidárně zavázaným spoludlužníkem ve prospěch jejich společného věřitele srov. např. Kolektiv autorů. *Občanské právo hmotné*. Svazek II. 2. vydání. Praha: Codex Bohemia, 1998, str. 73: „Jestliže některý spoludlužník splní víc, než na něj připadá, náleží mu podle § 511 odst. 3 ObčZ proti ostatním spoludlužníkům právo následného postihu (subrogačního regresu). Toto právo spočívá v tom, že dotčený spoludlužník může od ostatních spoludlužníků požadovat náhradu podle jejich podílů. ... Pokud některý ze spoludlužníků není způsobilý tuto náhradu pro svou platební neschopnost (insolventnost) poskytnout, rozvrhne se jeho podíl stejným dílem na ostatní (tím každému ze spoludlužníků, na kterého byl takto neuhraný podíl rozvržen a který uhradil, vznikne vůči insolventnímu spoludlužníkovi právo na vypořádání).“ Opačně, pokud jde o vyození trestněprávní odpovědnosti podle § 256 TrZ, srov. Šámal, P. – Půry, F. – Rizman, S. *Trestní zákon*. Komentář. 5. vydání. Praha: C. H. Beck, 2003, str. 1417: „Obdobně (rozumí se jako v případě institutu ručení, o kterém bylo pojednáno výše, pozn. V. P.) by tomu bylo, kdyby byl dlužník jedním ze společně a nerozdílně zavázaných vůči téměř věřiteli (§ 511 odst. 1 ObčZ) a jednáním uvedeným v § 256 odst. 1 písm. a) až c) TrZ by zmařil možnost, aby ostatní solidární dlužníci, kteří splnili dluh vůči věřiteli, dosáhli z titulu následného regresu podle § 511 odst. 3 ObčZ náhradu od dlužníka, který věřiteli neplnil.“

pasivní solidarity lze dle mého názoru demonstrovat, že otázku „zmaření věřitelova uspokojení“ ve smyslu § 256 TrZ není dost dobře možné vázat na nemožnost věřitele dosáhnout uspokojení své pohledávky z majetku všech svých solidárně zavázaných spoludlužníků,¹⁴⁴ ale že tuto otázku bude třeba posuzovat jednotlivě ve vztahu k majetku každého solidárně zavázaného spoludlužníka.

VIII. ZÁVĚR

V tomto příspěvku jsem se pokusil nastínit vymezení individuálního objektu trestného činu poškozování věřitele podle § 256 TrZ v podobě věřitelova subjektivního „práva na zachování faktické možnosti uspokojení jeho pohledávky z dlužníkovy majetku“, protože se domnívám, že toto vymezení nejen relativně nejlépe vystihuje smysl a účel skutkové podstaty trestného činu poškozování věřitele, ale zároveň zaručuje mnohem efektivnější trestněprávní ochranu věřitelů v porovnání s jinými vymezeními uplatňovanými soudobou trestněprávní doktrínou i justiční praxí. Právní úvahy a od nich se odvíjející právní závěry, které zde byly prezentovány, jsou sice primárně zaměřeny výlučně *de lege lata*, přesto však mohou být dle mého názoru přínosné i z hlediska úvah *de lege ferenda*. Dříve však, než přistoupím k vlastnímu stručnému zhodnocení těchto právních závěrů a jim předcházejících právních úvah z pohledu jejich potenciálního využití *de lege ferenda*, dovolím si připomenout některé základní právněpolitické požadavky, které bývají na normotvorný proces obvykle kladeny.

Optimální podoba jakékoli trestněprávní úpravy by téměř vždy měla vyjadřovat kompromisní řešení mezi dvěma krajními polohami představovanými na straně jedné přehnanou (hypertrofovanou) trestní represí, a na straně druhé nedostatečnou právní ochranou obecně sdílených hodnot, u nichž je s ohledem na jejich celospolečenský význam taková ochrana žádoucí. Z uvedeného vyplývá, že v souvislosti s jakoukoli zamýšlenou legislativní změnou je primárně nezbytné ujasnit si jednotlivá pozitiva a negativa aktuálně platné právní úpravy, a to mimo jiné i na podkladě kriminologických výzkumů uskutečněných s využitím příslušných empirických metod, kdy takto opatřené výstupy je třeba následně podrobit zevrubné analýze zaměřené na zjištění, do jaké míry z hlediska teleologického posuzování právní úprava vyhovuje současným celospolečenským potřebám, a do jaké míry nikoliv. Pouze tímto způsobem lze podle mého názoru docílit toho, aby se na straně jedné trestní politika právního státu (včetně trestní politiky uplatňované v oblasti tzv. *hospodářského trestního práva* – a tím i v oblasti tzv. *úpadkových trestných činů*) vystříhala nadměrné trestní represe spočívající v kriminalizaci takových jednání, k jejichž efektivnímu postihu by byly adekvátní prostředky netrestní povahy, avšak aby zároveň na straně druhé bylo účinně bráněno těm společensky nežádoucím (škodlivým) jednáním, u nichž příslušná mimotrestní právní úprava nedisponuje takovými právními instrumenty, jimiž by byla

¹⁴⁴ Opačně srov. Šámal, P. – Púry, F. – Rizman, S. *Trestní zákon*. Komentář. 5. vydání. Praha: C. H. Beck, 2003, str. 1422: „Jestliže jde o solidárního dlužníka, je třeba zkoumat, zda vůbec došlo ke zmaření uspokojení věřitele, protože ten může požadovat celé plnění od kteréhokoli (jiného) dlužníka (§ 511 ObčZ).“.

schopna dostatečně vyvážit (kompenzovat) potenciální profit získaný jejich pácháním (srov. zásadu *Interest rei publicae, ne maleficia remaneant impunita*). Nalezení adekvátního kompromisního řešení je přitom mimořádně důležité, protože jak přehnaná trestní represe, tak i nedostatečná trestněprávní ochrana, mohou kromě ryze právních konsekvencí vyvolat i řadu negativních dopadů sekundární povahy, především pak v rovině ekonomické a sociální (srov. zejména taková témata jako je konkurence v tržním prostředí, fungující kapitálový trh, ochrana zahraničních investic, důvěryhodnost bankovního sektoru, rozvoj podnikání spojeného s tvorbou nových pracovních míst apod.). Při zvažování nutnosti případných legislativních změn nelze ze zřetele ztrácet ani požadavek zdrženlivosti a minimalizace zásahů do platné právní úpravy, neboť nadměrné novelizace právních předpisů zpravidla zpřehledňují právní řád, a tím paralelně snižují pocit právní jistoty u adresátů právních norem.

Není sporu o tom, že praktické zkušenosti svědčící o úrovni vymahatelnosti práva (včetně pohledávek znejících na majetkové plnění) v České republice mohou v současné době vyvolávat určité pochybnosti o optimálnosti právní úpravy vztahující se jak k procesu vymáhání práva (pohledávek), tak i k okruhu otázek s tímto procesem bezprostředně souvisejících, problematiku právní úpravy trestného činu poškozování věřitele podle § 256 TrZ nevyjímaje.¹⁴⁵ Otázkou nicméně zůstává, zda tyto pochybnosti i v případě své důvodnosti (založené na exaktních výsledcích empirických výzkumů vypovídajících o míře efektivnosti aplikované právní úpravy) mohou být dostatečným důvodem pro automatické přistoupení ke změnám zákonné úpravy úpadkových trestných činů obecně, a zákonného ustanovení zakotvujícího skutkovou podstatu trestného činu poškozování věřitele zvláště. Jak jsem se v tomto příspěvku pokusil názorně demonstrovat, pro výklad zákonného ustanovení § 256 TrZ má prvořadý význam mimotrestní právní úprava vymezující podmínky a způsoby možného (nuceného náhradního) upokojení věřitelovy pohledávky, což značí, že rovněž podoba této mimotrestní právní úpravy vždy bude – alespoň zprostředkovaně – nikoli nepodstatnou měrou formovat konkrétní podobu související trestněprávní úpravy. To zjednodušeně řečeno znamená, že jakékoli úvahy o konkrétní podobě skutkové podstaty trestného činu poškozování věřitele vyslovované v rovině *de lege ferenda* musí vždy bezpodmínečně vycházet také z analýzy oné mimotrestní právní úpravy reglementující

¹⁴⁵ K tomu je však nutno podotknout, že alespoň v oblasti trestního práva bylo obecným trendem legislativních změn posledních let relativně výrazně posilování právní ochrany subjektivních práv a oprávněných zájmů věřitelů – srov. např. následující právní předpisy: zákon č. 175/1990 Sb., kterým se mění a doplňuje trestní zákon; zákon č. 557/1991 Sb., kterým se mění a doplňuje trestní zákon; zákon č. 290/1993 Sb., kterým se mění a doplňuje trestní zákon a zákon České národní rady č. 200/1990 Sb., o přestupcích; zákon č. 253/1997 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů; zákon č. 105/2000 Sb., kterým se mění zákon č. 328/1991 Sb., o konkursu a vyrovnání, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony.

Dále srov. též např. ustanovení § 198 Poslaneckou sněmovnou Parlamentu ČR posléze zamítnutého vládního návrhu trestního zákoníku (Poslanecká sněmovna Parlamentu ČR 2004, IV. volební období, tisk č. 744). Jak vyplývá z dikce tohoto ustanovení i k němu se vázících pasáží důvodové zprávy, měla zamýšlená právní úprava oproti stávajícímu právnímu stavu doznat některých dílčích zpřesňujících změn a doplnění, uskutečněných skrze rozšíření výčtu trestných jednání, dále skrze stanovení zákonné hranice minimální škody, a konečně skrze osamostatnění a částečnou modifikaci formy trestného jednání až dosud postihovaného jako trestný čin poškozování věřitele podle § 256 odst. 1 písm. d) TrZ, které napříště mělo být kvalifikováno jako samostatný trestný čin *porušení povinnosti učinit pravdivé prohlášení o majetku* podle § 202 navrhovaného zákona.

cí podmínky vymáhání pohledávek, neboť určitých modifikací právní úpravy trestného činu poškozování věřitele podle § 256 TrZ lze dosáhnout i bez legislativního zásahu do textu trestního zákona, a to pouhou novelizací zmíněné navazující mimotrestní právní úpravy. Pouze na doplnění dlužno uvést, že právě popsaná možnost nepřímé novelizace pochopitelně platí (alespoň hypoteticky) i ve směru zcela opačném, a tedy i samotná podoba právní úpravy trestného činu poškozování věřitele podle § 256 TrZ může v obecné poloze alespoň zprostředkovaně v jistém smyslu determinovat faktickou podobu oné mimotrestní právní úpravy. Proto úvahy a právní závěry v tomto příspěvku vyložené nemusí být co do možností svého využití striktně vázány pouze na oblast trestního práva hmotného, ale do určité míry mohou posloužit (třebaže pouze v relativně omezeném rozsahu) i v rámci procesu příprav legislativních změn oné navazující mimotrestní právní úpravy.

Osobně se domnívám, že skutková podstata trestného činu poškozování věřitele podle § 256 TrZ z hlediska své koncepce ani z hlediska svého sémantického vyjádření textem zákonného ustanovení § 256 TrZ za stávající podoby navazující mimotrestní právní úpravy nezbytně nevyžaduje žádných konkrétních legislativních změn, jejichž alespoň stručným nástinem by bylo vhodné tento výklad zakončit. Naopak, s odvoláním na právní závěry a jim předcházející právní úvahy v tomto příspěvku vyložené se dle mého názoru tato skutková podstata ve své aktuální podobě jeví být dostatečným právním instrumentem k ochraně práv dlužníkových věřitelů, ovšem za podmínky, že text zákonného ustanovení § 256 TrZ bude interpretován způsobem korespondujícím účelu tohoto zákonného ustanovení. Aby však taková adekvátní interpretace byla vůbec reálně možná, je nezbytné vytvořit pro ni teoretické podmínky v podobě hlubšího vědeckého propracování obecných principů, na nichž tato skutková podstata ve své stávající podobě spočívá. Z uvedených důvodů se domnívám, že problematika trestného činu poškozování věřitele podle § 256 TrZ zaslouží více pozornosti ze strany právní teorie, než kolik jí bylo až dosud věnováno.

Zpracováno podle právního stavu ke dni 1. března 2006.

THE OBJECT OF THE OFFENCE OF HARM DONE TO A CREDITOR ACCORDING TO SEC. 256 OF CRIMINAL CODE

Summary

In accordance with Section 256 Act no. 140/1961 Coll. of the Criminal Code as amended, hereinafter the CC, the criminal offence of damaging the interests of the creditor is classified as a criminal offence of failure in terms of legal theory and judicial practice. These criminal offences are more or less associated with the process of collecting claims and they represent a fairly specific category of tort in terms of economic criminality. The objective of the legal definition of the facts of these types of criminal offences was to provide increased legal protection to certain selected social interests (values) by the legislator. The protection would be implemented through the method of criminal-law regulation of social interaction. These interests (values) protected by criminal law are classed by the legal science as the so-called individual objects of a criminal act. The individual object of a criminal act as the object of criminal-law protection represents one of the main, and in a certain respect, one of the most important features of the facts of a criminal act, not only in terms of theory but also in terms of practice.

The author looks at some common definitions of the individual object of a criminal act of damaging the interests of the creditor under Section 256 CC in his contribution entitled "*The object of the criminal offence of damaging the interest of the creditor under Section 256 CC*" (legal judicature), in relation to this issue the author points out certain potential difficulties with the associated definitions. At the same time the author proposes his own solution by defining the individual object of the criminal act as "*the creditor's right to maintain factual possibilities of satisfying claim through debtor's property*", and in relation with this presentation the author outlines more specific characteristics of individual defining features of the stated definition. Further, the author looks in detail at definitions of some normative features of the facts of a criminal case of damaging the interests of the creditor under Section 256 CC in relation to the relevant off-criminal enactment which works with legal definitions corresponding with the normative features. The analysis of normative features takes into consideration the elementary principal differences between civil law contractual relationships and similar legal relationships regulated by the standards of the civil law in harmony with theoretical conclusions of civil law science. The normative features of the facts of a criminal act of damaging the interest of the creditor are looked at further, in particular in terms of the "*creditor*", "*debtor*", "*claim*" and "*obligation*". The core of the contribution could be seen in the relatively extensive description of the issue of the defining feature of the individual object of the criminal offence, e.g. "*the maintenance of the factual possibility to satisfy creditors' claims*". A fairly lengthy commentary is devoted to the issue of the legal characteristics of "*defeating creditor's satisfaction*" describing the violation of the individual object of a criminal act of damaging the interests of the creditor under Section 256 CC whilst the definition of the formal characteristics as presented by the author is also confronted with the approach represented by the mainstream of the recent criminal-law doctrine when the approach significantly determines decisions taken by general courts. In regards to the interpretation of the definition of the legal characteristics, closer attention is paid to the significance of legal security institutions, and similar institutions for the completion of the criminal act of damaging the interests of the creditor under Section 256 CC. The author concludes that from a formal point of view the issue of completion of the criminal offence of damaging the rights of the creditors under Section 256 CC must be viewed purely in relation to the possibilities of the creditor to satisfy the claim from the property of the specific debtor whilst the potential possibility of the creditor to gain alternative satisfaction from other sources as compensation for the payment due should not be relevant.

The contribution focuses on the analysis of the existing enactment of the criminal offence of damaging the interests of the creditor under Section 256 CC *de lege lata*. Nevertheless, the conclusion mentions possibilities of using the legal considerations mentioned, *de lege ferenda*, in practice during the creation of new criminal law arrangements of these types of criminal offences, and to a certain extent during the process of legislative amendments of the existing off-criminal enactment of collecting claims.